magazin istoric

ANUL V Nr. 4 (49) APRILIE 1971

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul V — Nr. 4 (49)
aprilie 1971

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

În numărul viitor:

● Documente, articole, evocări consacrate gloriosului semicentenar al Partidului Comunist Român ● Neamul Goleștilor ● 1939-1945 : Bilanțul conflagrației ● Simon Bolivar — El Libertador ● Din memoriile lui Anthony Eden : Zilele Münchenului ● Un nou serial : Agentul secret al secolului XX ● Poșta concursului.

COPERTELE NOASTRE

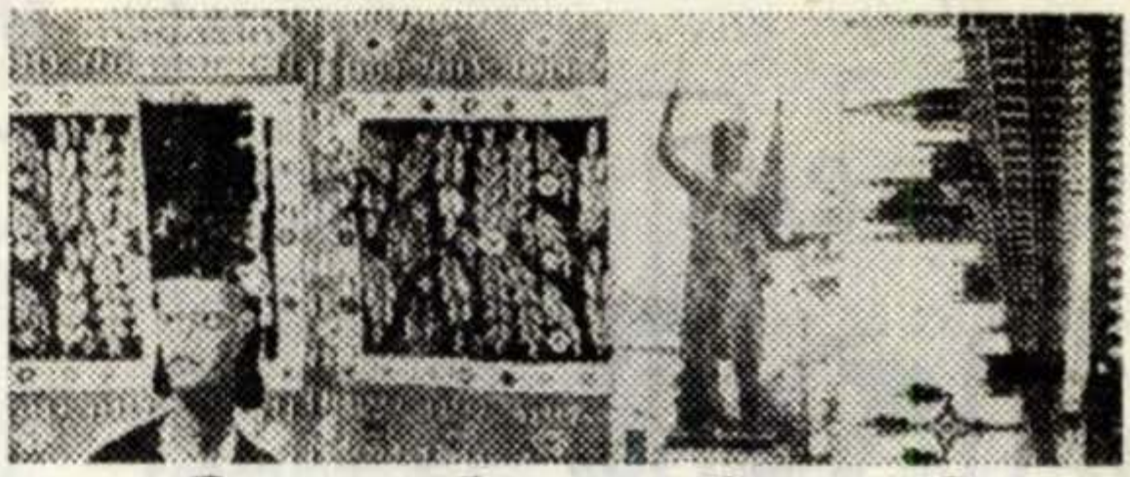

① ④ ② ③

① Amintirea vremii lui Tudor se păstrează în frumoasele covoare oltenești, ca și în iscusința cu ④ care artiștii de ieri și de azi îi imaginează chipul

② „Răsar la nevoie oameni ca Tudor Vladimirescu, care scriu cu sabia drepturile omenirii călcate în picioare și știu să moară pentru ele". Statuie în bronz, operă a sculptorului Teodor Burcă ; București, 1934 **(Tudor din Vladimiri,** p. 37)

③ Anthony Eden — deputat conservator în Camera Comunelor de la vîrsta de 26 ani — a fost prezent pînă în 1957 la aproape toate dezbaterile Parlamentului, aflat în unul din cele mai renumite palate ale Londrei **(Memorii,** p. 66)

SUMAR

Interviuri—document. O solidaritate desăvîrșită : GEORGE MACOVESCU . . . 2
Retrăiesc cu emoție amintirile acelor ani : PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI . . . 7
La chemarea P.C.R. — solidari cu Spania Frontului Popular : MINEA STAN și MIHAIL FLORESCU 13
„...Datoria a tot ce este muncitor" : OLIMPIU MATICHESCU 21
Simpozion Nicolae Bălcescu la Universitatea Columbia — S.U.A. : RADU T. FLORESCU 24
O poetă pe tronul Bizanțului : VICTOR EFTIMIU 26
Destinul unei frumoase ateniene — Athenais Eudokia : NICOLAE BĂNESCU . . . 27

TUDOR DIN VLADIMIRI:

● **Tudor, Tudor, Tudorel :** MIHNEA GHEORGHIU 38
● **Preludiul epocii moderne :** DAN BERINDEI 45
● **Omul epocii sale :** DUMITRU ALMAȘ 51
● **Și-au făcut singuri dreptate :** S. I. GÂRLEANU 57
Comuna din Paris : CONSTANTIN ANTIP 61
Memorii : ANTHONY EDEN 66
Dimitrie Cantemir și destinul operei sale : ALEXANDRU DUȚU 75
Albert Speer sau falsul pocăit : NICOLAE MINEI 80
Gepizi sau ostrogoți ? : K. HOREDT . . 88
● **Poșta concursului** 94
● **Cărți sosite la redacție** 95
● **Poșta redacției** 98

O SOLIDARITATE DESĂVÎRȘITĂ

Trecuseră patru ani de la marile mișcări muncitorești din 1933 din România. Măsurile represive luate de guvernele din acea vreme loviseră greu în soarta muncitorilor, în situația lor economică și politică. Încercările de organizare erau reprimate fără șovăire. Și totuși, lupta clasei muncitoare din România nu a încetat, ci din contră, s-a intensificat.

În acea perioadă, Partidul Comunist Român a dus o dîrză muncă politică și organizatorică, folosindu-se mijloace ilegale și legale pentru ca spiritul revoluționar al muncitorimii să se păstreze viu, pentru ca dreptele revendicări ale salariaților să-și capete rezolvare, pentru ca masele muncitoare din țara noastră să simtă acțiunea partidului.

În 1937, situația salariaților de la C.F.R. era dintre cele mai grele. Condițiile de lucru erau neomenești. Salariile nu țineau cont cîtuși de puțin de costul vieții. Șicanele poliției se țineau lanț. Se urmărea dizolvarea sindicatelor și a asociațiilor personalului C.F.R.

În acel an sub influența și la mobilizarea Partidului Comunist Român muncitorii ceferiști întreprindeau noi acțiuni. Guvernul era asaltat de revendicările lor. Aveau loc noi greve locale. Conducătorii sindicatelor și ai asociațiilor erau presați de mase să întreprindă acțiuni cît mai îndrăznețe. În aceste condițiuni, în iunie 1937, s-a întrunit Consiliul General al Federației C.F.R., organizație care reunea sindicatele și asociațiile personalului ceferist. Acest consiliu trebuia să ia hotărîri de o importanță deosebită pentru situația salariaților de la C.F.R.

Partidul Comunist Român a luat atunci inițiativa pregătirii atmosferei politice în care urma să se țină lucrările consiliului. În consecință, s-a hotărît ca în presa legală să se publice interviuri cu conducători ai Federației și ai Uniunii Sindicatelor C.F.R.

În vremea aceea lucram în redacția ziarelor „Dimineața" și „Adevărul". Partidul mi-a dat sarcina să iau, să public și să comentez acele interviuri.

Acum, cînd se împlinesc cincizeci de ani de la înființarea Partidului Comunist Român, republicarea acelor interviuri și a comentariilor care le-au însoțit se încadrează, cred, în șirul mărturiilor luptei de cinci decenii a partidului pentru cauza clasei muncitoare din România, pentru interesele poporului muncitor din această țară.

George MACOVESCU

12 IUNIE 1937

Duminică și luni se va întruni Consiliul General al Federației C.F.R. De data aceasta consiliul va avea de rezolvat o seamă de chestiuni extrem de importante și atitudinea pe care o va lua este așteptată cu vie curiozitate de cele cîteva zeci de mii de salariați ceferiști.

În ultima vreme, muncitorii de la C.F.R. — atît cei manuali cît și funcționarii — au manifestat numeroase nemulțumiri. În întrunirile lor, cum a fost aceea a Sindicatului C.F.R. Griviția, ținută săptămîna trecută la „Locomotiva", și-au arătat doleanțele și mai cu seamă au reliefat modul cum au fost tratate aceste revendicări de către forurile cărora s-au adresat.

În primul rînd, ceea ce îi face să se agite și să ceară alte condițiuni, este problema salarizării. Costul vieții s-a ridicat enorm, iar salariile au rămas la aceleași cote scăzute, insuficiente chiar pentru timpurile cînd condițiunile de trai erau mai bune. Muncitorii de la C.F.R. au primit numeroase promisiuni, însă ceva practic n-au realizat.

S-a dat un decret de încadrare a lucrătorilor ceferiști. Acest decret nu satisface nici pe departe justele revendicări muncitorești. Ba încă, aplicarea lui se face în condițiuni anormale, ceea ce a dat naștere la o nouă serie de nemulțumiri.

Tot atît de arzătoare este și chestiunea orelor de lucru, existînd categorii de muncitori ceferiști care sînt obligați să muncească, în ore suplimentare, mult peste puterile lor. Lucrătorii cer să fie puși să muncească în condițiuni mai omenești, respectîndu-li-se mai mult orele de odihnă, acordîndu-li-se concedii pentru refacerea sănătății zdruncinate într-o muncă trudnică, îmbunătățindu-se condițiunile de igienă a muncii, în sfîrșit, vor să trăiască o viață mai bună.

De aceea, pe zi ce trece, ei strîng rîndurile. Acum, prin delegații lor, au cerut consiliului să dezbată și chestiunea afilierii Federației C.F.R. la Confederația Generală a Muncii, sperînd ca prin această afiliere să obțină mai repede realizarea revendicărilor.

Consiliul de duminică și luni va hotărî, prin atitudinea lui, de soarta atîtor salariați ceferiști.

Pentru a lămuri atmosfera în care va lucra acest consiliu și pentru a întrevedea modul cum va continua să activeze în viitor Federația C.F.R. am găsit cu cale să publicăm în ziarele noastre o serie de interviuri cu principalii conducători ai Federației și ai Uniunii Sindicatelor C.F.R.

Convorbirea cu Vasile Bîgu

13 IUNIE 1937

Astăzi redăm convorbirea avută cu Vasile Bîgu, vicepreședintele Uniunii Sindicatelor C.F.R.

Din declarațiile acestui reprezentant al muncitorimii, reiese clar că salariații de la C.F.R. cer să li se îmbunătățească în mod real condițiile de muncă. Ei cred că a sosit vremea cînd Federația C.F.R. nu trebuie să se mai încreadă în promisiunile oficiale, ci trebuie să-și spună răspicat cuvîntul în fața forurilor competente.

De aceea, muncitorii caută să se organizeze cît mai bine, străduindu-se să afilieze Federația C.F.R. la Confederația Generală a Muncii, iar în sînul Federației să realizeze o unitate perfectă între diferitele categorii de salariați.

Intrunire muncitorească (1936)

Consiliul General al Federației C.F.R., care se va întruni duminică și luni, va avea de rezolvat o seamă de probleme, de soluția cărora depinde soarta cîtorva zeci de mii de muncitori.

Iată convorbirea avută cu Vasile Bîgu :

— Care sînt chestiunile mai importante, de care se va ocupa Consiliul General C.F.R. ?

— Cea mai importantă problemă care agită astăzi muncitorimea ceferistă — ne spune Vasile Bîgu — este reîncadrarea, mai precis : asigurarea pentru întregul personal de la C.F.R. a unei salarizări și a unor condițiuni de viață mai bune.

A doua chestiune, de care se va ocupa consiliul, este aceea a modificării statutului și regulamentului C.F.R. Prin modificarea art. 34 și 46 din statut se intenționează dizolvarea sindicatelor și a asociațiilor personalului ceferist. De altfel, și pînă acum sindicatele ceferiste au fost șicanate și mereu împiedicate în activitatea lor.

Prin modificarea statutului se urmărește generalizarea acestor șicane, care au culminat cu atîtea procese înscenate muncitorilor pentru activitatea lor sindicală.

De asemenea, consiliul se va ocupa în amănunțime și cu toată seriozitatea de chestiunea concediilor de odihnă și medicale, a orelor de muncă, normale și suplimentare, a transferărilor, primelor, în sfîrșit, de toate problemele care interesează personalul de la C.F.R.

Situația actuală nu mai poate dăinui.

— Cum credeți că s-ar putea îmbunătăți situația salariaților de la C.F.R. ?

— Numai printr-o solidaritate desăvîrșită, muncitorii grupîndu-se în jurul organizațiilor din care fac parte. Prin aceste organizații ei pot să ducă o luptă folositoare, cot la cot cu toate asociațiile de slujbași și salariați ceferiști.

— Ce atitudine credeți că va lua Federația C.F.R. ?

— Muncitorimea ceferistă crede că Federația — părăsind șovăielile și încrederea nemăsurată în eternele promisiuni și părăsind de asemenea neîncrederea în dispoziția maselor de a-și apăra cu energie drepturile — va păși hotărît la rezolvarea doleanțelor legale și juste ale zecilor de mii de salariați ceferiști.

— De ce vor muncitorii afilierea Federației C.F.R. la Confederația Generală a Muncii ?

— Muncitorimea ceferistă nu vrea să fie izolată de restul muncitorimii din țară. Uniunea Generală a Sindicatelor C.F.R. face politica de unire a întregii muncitorimi. În congresul ținut la Brașov anul trecut, muncitorimea ceferistă s-a pronunțat pentru realizarea unității sindicale, prin ralierea tuturor organizațiilor profesionale într-o singură confederație, care este Confederația Generală a Muncii.

Vasile Bîgu

— Credeți că poate exista o cooperare pe plan profesional între muncitorii manuali și cei intelectuali ?

— Nu numai că poate exista, dar ea este absolut necesară și inevitabilă, atunci cînd se urmărește, în mod sincer îmbunătățirea condițiilor de trai și muncă ale ambelor categorii de muncitori.

Un început fericit de astfel de cooperare s-a făcut între Federația C.F.R. și Federația Funcționarilor Publici în acțiunea comună dusă pentru revendicările economice și împotriva scumpirii traiului.

Această cooperare trebuie lărgită la toate categoriile de muncitori intelectuali și manuali.

Cea mai bună dovadă că solidaritatea cea mai perfectă poate să se închege între cele două categorii de muncitori, este faptul că în Federația C.F.R. stau în luptă, încrezători unii în alții, muncitori manuali alături de medici, avocați și funcționari.

Muncitorimea ceferistă — termină Vasile Bîgu — știe să lucreze sincer pentru realizarea unei astfel de cooperări.

Ilie Pintilie

Interviu cu Ilie Pintilie

15 IUNIE 1937

Consiliul General al Federației C.F.R., care trebuia să se întrunească ieri, a fost amînat cu o săptămînă, ministrul comunicațiilor promițînd că abia pînă duminica viitoare va putea rezolva doleanțele personalului ceferist.

Amînarea aceasta, departe de a distrage atenția ceferiștilor, a produs nemulțumiri în rîndul lor. Ieri s-a întrunit Comitetul Central al Uniunii Generale a Sindicatelor C.F.R., care a manifestat dorința de a nu se mai amîna Consiliul Federației.

Relativ la problemele ce vor fi discutate de acest consiliu, ziarele noastre au publicat o serie de convorbiri cu conducătorii federației C.F.R. și ai muncitorimii.

Astăzi, publicăm un interviu cu Ilie Pintilie.

— Care sînt chestiunile mai importante, asupra cărora se va opri Consiliul General al Federației C.F.R. ?

— La întrebarea pusă — începe Ilie Pintilie — pot să răspund că duminica viitoare Consiliul Federației C.F.R. va avea să se ocupe de situația, destul de grea, în care se află astăzi masele de salariați ceferiști, precum și de găsirea mijloacelor practice pentru a curma această situație. Spun aceasta, avînd în vedere că toate problemele ce figurează pe ordinea de zi a Consiliului General sînt vitale și deopotrivă de importante pentru zecile de mii de slujbași ai drumului de fier.

Totuși, țin să precizez că ceea ce a prilejuit enorme nemulțumiri în sînul maselor de salariați ceferiști este problema reîncadrării personalului, a cărei rezolvare întîrzie de atîta vreme. Trebuie să se știe că așa cum este cerută reîncadrarea, ea este în prevederile regulamentului C.F.R. și a tabelei de salarizare.

O altă problemă care a format preocuparea tuturor asociațiilor și sindicatelor C.F.R. și asupra căreia Consiliul Federației va trebui să se pronunțe cu toată hotărîrea, este aceea a modificărilor ce s-au adus art. 34 și 46 din statutul C.F.R. Aceste modificări, aduse pe cale de decret, conțin dispozițiuni care trădează vădita intenție a guvernului de a lovi în existența și dreptul de asociere profesională a personalului ceferist.

Situația ce s-a creat acestui personal este rezultatul politicii economice a guvernului care urmărește realizarea economiilor bugetare prin comprimarea, pînă la imposibil, a nivelului de trai al marilor mase de salariați.

Definitivările, concediile de odihnă, orele suplimentare impuse în toată țara cu intenția de a se introduce ziua de muncă de zece ore, numeroasele cazuri de teroare administrativă, probleme specifice ale tineretului și femeilor muncitoare, iată pe scurt chestiunile care frămîntă pe aceia care constituie a doua armată a țării.

— Cum cred muncitorii că s-ar putea îmbunătăți situația ?

— Situația salariaților de la C.F.R. se poate schimba fără prea multe „sacrificii" din partea acelora ce au un rol de răspundere în conducerea C.F.R.-ului.

Întîi prin satisfacerea revendicărilor — destul de modeste — cerute de asociațiile și sindicatele în frunte cu Federația C.F.R., și al doilea, prin renunțarea guvernului la politica economică de supraîncărcare a diferitelor taxe de articole de strictă necesitate, pricinuind astfel o scumpete exagerată.

— Care va fi atitudinea Federației C.F.R. în susținerea drepturilor muncitorești ?

— Trebuie recunoscut că prestigiul și autoritatea Federației C.F.R. au crescut acum, după cum a crescut și încrederea maselor de salariați ceferiști în puterea și hotărîrea lor de a-și apăra drepturile.

Am urmărit îndeaproape activitatea din ultimul timp a tuturor asociațiilor ceferiste și pot afirma că masele de salariați cer Federației C.F.R. o atitudine nesovăitoare și mai puțină încredere în promisiuni. Și dacă ținem cont de consecvența factorilor de conducere din fruntea Federației în apăra-

rea drepturilor acelora pe care îi reprezintă, nu ne putem îndoi că Federația, împreună cu Consiliul General, va lua hotărîri energice și corespunzătoare cu interesele zecilor de mii de slujbași ceferiști.

Consiliul General va trebui să țină seama de răspunderea pe care o are în fața maselor, a căror răbdare atinge limita, cît și de atmosfera încărcată ce stăpînește aceste mase. El trebuie să decidă în vederea organizării unor acțiuni mai eficace. De altfel, din rezultatele obținute pînă în prezent, se desprinde necesitatea unei revizuiri radicale a tacticii întrebuințate în trecut.

— De ce vor muncitorii ceferiști afilierea Federației C.F.R. la Confederația Generală a Muncii ?

— Această hotărîre a muncitorilor ceferiști nu este întîmplătoare. Muncitorimea a luptat zi de zi pentru organizarea tuturor forțelor muncitoare, manuale și intelectuale, sub un singur steag de luptă profesională. În rezoluția votată la congresul de la Brașov, muncitorii de la C.F.R. s-au declarat pentru unitatea sindicală și frontul unic al tuturor celor ce muncesc cu mintea și cu brațele.

Avînd o vastă experiență în domeniul luptelor profesionale, muncitorimea își dă seama că, numai strîns unită și într-o deplină solidaritate cu zecile și sutele de mii de muncitori și funcționari din toate întreprinderile, se poate impune cîștigarea drepturilor tuturor salariaților.

Dar ceea ce este îmbucurător este faptul că nu numai muncitorimea ceferistă dorește acest lucru, ci și slujbașii din toate categoriile de salariați ai C.F.R.-ului.

— Poate exista o cooperare pe plan profesional între muncitorii manuali și cei intelectuali ?

— Nu încape îndoială că da, iar rezultatele vor fi mai mult decît satisfăcătoare, atît pentru unii, cît și pentru ceilalți.

În aceste vremuri, cînd marea masă a funcționarilor și muncitorilor este salarizată astfel încît viața este transformată în mizerie, solidaritatea muncitorilor este mai necesară și mai posibilă ca oricînd.

Scumpetea excesivă și reducerea vertiginoasă a salariilor nu a atins numai pe muncitorii manuali, ci a micșorat cu mult standardul de viață al funcționarilor și intelectualilor.

Pentru aceste motive, termină Ilie Pintilie, muncitorimea ceferistă vede nu numai posibilă o cooperare pe plan profesional cu muncitorii intelectuali, dar le întinde frățește mîna, chemîndu-i să lupte împreună pentru o viață mai bună din punct de vedere economic și social.

20 IUNIE 1937

Mîine se va întruni Consiliul General al Federației C.F.R. Faptul acesta depășește importanța reuniunii forului conducător al unei bresle de meseriași, prin aceea că problemele care vor fi dezbătute interesează într-o deosebită măsură aproape optzeci de mii de muncitori.

Adunarea a suferit cîteva amînări, ceea ce a determinat o enervare în rîndurile ceferiștilor, care nu mai pot suporta condițiunile în care lucrează.

Prin diferite memorii, întruniri și în presă și-au manifestat doleanțele lor, cerînd o cît mai grabnică soluționare.

Înainte de întrunirea Consiliului de duminică, Direcția Generală a C.F.R.-ului a ținut să stea de vorbă cu reprezentanții muncitorilor. În acest scop, o delegație a Sindicatului C.F.R. Griviția a fost chemată la Direcția Generală pentru a expune doleanțele muncitorilor.

Aici reprezentanții lucrătorilor au depănat firul necazurilor ce apasă pe umerii salariaților ceferiști, arătînd, în același timp, și soluțiile care cred ei că ar trebui luate, revendicările muncitorilor, expuse Direcției Generale a C.F.R.-ului.

Li s-au făcut promisiuni, însă ceva pozitiv nu s-a acordat.

Muncitorimea așteaptă cu nerăbdare hotărîrile Consiliului de mîine de care, socotesc ei, depinde soluționarea problemelor care îi frămîntă de atîta vreme, soluționare care nu mai poate întîrzia.

Șomeri la oficiul de plasare (1937)

Academician PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI:

Retrăiesc cu emoție amintirile acelor ani

Petre Constantinescu-Iași s-a născut la 25 noiembrie 1892 la Iași, în familia unui învățător.

Membru al P.C.R. încă din 1921, el a făcut parte din conducerea unor organizații de masă legale create și conduse de partid. La 6 decembrie 1935, în calitate de președinte al Blocului Democratic, organizație de masă legală, înființată de P.C.R. în mai 1935, și-a pus semnătura pe acordul de la Țebea, încheiat cu Frontul Plugarilor, organizație de sub conducerea dr. Petru Groza și cu Partidul Socialist (C. Popovici), acord la care au aderat Madoszul (secretar general, Ladislau Bányai) și Frontul Studențesc Democratic (președinte, Gh. Rădulescu).

A reprezentat mișcarea democratică și antifascistă din România la Congresul internațional antirăzboinic de la Amsterdam (1932), la Congresul mondial antifascist de la Paris (1933) și la alte manifestări importante de răsunet european.

In 1936, autoritățile burghezo-moșierești îi înscenează un proces, fiind condamnat la temniță grea. In perioada pregătirii insurecției antifasciste din vara anului 1944, a primit sarcina de a reprezenta, împreună cu Lucrețiu Pătrășcanu, partidul comunist la tratativele pentru realizarea Blocului Național Democrat.

După 23 August 1944 a fost ministru al Informațiilor în primul guvern prezidat de dr. Petru Groza, vicepreședinte al primului Prezidiu al Marii Adunări Naționale, ministru al Cultelor.

Face parte din conducerea diferitelor organizații obștești și științifice: președinte al Uniunii Societăților științifice ale cadrelor didactice, președinte al Societății de științe istorice, președinte al Comitetului național al istoricilor, vicepreședinte al Consiliului general al A.R.L.U.S.

Petre Constantinescu-Iași a fost ales membru al Academiei Bulgare de Științe, iar Universitatea „Lomonosov" din Moscova i-a decernat titlul de doctor honoris causa în istorie.

La masa de lucru, istoricul Petre Constantinescu-Iași ne-a acordat un interviu, depănîndu-ne amintiri din perioada creării P.C.R.

— Știm că ucenicia revoluționară ați făcut-o încă din anii adolescenței. Cine erau dascălii și colegii de școală care împărtășeau convingeri socialiste ?

Era în primăvara anului 1907. Vîlvătaia marilor răscoale țărănești din nordul Moldovei ajunsese și-n județul Iași, vuind în întreaga țară. Ecoul răscoalelor și mai ales al grozăviilor represiunii pătrunsese pînă la auzul tinerilor din școli, pe unii din ei zguduindu-i adînc. Unul din aceștia am fost și eu, elev în clasa IV a gimnaziului „Ștefan cel Mare", al cărui director era Gheorghe Nădejde, fratele lui Ioan Nădejde, ambii fruntași ai vechii mișcări socialiste de la finele veacului trecut. Aș putea spune că în urma acelor evenimente, alături de alți colegi am privit mai atent asupra celor ce se petreceau în afara preocupărilor școlare, mi s-a trezit un început de „conștiință socială". Așa îmi explic că, atunci cînd am trecut în clasa V (la Liceul Național) am fost repede atras de colegul Constantin Motăș, șeful clasei, care se afla în contact cu muncitorii din cartierul gării, unde locuia.

Mi-a dat să citesc „România muncitoare" și „Viitorul social" — seria 1907-1908 — unde se publicase, între altele, puternica polemică *Poporanism sau social-democratism* cu „Viața românească", revistă de prestigiu ce apăruse recent (1906). Ne-am mai întovărășit c-un al treilea coleg, Lascăr Șaraga, fiul unui librar din Iași, editor al multor opere de valoare ale filozofului Vasile Conta, istoricului A. D. Xenopol, filologului Al. Philippide și ale altor învățați. Ne adunam săptămînal în cămăruța lui Costache Motăș, schimbam păreri asupra broșurilor editate de „România Muncitoare", întărindu-ne reciproc convingerile socialiste. Dornici a cunoaște mișcările de idei progresiste, frecventam cu conștiinciozitate conferințele publice ținute de dr. Panait Zosin — despre filozofia pozitivistă, de profesorul universitar dr. Tiron — despre ateism, de profesorul universitar N. Leon — despre filozofia monistă, care ne ajutau să ne cristalizăm mai bine ideile.

În anii 1905-1910, mișcarea muncitorească crescuse și micul nostru grup îi urma pașii. Îmbrăcați în haine „civile" — uniforma școlară constituia o primejdie — participam la întîlnirile de la clubul socialist, pe atunci în strada Zugravi, tot din cartierul gării. Acolo îl ascultam pe M. Gh. Bujor care ne vrăjea prin cuvîntul său cald, domol, convingător...

— Ce episod din acea epocă vi se pare mai concludent ?

Cînd s-a reorganizat Partidul Social-Democrat, în ianuarie 1910, noi elevii cu convingeri socialiste ne-am înscris în secția de la Iași și ne-am abonat la revista „Facla", organul Comitetului Central de la București. Iar atunci cînd primii socialiști și-au pus candidaturile la alegerile din primăvara lui 1911 și s-a deschis o listă de subscripții pentru fondul electoral, ne-am trimis obolul modest de 1 leu. N. D. Cocea, directorul revistei, a făcut imprudența de a publica și numele meu (în numerele din 22 ianuarie și 12 februarie), gest ce-mi putea periclita situația școlară, dat fiind concepția autorităților despre „primejdia" socialistă.

Retrăiesc și astăzi momentele de emoție care m-au cuprins văzîndu-mi numele în revistă, dar și îngrijorarea care mă stăpînea. În adevăr, la puțin timp am fost chemat în cancelaria directorului, cunoscut ca profesor sever, dar drept, care m-a supus unui adevărat interogatoriu : dacă îmi dau seama de gestul meu, dacă în adevăr am convingeri socialiste, dăunătoare ordinei sociale de atunci și altele. I-am răspuns deschis și sincer. M-a privit lung și mi-a spus : „Recunosc că ești unul din elevii care ne fac cinste — reușisem să iau un premiu la istorie la un concurs pe țară, organizat de societatea «Tinerimea Română» de sub oblăduirea Ministerului Învățămîntului * — și-ți promit că nici un profesor nu va aduce cazul d-tale în consiliul școlar, că eu nu voi lua nici o măsură împotriva d-tale".

Vîrsta opțiunilor

— În anii studenției, opțiunile politice ale tînărului se precipită. În Iașul universitar al acelor vremuri căror solicitări aveau de răspuns studenții socialiști ?

În toamna anului 1911 m-am înscris la Facultatea de litere și filozofie a Universității din Iași, cu gîndul de a mă dedica studiului istoriei, disciplină ce mă atrăsese încă din liceu. Lipsit de mijloace materiale, nu-mi puteam împlini dorința decît obținînd o bursă, destul de substanțială, care se acorda însă cu greu. Am reușit, totuși, deschizîndu-mi-se în acest fel drumul spre realizarea visului ce se confunda cu rostul întregii mele vieți : cariera de istoric, dar așa cum concepeam eu știința istoriei, adică luminată de învățătura lui Marx asupra dezvoltării sociale.

După începerea anului universitar 1911-1912, împreună cu foștii colegi socialiști de la Liceul Național, am organizat o mică grupare socialistă în universitate. Îmi amintesc, printre alții, de C. R. Ghiulea, mai tîrziu directorul ziarului democrat-burghez „Opinia" din Iași. Ne adunam în ședințe, schimbam idei, citeam literatură marxistă (broșuri editate de „România

* Un facsimil al diplomei a fost publicat în lucrarea *Pasiunea științei*, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, p. 329.

muncitoare" sau altele în limbi străine ce parveneau librăriilor mai importante din Iași sau București) țineam conferințe ; uneori încercam să cîștigăm noi aderenți printre studenți.

Chiar în primul an de studenție — care pentru mine a însemnat și prima apariție în activitatea științifică, prin colaborări modeste la cunoscuta revistă de istorie din Iași „Arhiva" — am ținut, în seara zilei de 9 martie 1912, o conferință la Centrul studențesc despre *Concepția materialistă în istorie*. Era o expunere bazată pe cea mai nouă literatură din străinătate. Expuneam astfel clasica definiție pe care o dăduse Marx materialismului istoric în prefața lucrării *Contribuții la critica economiei politice* (consultasem ediția publicată la Paris, în 1909). Păstrez și azi textul acestei conferințe, prin care căutam să aduc la cunoștința unui cerc mai larg de studenți marele adevăr al gîndirii marxiste.

Atunci cînd centrul studențesc de la Iași a încăput pe mîna adepților Partidului Național-Democrat, formație șovină, care avea în frunte pe reacționarul profesor A. C. Cuza, grupul nostru a inițiat o serie de acțiuni menite să scoată tineretul studios de sub influența nefastă a acelei grupări. În toamna lui 1913, la alegerile pentru conducerea centrului, cuziștii, folosind metode electorale brutale și demagogice, au reușit să obțină victoria. Noi, studenții socialiști, am luat inițiativa alcătuirii unui bloc opoziționist, împreună cu „poporaniștii" ce gravitau în jurul „Vieții românești" și cu alte elemente cu vederi democratice ; am înaintat un protest rectorului universității prin care contestam alegerile efectuate de cuziști *. Senatul universitar ne-a dat cîștig de cauză și a hotărît înlocuirea rectorului ce aprobase comitetul cuzist, cu profesorul C. Stere. Noul rector a recurs la un compromis : a fost alcătuit un nou comitet al centrului, format din cuziști și din reprezentanți ai grupării opoziționiste. Eu și Motaș (de la socialiști), Demostene Botez (de la „poporaniști") și alți doi independenți de stînga au intrat în noul comitet.

Studenții de stînga continuau să frecventeze întrunirile socialiste de la Iași — uneori din București — de data aceasta, însă, în mod deschis, cunoscîndu-i mai de aproape pe unii din conducătorii mișcării muncitorești din țară. O deosebită impresie a exercitat asupra noastră dr. Cristian Racovski, secretarul Comitetului Central al Partidului Social-Democrat, o personalitate puternică, ale cărui cuvîntări însemnau pentru noi tot atîtea lămuriri în numeroase chestiuni care ne interesau. Cînd am făcut cunoștință cu Racovski, și el a aflat că sînt student la istorie, mi-a amintit că cumnatul său, Costică Pe-

* Declarația noastră a fost publicată și în ziarul „Opinia", cel mai răspîndit din Iași, la 3 decembrie 1913.

Petre Constantinescu-Iași în acei ani de neuitat

trescu, mort prea de timpuriu, studiase arheologia la Roma și elaborase studii interesante, din care cîteva apăruseră în publicațiile socialiste ale vremii.

Tot în anii studenției am devenit colaborator la ziarul „Lupta zilnică", organul Comitetului Central al Partidului Social-Democrat. În paginile sale am publicat mai multe articole, o bună parte din ele privind probleme de politică externă.

În aripa de stînga a Partidului Socialist

— Delimitarea socialiștilor de stînga de reformiști se desfășura încă de la începutul primului război mondial. În ce mod ați cunoscut personal acest fenomen ?

În vara lui 1914 a izbucnit primul război mondial. Partidul Social-Democrat din România a organizat o largă campanie de întruniri și demonstrații antirăzboinice, a trimis reprezentanți la conferința de la Zimmerwald. Cu prilejul publicării în ziarul „Lupta zilnică" a unor fragmente din cuvîntările ținute de Lenin, am luat și eu cunoștință pentru prima oară de gîndirea leninistă, de care m-am simțit puternic atras.

Între timp am fost mobilizat și trimis la o unitate din apropierea frontului. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie — eveniment crucial în destinele omenirii — m-a impresionat profund, mi-a clarificat multe gînduri.

În mai 1918 am fost demobilizat și imediat am luat legătura cu organizația socialistă din Iași, frecventînd ședințele care se țineau în localul din strada locotenent-colonel Langa sau la Casa poporului, din cartierul Socola. În septembrie am fost numit profesor la Liceul de băieți din

Partidul Socialist și Uniunea Sindicatelor din Romînia

Carte de Delegat

Dl. P. Constantinescu reprezintă Organizația din Huși la Conferința Partidului Socialist și a Sindicatelor Muncitorești din zilele de 23, 24 și 25 Mai 1919.

Secretarul Federației — Secretarul Partidului

Carte de delegat la Conferința Partidului Socialist din 23-25 mai 1919

Huși, unde exista un sindicat, în care m-am înscris imediat. Împreună cu cîțiva tineri am pus bazele secției Partidului Socialist din localitate, ținînd conferințe cu regularitate. Ele se desfășurau într-o modestă sală a unei clădiri în care funcționau în comun sediile secțiunii socialiste și a sindicatului. Despre unele din aceste conferințe au scris „Socialismul" și „Socialdemocrația" din Iași; ultima publicație m-a avut printre colaboratori imediat după apariția sa.

Mișcarea muncitorească de la Huși creștea, încadrîndu-se în valul revoluționar ce cuprinsese întreaga țară.

Sub influența acestui val, unele personalități din partidele burgheze încercau să înțeleagă socialismul, să se apropie de Partidul Socialist. Deci nu avea loc numai o delimitare a socialiștilor de stînga de reformiști, dar, în unele împrejurări, și încercări de rupere a unor asemenea personalități de partidul burghez la care aderaseră. Exemplul dr. N. Lupu, fostul prefect liberal al județului Fălciu, cred că este elocvent. Într-o zi din primăvara anului 1919, după ce se întorsese din Statele Unite, unde, în timpul războiului, militase pentru intrarea României în luptă alături de Antantă, dr. N. Lupu poposise pentru cîteva zile la Huși. Aici el declarase că s-a convins de adevărul socialist, cerînd să fie primit în partidul nostru. A fost convocată o mare întrunire publică în ziua de 15 iunie, la care a vorbit și el. Cererea sa de înscriere în partid a fost trimisă secretarului general al Partidului Socialist; acesta i-a pus condiția unui stagiu de probă, ca fost activist de seamă al Partidului Liberal. Dr. Lupu n-a acceptat condiția și a organizat, la București, o formație politică proprie, independent-democrată, apoi țărănistă. Totuși el a păstrat raporturi bune cu socialiștii și nu o dată în foaia sa „Aurora" apăreau articole scrise de intelectuali de stînga. Mai apoi, în campania electorală din februarie 1936, cînd Blocul Democratic, organizație legală condusă de partidul comunist, i-a susținut candidatura la Mehedinți, pe baza unui program de Front Popular, dr. Lupu mi-a amintit episodul din 1919.

Ca delegat al organizațiilor din Huși am participat la Conferința Partidului Socialist din zilele de 23-25 mai 1919, ținută la București. Conferința trebuia să consfințească unificarea Partidului Socialist din vechea țară cu organizațiile din Transilvania. Un eveniment într-adevăr remarcabil. Unirea din 1918, înmănunchind laolaltă energiile poporului, a sporit și forțele clasei muncitoare, a creat condiții mai favorabile pentru desfășurarea luptei ei revoluționare. Aici m-am alăturat majorității delegaților din țară, care se pronunțau hotărît împotriva reformiștilor din partid.

— Campania electorală din mai 1920 a fost un seismograf sensibil, care a înregistrat puternica influență a Partidului Socialist. Ce anume vă stăruie cel mai mult în amintire din acel an electoral?

După ce trecusem examenul de definitivare ca profesor de liceu, și reușisem al doilea pe țară, la numirile ce s-au făcut de către Ministerul Învățămîntului, în septembrie 1919, am fost nedreptățit. Cerusem un loc la Iași, publicat ca fiind liber, dar mi-a fost refuzat. Locul respectiv a fost acordat unui alt profesor, clasat, la examen, în urma mea, dar care era membru al Partidului Liberal, aflat, pe atunci, la guvern. Nevoit să primesc un post la Liceul de băieți din Bîrlad am protestat energic, prin memorii și prin presă, împotriva nedreptății ce mi se făcuse. Desigur, larga mea activitate în mișcarea socialistă, continuată apoi și la Bîrlad, cîntărise greu în luarea acelei hotărîri. În urma protestelor, ministerul a fost nevoit să mă detașeze la Iași, gîndind, poate, că mă voi „liniști" din punct de vedere politic.

ÎNAINTAȘI! CETĂȚENI!

Veniți cu toții la întrunirea publică de Duminică 15 Iunie a. c. care se va ține în Sala Florescu la ora 2 p. m.

Vor lua cuvântul tovarășii

Dr. N. LUPU

și

P. Constantinescu

Profesor la Liceu

Sindicatul Mixt

Afișul care anunța întrunirea publică din ziua de 15 iunie 1919

Un carnet de membru al sindicatelor din România (1920)

La Iași exista un cîmp mai larg de acțiune. Zi de zi se țineau conferințe și întruniri la sediile mișcării, cel vechi din strada Langa și unul mai mare, din strada Ghica Vodă, la Casa poporului din Socola sau la Atelierele C.F.R. de la Nicolina. În campania electorală pentru alegerile legislative din mai 1920, partidul mi-a pus candidatura la Iași și la Bîrlad ; în cel de-al doilea oraș, cap de listă.

Campania electorală din mai 1920 s-a desfășurat în întreaga țară în grelele condiții puse de guvernul generalului Averescu. Partidul Socialist s-a bucurat, totuși, de un răsunător succes, trimițînd în Parlament 22 deputați, dintre care unul și din județul Iași, pe baza celor 3 500 voturi obținute de lista noastră. Lista cu semnul două ciocane încrucișate obținuse la Bîrlad, orașul fără industrie, peste 500 voturi, mai mult decît listele de candidați ale celor două partide principale burgheze.

Alegerile din mai 1920 purtau pecetea avîntului revoluționar din anii de după război și oglindeau creșterea gradului de organizare profesională și politică a muncitorimii : numărul muncitorilor înscriși în sindicate a sporit de la aproximativ 30 000 în 1914 (inclusiv Transilvania), la aproape 300 000 în 1920. Deci o apreciabilă creștere cantitativă cu consecințe imediate de ordin calitativ în acțiunile întreprinse de socialiști.

În cursul anilor 1919-1920 diferite publicații ale Partidului Socialist urmăreau să adîncească convingerile marxist-leniniste ale membrilor săi, mulți dintre ei situîndu-se în aripa de stînga a acestui partid. Urmăream atent acest proces de clarificare ideologică care se precipita după alegerile din mai 1920... În articolul *Rusia*, publicat în „Iașul socialist" din 11 iulie 1920, precizam că : „...Rusia Sovietică ne interesează pe noi, socialiștii români, dintr-un motiv îndoit. Rusia bolșevică se prezintă fie ca o magnifică experiență socială, fie ca marele stat socialist care pentru întîia oară s-a înfăptuit durabil". În aceeași ordine de idei pot fi consemnate cele două recenzii asupra lucrărilor lui Lenin : *Eroii Internaționalei de la Berna* („Socialismul", 2 august 1920) și *Democrația burgheză și dictatura proletariatului* („Socialismul", 13 august 1920), ca și alte articole publicate în „Iașul socialist", „Tineretul socialist" etc. În treacăt fie spus, în decursul activității mele, începînd din primul an de facultate și pînă în zilele noastre, am scris peste 1 000 articole, reportaje, note, recenzii etc. în diferite ziare și reviste muncitorești și democratice din țară și de peste hotare.

De la greva generală, la crearea P.C.R.

— Ce fel de concluzii a tras mișcarea socialistă din greva generală a muncitorilor din octombrie 1920 ?

În sînul mișcării socialiste din anii 1919-1920, care cunoștea o dezvoltare fără precedent existau trei curente, cel de stînga fiind dominant. O aripă de dreapta, mai pronunțată la unii lideri ai organizațiilor din Transilvania păstrătoare a vechilor tradiții ale Internaționalei II ; o aripă de stînga, revoluționară, convinsă că numai prin schimbarea radicală, conform învățăturii leniniste, se poate ajunge la un adevărat partid al proletariatului ; și un curent centrist, cunoscut sub numele de unitarist, care ezita să rupă total cu social-democratismul.

Se impunea o luptă hotărîtă pentru afirmarea unei ideologii și a unor idei tactice care să corespundă intereselor clasei muncitoare. Era vorba, în primul rînd, de explicarea critică a politicii unor conducători ai partidelor social-democrate, din diferite țări membre ale Internaționalei II, în timpul primului război mondial și, mai ales, de arătat unde a dus colaborarea de clasă acceptată de către acești conducători prin susținerea politicii guvernelor respective. Am căutat să analizez consecințele negative ale acelei colaborări în două articole

Proect de Statut al Partidului Socialist-Comunist

Proiect de statut al Partidului Socialist-Comunist, publicat în paginile ziarului „Socialismul"

publicate în „Socialismul" din 12 iulie și 13 august 1920. Cu prilejul redactării articolelor respective mi-am dat seama de necesitatea tratării mai complete a acestei teme și, avînd material suficient, am început redactarea unei lucrări care avea să se intituleze *Unde duce colaborarea. Pagini de istorie contemporană*. Pentru mine, adept al definiției dată de Lenin disciplinei istorice, istoria trebuia să se ocupe și de evenimentele contemporane, trăite la zi. Era un lucru nou în istoriografia românească.

În ziua de 20 octombrie am fost arestat în locuința mea și depus la penitenciarul local, împreună cu alți cîțiva muncitori din oraș, printre care I. Jacomi, vechi militant al mișcării, care candidase în alegerile din mai. Arestarea era un act samavolnic, efectuat la ordinele prefectului averescan, care voia să lovească în mișcarea socialistă din Bîrlad, sub pretextul participării noastre la greva generală.

S-au luat deci măsuri pentru izolarea noastră și ni s-a aplicat un regim brutal, fiind anchetați de un judecător de instrucție ambițios și ignorant. În cele din urmă, am înaintat Ministerului de Justiție un protest documentat împotriva abuzurilor anchetatorilor. După trei luni de detenție, neprimind nici un răspuns, am declarat greva foamei, fiind susținuți și de presa socialistă, care a publicat în întregime protestul *. În Cameră, dr. Lupu a luat, de asemenea, atitudine în favoarea noastră.

După ce am fost eliberați din penitenciarul din Bîrlad, am dus-o foarte greu...

Noua samavolnicie nu ne-a descurajat însă. Dimpotrivă, ne-am reluat cu și mai multă rîvnă munca politică din cadrul secției de partid de la Bîrlad. Deși greva generală din octombrie 1920 nu reușise, datorită în primul rînd atitudinii șovăielnice a conducătorilor de la centru, marea ridicare din 1920 dovedise cu prisosință forța maselor muncitoare și mai ales necesitatea reorganizării partidului, *a creării unui partid de tip nou, așa cum cereau comuniștii.*

— În acel neuitat mai 1921 s-a creat Partidul Comunist Român. Care vă sînt reflecțiile întreținute de pregătirea și desfășurarea acestui moment de răscruce ?

Acum se impunea o muncă susținută pe plan ideologic pentru explicarea și clarificarea sarcinii de bază a mișcării : crearea partidului comunist.

Am căutat, alături de alți publiciști din stînga socialistă, să contribui și eu, printr-o serie de articole apărute în „Socialismul", la acțiunea de clarificare a maselor ; ziarul deschisese o rubrică specială, intitulată *Tribuna liberă*. Amintesc seriile de articole sub titlurile *Spirit revoluționar* și *Întemeietorii socialismului științific și comunismul*, publicate în lunile aprilie și mai 1921.

Prin M. Gh. Vasilescu care lucra la Cercul de editură socialistă, am intervenit să se reia lucrul la *Unde duce colaborarea*. Lucrarea a apărut imediat ; i-am adăugat și un fel de „epilog", cu data de 15 februarie 1921, din care reieșeau tribulațiile legate de apariția ei. În cele 110 pagini se făcea o expunere a situației în care se găsea muncitorimea — chiar aceea din țările victorioase în război — ca urmare a politicii liderilor reformiști din partidele social-democrate respective.

După repetate amînări, sub presiunea organizațiilor socialiste, conducerea partidului și a sindicatelor a hotărît ținerea congresului pentru zilele de 8-12 mai 1921.

Mi s-a făcut cinstea să fiu desemnat ca raportor al problemelor *Presă și propagandă* înscrise la punctul 6 de pe ordinea de zi a congresului.

Redactat în condiții grele, raportul l-am terminat la sfîrșitul lui aprilie 1921 și l-am expediat pe adresa sediului Partidului Socialist din str. Sf. Ionică, cu rugămintea de a fi citit de către tovarășul Cristescu. La Congresul din 1921 n-am putut participa, deoarece, arestat fiind, Parchetul din Bîrlad m-a trimis în judecata Curții Marțiale din Galați. După cîte am aflat, ulterior, raportul nu a ajuns la destinație. În linii mari, el oglindea poziția partidului de tip nou față de presă și propagandă. Se menționa că presa este unul din mijloacele cele mai utile pentru dezvoltarea și răspîndirea ideologiei unui partid muncitoresc. După ce se evocau împrejurările în care V. I. Lenin a editat „Iskra" și importanța ziarului în lupta pentru făurirea partidului clasei muncitoare în Rusia, se trecea în revistă bogata istorie a presei muncitorești și socialiste din țara noastră. După unirea Transilvaniei cu România, tirajul presei revoluționare crescuse zi de zi, devenind hrana ideologică a proletariatului organizat în partid și sindicate.

Referitor la propagandă, raportul men-

(Continuare în p. 23)

* Vezi : „Magazin istoric", nr. 10/1970, p. 24.

La chemarea PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

SOLIDARI CU SPANIA FRONTULUI POPULAR

Afirmîndu-și încă de la începuturile existenței sale consecventa solidaritate cu clasa muncitoare din toate țările, cu forțele progresiste de pretutindeni, Partidul Comunist Român a ridicat pe o treaptă superioară tradițiile mișcării muncitorești, democratice, din țara noastră. Totodată, în anii de grele încercări prin care treceau comuniștii din România, în deceniile ilegalității, ei s-au bucurat de sprijinul larg al comuniștilor din alte țări, al oamenilor cu convingeri progresiste din diferite părți ale lumii.

Un moment de seamă prin care s-a exprimat spiritul de solidaritate internaționalistă cultivat de comuniștii români l-a constituit ajutorul dat cu generozitate tinerei republici spaniole, împotriva căreia atentase din iulie 1936 conspirația fascistă.

La o lună după începerea războiului civil din Spania, în august 1936, printr-un manifest al C.C. al P.C.R., masele muncitoare din țara noastră erau chemate să sprijine lupta poporului spaniol „care se identifica cu propria noastră luptă pentru muncă, pămînt, pace și libertate".

Manifestările internaționaliste ale oamenilor muncii din România s-au exprimat în forme dintre cele mai variate. La București a luat ființă un Comitet de inițiativă în care comuniștii aveau rolul conducător, coordonînd activitatea în întreaga țară pentru ajutorarea Spaniei republicane. Comitetele pentru Spania, constituite în numeroase localități, au susținut o succesiune de acțiuni concrete privind sprijinirea populației spaniole. S-au strîns fonduri și medicamente, multe familii s-au oferit să întrețină copiii spanioli ai căror părinți pieriseră în flăcările războiului civil. Între 14 mai și 14 iunie 1938 s-a organizat în întreaga țară o lună de ajutorare a proletariatului spaniol : banii colectați au fost expediați la Paris pentru cumpărarea de alimente, îmbrăcăminte și medicamente. Iar în „Scînteia", ziarul central al partidului aflat în ilegalitate, revenea deseori apelul : „Sprijiniți Spania ! Salvînd Spania, salvați pacea lumii, neatîrnarea țării noastre !".

O expresie înaltă a poziției internaționaliste a Partidului Comunist Român a constituit-o organizarea plecării a peste 500 voluntari români și de alte naționalități spre a lupta cu arma în mînă pentru apărarea republicii spaniole. Ei se aflau alături de cei 35 000 voluntari veniți din 50 țări, în Spania, pe atunci postul cel mai înaintat de acțiune împotriva fascismului.

Prin intermediul amintirilor unor foști combatanți — *Minea Stan* și *Mihail Florescu* —, date spre publicare revistei „Magazin Istoric"*, sînt înfățișate aspecte din amplele acțiuni de solidaritate cu Spania Frontului Popular, inițiate în țara noastră de Partidul Comunist Român, și episoade privind organizarea plecării voluntarilor români.

V. U.

* Amintirile vor apare in extenso în lucrarea *Voluntari români în Spania : 1936—1939*, în curs de pregătire la Editura Politică, sub coordonarea unui colectiv format din Gheorghe Adorian, Mihai Burcă, Constantin Cîmpeanu, Mihail Florescu, Iosif Nedelcu, Minea Stan, Valter Roman.

Printre muncitorii bucureşteni în preajma plecării

MINEA STAN

...Începînd din a doua jumătate a anului 1936, în fața noastră, a comuniștilor din celula P.C.R. de la Atelierele „Griviția", s-a pus sarcina organizării de acțiuni concrete pentru sprijinirea poporului spaniol în lupta sa eroică împotriva fascismului.

În august 1936, secretarul celulei de partid mi-a dat să citesc un manifest al C.C. al P.C.R. în care se spunea, printre altele, că de mai mult de o lună de zile poporul spaniol varsă rîuri de sînge în războiul provocat de generalii fasciști, ajutați de fasciștii germani, italieni și portughezi, lansîndu-se chemarea înflăcărată pentru sprijinirea poporului spaniol.

Curînd după aceea comuniștii au primit sarcini concrete în această direcție. Eu trebuia să iau legătura cu Ilie Pintilie, membru al unui comitet de inițiativă pentru ajutorarea poporului spaniol, pentru a primi însărcinări precise.

L-am găsit la sediul sindicatului. Din discuția avută cu el, am desprins că trebuia să organizez, împreună cu alți tineri, manifestări cultural-artistice cu prilejul cărora să se strîngă bani pentru poporul spaniol și să se popularizeze lupta sa...

Acțiunile de sprijinire a poporului spaniol îmbrăcau cele mai diferite forme : adunări, demonstrații de stradă, colectarea de fonduri etc.

Mi-aduc aminte cum s-a desfășurat o întrunire zburătoare în fața atelierelor „Griviția"-vagoane. Era într-o după-amiază însorită, spre sfîrșitul lunii august 1936. Ieșisem de la lucru. Apropiindu-mă de poartă, observ în stradă o îmbulzeală neobișnuită : muncitori, locuitori din cartier, mulți trecători curioși și, bineînțeles, nelipsiții „curcani". La un moment dat, un grup compact de muncitori a ridicat pe umeri un orator care a vorbit despre urgia ce se abătuse asupra viteazului popor spaniol și despre datoria poporului român de a-l ajuta. Pînă să se dezmeticească polițiștii, oratorul, un muncitor comunist, s-a și făcut nevăzut. Ia-l de unde nu-i !...

Asemenea întruniri zburătoare au fost organizate de comuniști în marea majoritate a fabricilor și uzinelor.

Încă din primele luni ale războiului, au fost obținute succese importante în acțiunea de colectare de către echipele de muncitori a fondurilor bănești pentru Spania republicană. În numai cîteva luni ale anului 1936, la București au fost strînși în acest scop aproape 300 000 lei. Oamenii muncii priveau cu multă simpatie lupta poporului spaniol și dădeau cu toată inima din puținul lor cîștig. Într-o singură lună, la Atelierele „Griviția" au fost strînși 20 000 lei.

S-au strîns, de asemenea, medicamente pentru copiii spanioli, pentru luptători și familiile lor.

Comitetul din București pentru ajutorarea poporului spaniol, din care făceau parte reprezentanți ai partidului comunist, ai Comitetului pentru apărarea antifasciștilor, ai Frontului studențesc-

democrat și ai altor organizații antifasciste, a desfășurat o rodnică activitate. Aceeași muncă au depus-o și comitetele pentru Spania din Arad, Timișoara, Iași, Bacău și din alte centre ale țării. Comitetele răspîndeau broșuri, manifeste, ziare, fluturași, etichete pentru mobilizarea maselor la acțiunile de sprijinire a Spaniei republicane. În adunări se votau moțiuni de protest împotriva rebeliunii fasciste, erau trimise spre Spania telegrame și scrisori de îmbărbătare.

„...O pîine mai gustoasă ca în ziua aceea..."

Într-una din zilele toamnei anului 1936 am aflat de la tînărul comunist Vasile Tudose că partidul comunist organizează trimiterea de voluntari care să lupte în rîndurile brigăzilor internaționale. Totodată, mi-a spus că era hotărît să plece ca voluntar în Spania.

Din acel moment mi-a încolțit în minte gîndul să sprijin cu arma în mînă pe luptătorii antifasciști din Spania. La scurt timp după aceea încă un fapt avea să contribuie la consolidarea gîndului meu. Într-o seară, tîrziu, cînd m-am reîntors acasă, am găsit în fața ușii un prieten, simpatizant al partidului nostru. Nu-l văzusem de cînd plecase în armată. După ce am luat unele măsuri de precauție, mi-a povestit cu emoție că, de curînd, în unitatea lui, cîțiva ostași găsiseră niște manifeste în miezul pîinii. În manifeste erau demascate rebeliunea franchistă și intervenția fascistă italo-germană în Spania.

— Niciodată n-am mîncat o pîine mai gustoasă ca în ziua aceea, îmi spunea prietenul meu.

Apoi mi-a povestit cu lux de amănunte cum cei care au găsit manifestele le-au citit cu atenție și le-au dat și celorlalți ostași să le citească. Mi-a mărturisit că era hotărît să plece voluntar în Spania republicană. Nu știu ce a făcut ulterior, dacă a plecat sau nu, dar, negreșit, dorința lui a întărit propria mea dorință. În afară de asta, dezmățul și crimele care începuseră a fi săvîrșite de legionari în țară mă îngrijorau: tragedia poporului spaniol era un avertisment.

Gîndul despărțirii de locurile unde mă născusem și crescusem, de tovarășii cu care activam, de prieteni și cunoscuți, la care țineam nespus de mult, mă întrista. Apoi, aveam o mamă văduvă de război, copleșită de necazuri, sărăcie și suferință și-mi venea neînchipuit de greu s-o lipsesc de suportul moral ce-l constituia prezența mea și de puținul ajutor material pe care i-l dădeam lunar din micul meu salariu. Dar orice gînduri și opreliști se ridicau în cale — nu m-am clintit.

M-am hotărît să plec voluntar în Spania!

În așteptare

La prima întîlnire cu secretarul celulei de partid i-am spus că sînt gata să plec pentru a lupta în rîndurile brigăzilor internaționale. Organizarea trecerii graniței era o problemă foarte grea, care cerea timp și chibzuială.

În așteptarea răspunsului, participam la diferite acțiuni organizate de partid.

Ambulanța românească trimisă Republicii spaniole

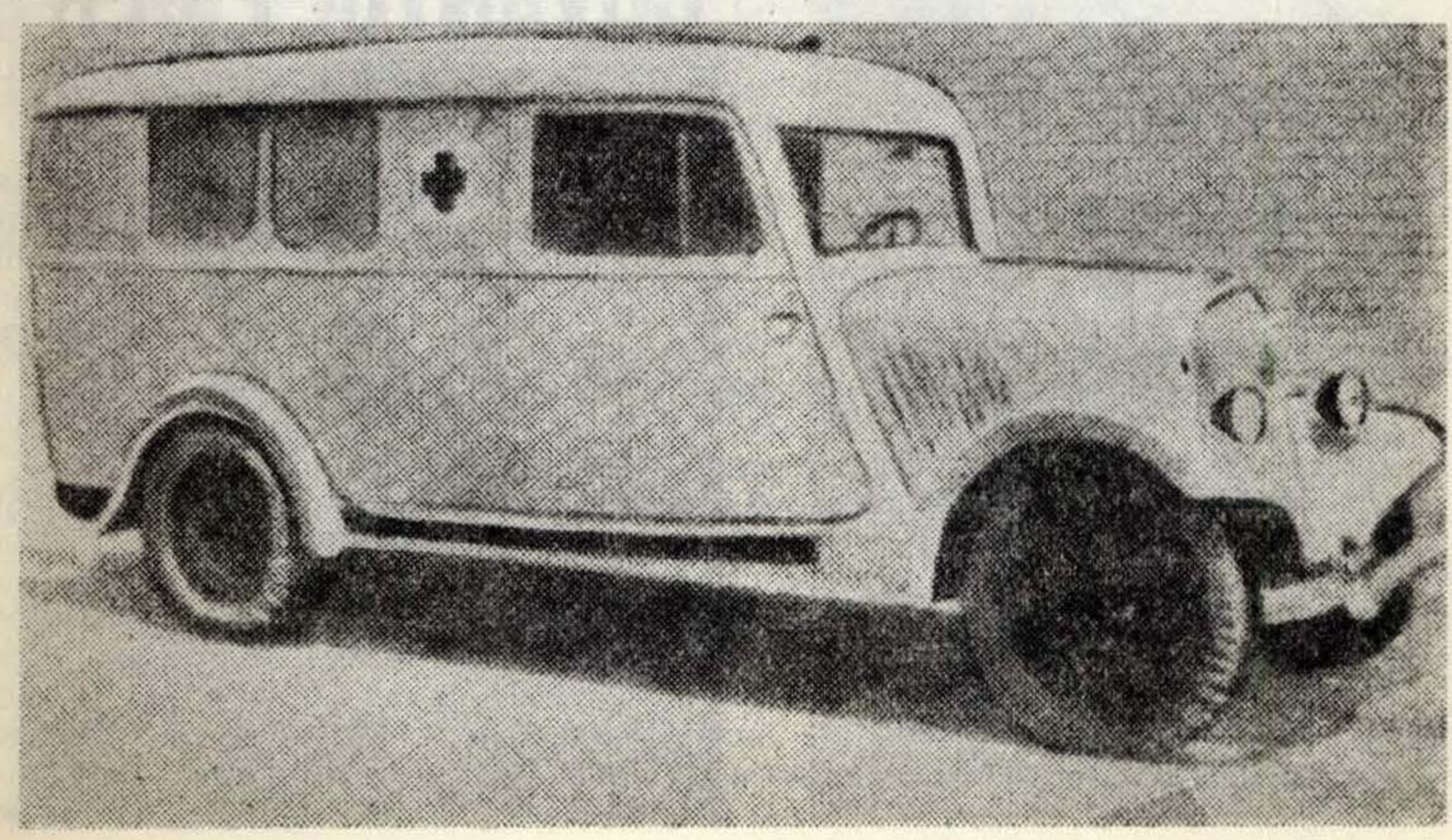

Uneori, în timpul lucrului, ne strîngeam mai mulți muncitori în vreun vagon aflat în reparație și discutam despre situația din Spania. O puternică impresie produceau asupra noastră articolele despre Spania, scrise de înflăcăratul ziarist revoluționar Alexandru Sahia.

Într-o după-amiază ne-am îndreptat cu o delegație de muncitori spre sediul ziarelor „Dimineața" și „Adevărul", cu un protest iscălit de mii de ceferiști împotriva agresiunii Italiei fasciste și Germaniei hitleriste...

La redacție, l-am căutat pe Alexandru Sahia. L-am găsit într-o încăpere unde se redactau știrile și articolele privitoare la viața muncitorească. Cum ne-a văzut s-a bucurat; ne-a strîns mîinile cu putere și ne-a întrebat ce dureri și nevoi ne-au adus la el. După ce i-am spus în ce scop venisem, a mers cu noi la direcția ziarelor, unde am depus protestul.

Urmăream cu înfrigurare știrile despre luptele din Spania. Citeam pe ascuns ziarul „Scînteia" și alte publicații tipărite ilegal de partid; citeam și publicațiile progresiste legale „Cuvîntul liber", „Reporter" și altele...

Cu mare interes citeam și articolele despre lupta poporului spaniol scrise de Geo Bogza, N. D. Cocea, Ion Călugăru, Ilie Cristea și de alți scriitori și ziariști progresiști.

Mi-aduc aminte ca acum cu cîtă bucurie am primit noi, muncitorii de la Atelierele C.F.R. „Griviția", în noiembrie 1936, vestea succeselor repurtate de forțele republicane spaniole la Madrid, unde au înfrînt coloanele fasciste comandate de generalul Mola! Muncitorii vorbeau cu admirație despre José Diaz și Passionaria, despre eroismul comuniștilor și al poporului spaniol.

...N-a trecut mult timp, cînd, prin martie 1937, am auzit despre victoria răsunătoare a forțelor republicane la Guadalajara.

Încă de pe atunci erau larg popularizate, mai ales printre tineri, faptele de arme ale primilor voluntari români veniți în sprijinul Spaniei republicane. Un tînăr reîntors de curînd de la Paris ne-a vorbit despre căderea eroică în luptele de pe malurile Guadalaquivirului, a muncitorului ceferist de la Pașcani — Constantin Burcă, despre comportarea curajoasă pe front a altor voluntari români.

Acțiunea de sprijinire a Spaniei republicane crescuse în intensitate.

Mi-aduc aminte că în primăvara anului 1937 a avut loc, în sala cinematogra-

Coperta broșurii intitulată Ajutor pentru Spania, *editată în condiții de ilegalitate de C.C. al P.C.R., în februarie 1937*

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

AJUTOR PENTRU SPANIA!

In contra tiranilor...

Trăiască Republica!

Prima pagină a „Cuvîntului liber" din 15 august 1936 închinată Spaniei

CUVÂNTUL LIBER

TRAIASCA SPANIA!

INTRE MADRID SI BUCURESTI

fului „Marna", pe calea Griviței, o mare întrunire antifascistă de simpatie și solidarizare cu poporul spaniol. Au participat mii de cetățeni, îndeosebi muncitori de la Atelierele „Griviţa", de la uzinele „Malaxa", „Vulcan" și de la alte fabrici și uzine. Sala devenise neîncăpătoare.

Au luat cuvîntul diferite personalități politice și culturale, printre care și dr. Nicolae Lupu, care s-a angajat să ceară în Parlament sprijinirea guvernului legal al Spaniei republicane.

Din partea muncitorilor a vorbit comunistul Vasile Bîgu.

Cu acest prilej s-au strîns bani pentru a fi trimiși guvernului republican. În încheiere s-a votat o moțiune de solidarizare.

Ceva mai tîrziu — tot în primăvara anului 1937 — din inițiativa P.C.R., a fost organizată, în sala „Marica" din fața Atelierelor „Griviţa", o altă manifestare de solidaritate cu poporul spaniol. Manifestarea a fost de și mai mare amploare, avînd un succes deosebit și pentru faptul că oficial a fost organizată sub președinția de onoare a diplomatului român Nicolae Titulescu. Inițial s-a anunțat că va fi un „bal al păcii". S-au tipărit și lipit din vreme aproape în toată Capitala afișe prin care cetățenii erau invitați la „bal". Numai în cîteva zile s-au vîndut 2 500 bilete.

De la început însă balul s-a transformat într-o grandioasă întrunire politică.

Întrunirea a fost deschisă de avocata Patraulea. Au luat cuvîntul și unii oameni politici burghezi, care s-au declarat împotriva agresiunii fasciste din Spania.

Drin partea studenților democrați a vorbit Grigore Preoteasa. Cuvintele lui, de caldă simpatie pentru bravul popor spaniol, au fost primite cu ropote de aplauze.

În timpul balului care a urmat s-a strîns o importantă sumă de bani pentru Spania republicană.

Visul s-a împlinit

În tot acest interval de timp, am revenit de mai multe ori cu cererea de a fi trimis în Spania.

Începusem să frecventez un curs de limba franceză, organizat de partidul comunist în colaborare cu partidul socialist (Popovici). Mai tîrziu mi-am dat seama cît de bine mi-au prins chiar și puținele cuvinte învățate la acest curs. Aici s-au predat și cunoștințe de socialism științific, economie politică și geografie. Cînd ajuns în Spania, am întîlnit și alți tineri cu care frecventasem cursul, mi-a devenit limpede că aceasta era o formă de pregătire a viitorilor voluntari români în brigăzile internaționale.

Pentru a putea pleca din țară, urma să fiu ales într-o delegație de muncitori care mergea să viziteze Expoziția internațională de la Paris. Plecam deci cu pașaport, oficial.

Am respirat ușurat cînd Ilie Pintilie într-o discuție avută cu el la sfîrșitul primăverii anului 1937, m-a asigurat că partidul comunist va avea grijă s-o ajute pe mama, văduvă de război copleșită de sărăcie și suferință. Și, într-adevăr, mama mea a primit ajutor bănesc lunar tot timpul cît am luptat în Spania.

Peste cîteva zile s-a ținut în salonul restaurantului „Marica" o adunare a lucrătorilor de la „Griviţa" pentru alegerea delegației care urma să plece la Expoziția internațională de la Paris.

În delegație au fost aleși, prin vot deschis, prin ridicare de mîini și aplauze, comuniștii Vasile Bîgu, Ion Turcu și alți activiști sindicali. Eu am fost propus din partea tineretului.

La cîteva zile după alegere ne-am dus la Prefectura Poliției Capitalei pentru scoaterea pașapoartelor. Dar conducătorii delegației noastre erau cunoscuți de Siguranță și, în loc de a ni se da pașapoarte, am fost întîmpinați cu amenințarea că, dacă insistăm, vom fi arestați.

În urma acestei nereușite, am plecat, la sugestia legăturii superioare de partid, imediat la Tîrgoviște, reședința județului Dîmbovița, de care aparținea comuna unde mă născusem. Aici, la organele de stat n-am mai spus nimănui, că eram muncitor de la Atelierele C.F.R. „Griviţa", ci fiul patronului unui atelier de tîmplărie. Plecam la Paris, chipurile, pe cheltuiala părinților, pentru a vizita Expoziția internațională.

Bucuros de obținerea pașaportului, m-am reîntors la București și am început să fac ultimele pregătiri pentru plecare.

Prin iunie 1937, după ce am primit instrucțiuni cu cine să iau legătura la Paris, m-am despărțit cu durere în suflet de cei apropiați și dragi și am părăsit pămîntul scump al țării, pămînt și oameni pe care, cu lacrimi în ochi de bucurie, aveam să-i revăd abia peste ani de zile.

Sîntem trimişii mişcării revoluţionare din România

MIHAIL FLORESCU

„Scrisoare de adio"

Activînd în această perioadă în rîndurile studenţilor comunişti — am avut ocazia să-mi dau seama cît de mare erau interesul şi solidaritatea pentru marea cauză antifascistă reprezentată în acei ani de lupta armată a poporului spaniol.

1936. Unul din numeroasele afişe reprezentînd brigăzile internaţionale venite în apărarea Spaniei republicane

Participînd activ la acţiunea de solidaritate cu poporul spaniol, în comitetul studenţesc care activa în Bucureşti, reuşeam să pătrund în cercuri foarte largi, inclusiv în cercurile burgheze cu vederi democratice, la care găseam înţelegere şi un sprijin practic — uneori destul de substanţial — în acţiunea de solidaritate cu poporul spaniol.

În rîndurile tineretului nostru a avut un mare răsunet chemarea directă la luptă armată pe fronturile republicane spaniole. „Scînteia" ilegală chema: „Întăriţi brigăzile internaţionale! Recrutaţi voluntari, înrolaţi-vă ca voluntari, pe deasupra credinţelor politice, pentru apărarea idealului comun: «Libertate!»"

Printre studenţi, această acţiune s-a bucurat de o mare adeziune. Recrutarea şi îndeosebi plecările s-au făcut în condiţiile unei ilegalităţi care ridica uneori obstacole de netrecut; alteori se sfîrşeau cu prigoane şi cercetări la Siguranţa statului. În aceste condiţii au putut totuşi să plece cîteva sute de tineri din ţara noastră, şi printre ei nu puţini studenţi. Această atmosferă de entuziasm tineresc, revoluţionar este bine redată de Miron Radu Paraschivescu în poezia *Scrisoare de adio*, din septembrie 1936:

„Îţi las în păstrare
cărţile dragi,
scrisorile bunei mele mame
şi un portret mai palid de febra plecării
mele
de Don Quijote teribil cu puşca de
vînătoare.

Nu vei auzi de mine,
de isprăvile mele minunate
decît cînd vei citi telegramele sosite de la
Estremadura

. . . . . .

Poporul lîngă mine, mai viu şi mai drag,
cade şi-aleargă-n espadrile.*
Salut cu pumnul strîns pe
Largo Caballero,
ascult cu inima pe buze discursul lui
Dolores Ibarruri.
şi-i iubesc pe toţi oamenii aceştia,
al căror nume sună frumos

* Sandale uşoare de pînză cu talpă de sfoară.

Luptători ai brigăzilor internaționale pe străzile Barcelonei

ca locurile unde trăiesc și se luptă,
pe oamenii aceștia cu nume de steag
fluturat de vîntul Spaniei ca un îndemn.

Cîți n-ar mai fi plecat dacă atîtea opreliști nu s-ar fi pus în calea lor ! Cei mai mulți nu puteau găsi ușor nici rețeaua de recrutare a voluntarilor pentru Spania.

Cereri erau mii și mii...

...Celulele studenților comuniști din universități, ca și organizațiile democratice studențești au participat activ la marile acțiuni de solidaritate cu lupta poporului spaniol. Organizația studenților comuniști din București, care în acei ani răspundea de numeroase celule formate în instituțiile de învățămînt superior, a întreprins numeroase acțiuni cu caracter de masă în sprijinul republicanilor spanioli. În anii 1936-1939, secretarii organizației comuniste studențești din București — Andrei Popovici, Miron Constantinescu și semnatarul acestor rînduri —, la îndemnul Comitetului Central al P.C.R., mobilizam celulele studențești pentru a sprijini marea cauză a poporului spaniol...

În epoca respectivă, Gheorghe Rădulescu, președintele Frontului studențesc democratic, Constanța Crăciun, Mihail Dragomirescu, Corneliu Mănescu, Mihail Levente, Emanoil Florescu, Răducanu Cioroiu, Anton Moldoveanu și alții duceau o susținută acțiune pentru a cuprinde un număr cît mai mare de studenți în mișcarea democratică a țării. Nu o dată au fost urmăriți pentru activitatea lor desfășurată în favoarea Spaniei republicane...

Din centrele universitare București, Cluj și Iași, datorită activității desfășurate de Frontul democratic studențesc, au plecat spre Spania numeroși voluntari. Unii dintre ei au căzut în marile bătălii, acoperindu-se de glorie.

Despre voluntarii libertății plecați din România au început să sosească vești chiar de la începutul războiului.

În februarie 1938, „Scînteia" a publicat frînturi din scrisorile care veneau de la voluntarii din Spania. Din scrisoarea lui M. Burcă se cita : „Sîntem aici în focul iadului. Moartea ne pîndește pe toți, nu ne gîndim nici unul la ea. Sîntem trimișii mișcării revoluționare din România. Vrem să-i facem cinste. Vrem să fim demni de ea. Salut muncitorilor ceferiști. Să știți, tovarăși, că brațul nostru nu va tremura nici o clipă !".

Iar din scrisoarea doctorului Sinculescu, ziarul publică acest fragment: „Nu sînt medici îndestulători, nici medicamentele nu ajung. Ajutorul din partea antifasciștilor din toată lumea trebuie să fie cît mai urgent și cît mai important...“

Deosebit de impresionant este un document al acelor vremuri atît de tenebroase pentru comuniștii închiși în temnițele burghezo-moșierești. La 27 februarie 1938 a avut loc o conferință a celulei din Doftana a Partidului Comunist Român, cu care ocazie curajoșii noștri tovarăși din cea mai barbară închisoare a României au adresat un fierbinte salut voluntarilor români din brigăzile internaționale.

Desigur că am putea continua să dăm încă multe mărturii din anii 1936-1939 în care se oglindesc sentimentele de solidaritate ale poporului român cu lupta antifascistă, pentru libertate și independență a poporului spaniol...

Am fost cîteva sute de tineri care am plecat. Cereri erau mii și mii. Greu se învingeau uneori condițiile dramatice ale plecărilor pe diverse căi legale și ilegale. Mulți, printre care o vreme m-am aflat și eu, erau reținuți pentru nevoile luptei din țară. Răspunzînd sarcinilor primite din partea Comitetului Central al Partidului Comunist Român, am depus un efort susținut pentru strîngerea de fonduri și recrutarea de voluntari.

Spre sfîrșitul anului 1937, Ilie Pintilie, care răspundea în Comitetul Central al P.C.R. de plecările în Spania, mi-a trimis prin Ilie Zaharia permisiunea de plecare. La întîlnire mi s-a transmis parola. Te prezinți la Paris (mi s-a dat exact strada), la un restaurant românesc și vei întreba de Rosia (Eugenia Luncaș). Au urmat formalitățile, alibiurile, despărțirea de tovarăși, de prieteni, familie, tot alaiul unei plecări îndepărtate. Nu o dată am fost întrebat; de ce pleci? Se apropie un sfîrșit tragic. Dar nimeni nu putea să mă demobilizeze. Și ca mine mulți tineri au continuat să plece în cursul anului 1938, deși veștile venite din Spania erau din ce în ce mai sumbre. Dar exemplul de luptă intransigentă pentru victorie a poporului spaniol era atît de mare și molipsitor, că îndîrjea voința multor tineri și hotărîrea lor de a ajunge cît mai repede pe fronturile antifasciste, unde se lupta cu arma în mînă.

În ianuarie 1938 am plecat spre Spania...

O unitate de voluntari români în Spania

„...Datoria a tot ce este muncitor“

OLIMPIU MATICHESCU
doctor în istorie

1921. De patru ani proletariatul rus purta o luptă eroică, înfruntînd greutăți de neînchipuit. După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care înflăcărase inimile proletarilor de pretutindeni, contrarevoluția internă, sprijinită de intervenția străină, a impus tînărului stat sovietic un război greu și pustiitor. Pe lîngă tributul de sînge, lupta pentru apărarea cuceririlor revoluției a adus maselor populare nenumărate suferințe și privațiuni materiale de tot felul. Distrugerilor pricinuite de dușmanii revoluției li s-au adăugat efectele dezastruoase ale unor ani secetoși.

„Pravda“ din 6 august 1921 publica un *Apel către proletariatul internațional*, lansat de V. I. Lenin, șeful statului sovietic, în care se spunea :

„În cîteva gubernii din Rusia bîntuie o foamete care ia, pe cît se vede, aproape tot atît de mari proporții ca și în timpul secetei din 1891.

Această foamete este o grea consecință a stării de înapoiere a Rusiei și a celor șapte ani de război, întîi războiul imperialist, apoi războiul civil impus muncitorilor și țăranilor de către moșierii și capitaliștii din toate țările.

Avem nevoie de ajutor. Republica sovietică a muncitorilor și țăranilor așteaptă acest ajutor de la oamenii muncii, de la muncitorii industriali și de la micii agricultori.

Masele muncitorești și țărănești sînt ele însele asuprite pretutindeni de capitalism și de imperialism ; dar sîntem convinși că, cu toată situația lor grea provocată de șomaj și de scumpirea traiului, vor răspunde la apelul nostru.

Cei ce au îndurat o viață întreagă asuprirea capitalului vor înțelege situația muncitorilor și a țăranilor din Rusia, vor înțelege sau vor simți, cu instinctul omului care muncește și este exploatat, că trebuie să ajute Republica Sovietică, care cea dintîi și-a asumat nobila, dar greaua sarcină, a răsturnării capitalismului. De aceea, capitaliștii din toate țările se răzbună pe Republica Sovietică. De aceea capitaliștii urzesc împotriva ei noi planuri de război, de intervenție, de comploturi contrarevoluționare.

Sîntem convinși că muncitorii și micii agricultori din toate țările, care trăiesc din munca lor, ne vor veni în ajutor cu și mai multă energie și abnegație.

2.VIII.1921 N. Lenin“

(V. I. Lenin : *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 44, București, 1967, pp. 73-74).

La apelul lansat de V. I. Lenin, proletariatul internațional a răspuns cu ample campanii de ajutorare a poporului rus. În prima fază, acțiunile au fost centralizate de către Internaționala Sindicală din Amsterdam, iar mai apoi de către Comitetul Internațional de Ajutorare, care și-a stabilit sediul la Berlin.

Clasa muncitoare din România s-a alăturat încă de la început acestor inițiative. Cu toate că însăși muncitorimea română se afla într-o situație destul de grea, liste de subscripție pentru ajutorarea populației sinistrate din Rusia au fost deschise, începînd cu luna august 1921, de către Comisia Generală a Sindicatelor, cu sediul la București. Pînă în ziua de 21 august, după cum menționa ziarul „Viața sindicală“, pe aceste liste subscriseseră peste 1 300 persoane.

Aceeași înțelegere au dovedit-o și organizațiile sindicale din alte localități. Astfel, conform unei hotărîri a Comisiei sindicale locale, la Iași și în alte centre din

Moldova au fost întreprinse o serie de acțiuni concrete, în vederea ajutorării poporului rus. Un ciclu de conferințe ținut cu acest prilej a fost însoțit de numeroase liste de subscripție și de o expoziție ale căror venituri au fost îndreptate în același scop.

„Este de datoria a tot ce este muncitor și simte durerea ce o produce lipsa unei pîini, să formăm aici, la Ploiești, un comitet pentru a strînge fonduri și a cumpăra alimente tovarășilor din Rusia" — scria, la rîndul său, „Lupta socialistă" din 12 martie 1922, adresîndu-se tuturor organizațiilor muncitorești din localitate.

Exprimînd simțămintele și atitudinea sa internaționalistă, afirmate cu tărie chiar în timpul congresului său de constituire, Partidul Comunist Român a acordat o mare atenție organizării acțiunilor de ajutorare a populației lovite de secetă din unele regiuni ale Rusiei Sovietice. În vederea coordonării și intensificării acțiunilor de ajutorare, P.C.R. a creat un comitet format din Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Nițulescu, Ion Țîri, Paul Schor ș.a. care a lansat, pînă la 11 aprilie 1922, cînd a avut loc o ședință de analiză a activității sale, peste 100 liste de subscripție. Comitetul de ajutorare creat de P.C.R. a hotărît să-și intensifice activitatea în rîndurile organizațiilor sindicale, cît și în mediul rural.

Acțiunile inițiate de P.C.R. au fost larg sprijinite de către toate organizațiile de masă de sub conducerea sa. Astfel, în luna septembrie 1921, Comitetul Central al Uniunii Tineretului Socialist a hotărît să ia parte activă la campania de ajutorare a poporului rus („Tineretul socialist", 18 septembrie 1921). Acțiunile propagandistice de lămurire a maselor de tineri au fost însoțite de numeroase liste de subscripție. În iunie 1922, U.T.S. a lansat 106 asemenea liste în rîndurile tineretului din întreaga țară.

Activități asemănătoare au fost inițiate și de către organizația cultural-sportivă „Prietenii naturii", care, începînd din mai 1921, activa sub îndrumarea P.C.R.

Problema ajutorării populației din regiunile bîntuite de secetă ale Rusiei Sovietice a stat și în atenția organizațiilor de partid și sindicale din Transilvania. Aici a fost creată o comisie „cu scopul de a organiza acțiunea de ajutorare" („Vremea nouă", 28 august 1921). Comisia a tipărit timbre de ajutor în valoare de 5, 10 și respectiv 20 lei.

În august 1921, la București, s-a hotărît să se solicite muncitorimii române cedarea contravalorii unei zile de muncă, în vederea realizării unui fond de ajutorare cît mai ridicat.

Un moment însemnat pe linia intensificării acțiunilor de ajutorare a sinistraților din Rusia l-a constituit ziua de 1 Mai 1922. Întrunirile și manifestațiile organizate s-au desfășurat sub semnul Frontului Unic Muncitoresc, prilejuind, printre altele, afirmarea solidarității proletariatului din România cu poporul rus. Sentimentele de solidaritate s-au exprimat atît prin cuvîntările ținute, cît și prin rezultatele concrete cu care s-au soldat colectele efectuate *.

Problema ajutorării populației sinistrate din Rusia a stat și în atenția altor cercuri din România. În luna aprilie 1922, la Iași, a fost înființat un comitet de ajutorare, intitulat „Maxim Gorki" **. Comitetul, format dintr-un mare număr de persoane de diferite convingeri politice, a funcționat sub președinția deputatului N. Ciornei. Pe adresa sa au sosit adeziuni din partea multor personalități ale vieții culturale și științifice locale ca: V. Rîșcanu, dr. C. I. Parhon, V. Mîrza, C. Petrescu, P. Bogdan — prof. universitari, Zoe și Axinte Frunză, C. Cicerone Iordănescu ș.a. Comitetul de la Iași a fost creat și a activat sub influența partidului comunist. Această concluzie se desprinde din faptul că apelurile sale s-au adresat, în primul rînd, muncitorimii. Proletariatul din Iași și din alte localități a fost primul care a răspuns apelurilor de ajutorare. „Iașul socialist" a publicat, succesiv, rezultatele listelor de subscripție deschise de organizație, printre donatori găsindu-se numeroși muncitori, care au cedat contravaloarea unei zile de muncă.

Crearea Comitetului de ajutorare din Iași a fost precedată de un vibrant apel semnat de Petre Constantinescu-Iași, care a avut un rol însemnat în cadrul acțiunilor de mobilizare a maselor muncitorești din Moldova pentru sprijinirea populației sinistrate din Rusia Sovietică.

Apreciind în mod deosebit acțiunile de ajutorare întreprinse de populația din Moldova și pentru a asigura un cadru

---

* Clasa muncitoare din România răspundea astfel, apelului, adresat proletariatului mondial de către cele trei Internaționale muncitorești, „de a organiza în zilele de 20 aprilie și 1 mai manifestațiuni comune, în masă pentru ajutorarea Rusiei Sovietice" („Lupta socialistă" din 7 mai 1922).

** Se aveau în vedere atît sentimentele de prețuire pentru marele scriitor rus, cît și apelul lansat de acesta intelectualității din lumea întreagă, pentru ajutorarea populației din Rusia Sovietică.

mai organizat, la nivelul întregii țări, largii inițiative populare, în cursul lunii mai 1922, P.C.R. a luat măsuri în vederea unificării tuturor comitetelor de ajutorare a populației sinistrate din Rusia Sovietică. Cu prilejul unei ședințe a Comitetului de ajutorare, creat de P.C.R. la București, s-a hotărît centralizarea tuturor fondurilor colectate de clasa muncitoare într-un singur loc: Iași, organizației din această localitate revenindu-i rolul de Comitet Central. În perioada ce a urmat s-au creat noi organizații de ajutorare pe plan local.

În cadrul acestor acțiuni, între Comitetul Internațional de Ajutorare a victimelor din Rusia Sovietică și organizațiile similare din România, s-au creat legături strînse.

Presa muncitorească de la noi a publicat informații despre activitatea Comitetului internațional și inițiativele luate în acest sens de savantul norvegian Nansen; pe adresa organizațiilor din România, au fost trimise diverse materiale propagandistice: fotografii, ilustrînd activitatea de reconstrucție a poporului rus, aspecte din agricultură, învățămînt, sport, educație ș.a.m.d. De regulă, aceste materiale erau însoțite de note explicative în limbile italiană și franceză. Sesizate, autoritățile românești au trecut la confiscarea lor. Dar, măsurile restrictive nu au putut împiedica circulația lor. Autoritățile înseși semnalau în noiembrie 1922, distribuirea, contra cost, a unor asemenea materiale, cu prilejul serbării organizate de „Prietenii naturii", în orașul Ploiești. Raportul preciza că banii strînși „sînt trimiși prin Germania, pentru ajutorarea celor înfometați".

*

Sprijinul tovărășesc acordat de proletariatul internațional poporului rus, în perioada unor ani de grele încercări, a fost apreciat, la vremea sa, de către V. I. Lenin, care, într-o scrisoare adresată Secretariatului Ajutorului muncitoresc internațional, în decembrie 1922, sublinia că: „Ajutorul dat de clasa muncitoare internațională celor înfometați a permis în mare măsură Rusiei Sovietice să suporte grelele zile ale foametei din anul trecut și să învingă această foamete".

Poporul român, clasa muncitoare din România, mobilizate de partidul comunist, în pofida unor mari greutăți determinate atît de propria sa situație economică, cît și de măsurile represive adoptate împotriva sa de guvernele burghezo-moșierești, a contribuit — alături de clasa muncitoare internațională — la ameliorarea situației populației sinistrate din Rusia Sovietică, înscriind o pagină nouă în cartea tradițiilor sale internaționaliste.

(urmare din p. 12)

ționa că pentru a o face eficace se impunea legarea tuturor chestiunilor teoretice de problemele practice, de realitățile economice, sociale și politice ale țării, ale maselor muncitoare de la orașe și sate.

În dimineața zilei de 12 mai 1921, tovarășul Cristescu, explicînd delegaților motivele absenței mele, a schițat concepția partidului asupra presei și propagandei. După ce a arătat condițiile grele în care apărea presa socialistă, el a relevat meritele propagandei în lupta pentru convocarea congresului partidului, a criticat greșelile și șovăielile din unele articole apărute în acea vreme, înfățișînd sarcinile de viitor ce reveneau presei și propagandei.

Apreciem adesea Congresul din mai 1921 ca pe un moment de răscruce în istoria țării, care a adus un suflu nou în mișcarea noastră muncitorească. Și pe bună dreptate. Dar pentru a înțelege și mai bine importanța Congresului din mai 1921 e firesc să-l privim nu ca un moment static, ci ca o verigă — cea mai importantă — a unui proces dinamic și complex, desfășurat în timp și pe o anumită zonă geografică. În fond, noul partid, elementele sale constitutive existau mai de mult în mișcarea noastră muncitorească; congresul, prin hotărîrile sale, doar le-a certificat existența. Iată motivul pentru care acest congres poate fi considerat nu numai un moment de răscruce, dar și un act de înaltă ținută patriotică. Noul partid se baza pe o bogată experiență a trecutului, era puternic ancorat în prezentul țării și-i deslușea cu încredere viitorul. Congresul n-a fost deci un fenomen de întrerupere, ci o verigă de legătură între două etape ale mișcării muncitorești din România.

Între timp am urmărit cu intensă emoție evenimentele din 8-12 mai 1921. Am contribuit la lupta ce s-a dus de către tovarășii ce rămăseseră liberi după arestarea masivă a congresiștilor, pentru ca ziarul „Socialismul" să rămînă organul partidului nou creat: Partidul Socialist-Comunist, cum s-a numit la început partidul nostru.

Partidul Comunist Român era constituit și avea să joace de acum înainte un rol excepțional în viața politică a țării.

Congresul din mai 1921 a marcat o dată istorică în viața poporului român.

Interviu consemnat de Conf. univ. dr. ION BABICI

REVENIRE

Ion Felea și Marian Ștefan, autorii articolului Preludiu la un mare act istoric *apărut în nr. 3/1971, își cer scuze pentru eroarea strecurată la pagina 10, coloana 2, paragraful 3 și roagă pe cititori ca în loc de Lăzărescu să citească* Lăzăreanu.

Simpozion
NICOLAE BĂLCESCU
la Universitatea Columbia

Profesor RADU T. FLORESCU
Boston College—S.U.A.

In urmă cu exact un an, în zilele de 24-25 aprilie 1970, a avut loc, la Universitatea Columbia, din New York, un eveniment puțin obișnuit : timp de două zile un simpozion a fost în întregime dedicat unei personalități românești — Nicolae Bălcescu. Simpozionul a fost organizat de Institutul Central European al Universității. A fost pentru prima dată cînd o problemă referitoare la istoria României a fost dezbătută într-un forum academic american.

Căror factori li se datorează această „premieră" ?

Așa cum se întîmplă adesea, diferite elemente au concurat la a crea climatul favorabil pentru această binevenită inițiativă. Amintim extinderea acordului cultural româno-american ; înmulțirea cursurilor românești ținute în universitățile americane (Universitatea Columbia figurînd printre ele) ; acordul privind schimbul nemijlocit de profesori universitari între cele două țări ; numărul mereu crescînd al studenților și profesorilor americani care studiază probleme ale istoriei României, publicînd rezultatele cercetărilor lor, cît și interesul studenților americani pentru Europa de răsărit în general, și pentru România în particular.

Inițiativa alegerii subiectului i-a revenit profesorului Istvan Deak — directorul Institutului Central European al Universității Columbia — iar ambasadorului Republicii Socialiste România la Washington, Corneliu Bogdan, meritul de a fi contribuit, asigurînd participarea română, la reușita finală.

Interpretarea evenimentelor anului 1848 în Europa de răsărit — destul de sumar menționate în universitățile americane — avea nevoie de o reconsiderare, iar din punctul de vedere al istoriei României, Bălcescu era personalitatea ideală, prin prisma căreia această frămîntată perioadă putea fi privită în lumina ei adevărată. S-a căzut de acord ca, pe lîngă cercetătorii americani și români, să fie invitat un istoric maghiar care să-l înfățișeze pe Bălcescu din perspectiva revoluției lui Kossuth, indisolubil legată de cea a românilor. S-a stabilit dinainte ca, în cadrul simpozionului, prezentarea studiilor pregătite anterior să alterneze cu discuții libere, în stilul seminarelor americane, unde opiniile se schimbă direct între cei interesați. De asemenea a fost solicitată la București, organizarea unei expoziții Bălcescu.

Cînd s-a întocmit lista participanților, Cornelia Bodea de la Institutul „Nicolae Iorga" din București — a cărei lucrare asupra caracterului unitar al revoluțiilor din 1848 din Moldova, Țara Românească și Transilvania stîrnise un viu interes în cercurile academice americane — a fost aleasă pentru a prezenta ca istoric punctul românesc de vedere.

Au mai fost înscrise pe listă numele cunoscutului profesor Kossary de la Universitatea din Budapesta și a lui Radu T. Florescu de la Colegiul Boston, care și-a susținut doctoratul cu o teză despre istoria diplomației românești din sec. XIX, și a petrecut ultimii 20 ani predînd sau scriind despre acest subiect în Statele Unite. Alegerea a încă doi specialiști americani s-a dovedit de asemenea potrivită : John C. Campbell de la Consiliul Relațiilor Externe, a cărui dizertație de doctorat la Harvard este considerată ca una dintre cele mai complete lucrări străine despre generația pașoptistă, și profesorul Steven Fisher-Galați, de la Universitatea din Colorado, recunoscut ca una dintre cele mai remarcabile autorități istorice americane în problemele României. Profesorul Philip Moseley de la Universitatea Columbia, — apreciat pentru competența sa în

problemele Europei de est — a fost numit președinte.

Simpozionul s-a deschis la Biblioteca Universității Columbia în seara zilei de 24 aprilie. Expoziția Bălcescu, găzduită într-una din sălile bibliotecii, a prezentat vizitatorilor documente manuscrise, scrisori autografe, stampe și alte reproduceri comemorative, privitoare la viața lui Bălcescu și la episoadele cele mai importante ale revoluției de la 1848 din Țările Române, puse în acest scop la dispoziție de către Academia Română, Muzeul Bălcescu de la Bălcești și diverse biblioteci.

În dimineața următoare au fost citite lucrările pregătite în vederea acestui simpozion. Cornelia Bodea a schițat un magistral portret al omului Bălcescu. Concentrîndu-mă asupra principalelor episoade diplomatice din cariera lui Bălcescu, am demonstrat audienței că eroul român trebuie așezat în rîndul personalităților internaționale ale vremii, alături de Kossuth și Mazzini.

Îmi îngădui să citez din această comunicare : „Acum trei ani, în timp ce mă aflam în România beneficiind de o bursă Fulbright, m-am afundat în corespondența pașoptiștilor, aflată mai ales la Academia Republicii Socialiste România. Această corespondență este vastă și, într-un sens, unică. Aș îndrăzni să afirm că avem o corespondență mai abundentă, privind revoluția de la 1848 din Țările Române și urmările sale, decît despre oricare alte revoluții din acest *annus mirabilis*. Faptul este explicabil : pașoptiștii români au fost numeroși, comunicativi, deosebit de talentați, amatori de discuții și împărțiți în diferite tabere risipite în vreo 10 orașe europene de la Londra la Constantinopol. Își scriau unul altuia, despre fiecare fapt, despre revoluție și despre planurile de viitor. În plus, mulți dintre ei au corespondat cu principalii oameni de stat, diplomați, ziariști și pamfletiști din Europa occidentală. Numai Iancu Alecsandri, unul dintre cei mai puțin cunoscuți pașoptiști, fratele mai tînăr al poetului Vasile Alecsandri, ne-a lăsat 12 uriașe volume în manuscris de corespondență fascinantă pe care — scrisul fiind execrabil — le-am parcurs cu trudă..."

Și acum despre cea mai proeminentă figură dintre revoluționarii pașoptiști : „Bălcescu n-a fost numai un om principial. Integritatea sa a fost atît de mare, încît în virtutea ei el s-a impus ca un autentic conducător moral. Nimeni n-a îndrăznit vreodată să i-o pună la îndoială. Chiar pentru cei mai înclinați să acuze, Bălcescu a fost un fel de simbol pe care nimeni n-a cutezat vreodată să-l atace. El nu a fost numai un luptător animat de idealurile naționale. Cei mai mulți dintre revoluționarii de la '48 au fost înflăcărați patrioți, dar el a gîndit întotdeauna prin prisma intereselor totalității celor ce vorbeau limba română. Ca militant pe tărîm social, Bălcescu a fost unul dintre acei revoluționari care au încercat în mod serios să abordeze cruciala problemă agrară. A fost un democrat care n-a vrut să accepte constituții pe hîrtie ; un realist care nu s-a lăsat niciodată îmbătat de propria sa elocință înflăcărată, un luptător care a încercat pe plan internațional să împace rîndurile scindate ale emigranților români, care a crezut în folosirea forței pentru păstrarea unui ideal, chiar atunci cînd rezistența devenise doar simbolică. El a fost totodată și un teoretician, un om de știință în domeniul politicii, un economist, un expert militar, un talentat autor de pamflete, ziarist și critic literar, și un bun istoric.

Ca istoric, Bălcescu a prevăzut inevitabilitatea finală a triumfului cauzei unității de stat a românilor. În ultimul an al vieții sale, poate chiar mai înainte, Bălcescu a știut că va muri. Este semnificativ că și-a cheltuit ultimele resurse de energie încercînd să sfîrșească o operă rămasă neterminată asupra lui Mihai Viteazul, domnitorul care dintr-o lovitură și probabil fără să-și dea el însuși seama de însemnătatea evenimentului, a unit cele trei țări române. Pentru Bălcescu, istoricul militant al sec. XIX, acest eveniment a devenit un obiectiv național, realizat în cele din urmă în 1918.

Bălcescu a fost un teoretician cu o înțelegere neobișnuită, aproape perfectă, asupra viitorului precum și un om de stat care a deținut o jumătate de duzină de posturi cheie în guvernul revoluționar. El a organizat asociațiile revoluționare. Chiar numai sub raportul omnicompetenței merită să fie considerat demn de cei mari. În plus a fost diplomat, un diplomat mult prea conștient de limitele artei sale". (Istoricul american se ocupă apoi de aspectele diplomatice ale participării lui Bălcescu la numeroase evenimente, începînd cu vremea primei sale șederi la Paris și sfîrșind cu perioada exilului în Italia, Franța, Anglia — *n.r.*)

Profesorul Kossary și-a îndreptat atenția asupra luptătorului pentru pace, Bălcescu, încercînd o simbioză între punctele de vedere maghiar și român. Ambii istorici americani, prof. St. Fisher-Galați și John Campbell l-au descris pe Bălcescu ca pe o figură reprezentativă a forțelor progresiste de la 1848, cu o viziune originală asupra viitorului Europei de răsărit. A urmat o vie discuție, la care au luat parte profesori și studenți, cuprinzînd numeroase aspecte ale temei Bălcescu precum și ale cercetătorilor istorici americani asupra Europei de est și în special a României.

O opinie unanimă a fost că manifestări asemănătoare simpozionului Bălcescu ar trebui repetate mai frecvent atît în Statele Unite cît și în România. Profesorul I. Deak a apreciat desfășurarea simpozionului ca pe „una din cele mai bogate în informații, rodnice și stimulatoare manifestări care au avut loc la Institutul Central European al Universității Columbia."

ATHENAIS

O POETĂ PE TRONUL BIZANȚULUI

Academician
VICTOR EFTIMIU

La 7 iunie 421, fiica profesorului atenian de retorică Leontios ieșea din capela imperială ca basilisă.

Încărcată de giuvaeruri prețioase, sub greaua mantie orientală a încoronării, ea străbătu încet biserica, ținînd în mînă lumînări de ceară. Pe trepte se înșira o întreagă procesiune de senatori în mantale de aur, patricieni mujați și ei în aur, pe urmă toți curtenii îmbrăcați în veșminte bogat colorate, miniștri purtînd hlamida roză, roșie și violetă, apoi eunuci îmbrăcați în mătase albă, după care urmau zece mii de paji în brocard albastru, zece mii în brocard verde și zece mii în brocard galben.

Athenais apăru în fața poporului și își dădu capul pe spate într-o atitudine mîndră, în vreme ce mii de glasuri o aclamau:

„Gloria purpurei, bucuria lumii, aleasa lui Dumnezeu Salve, ție, împărătească Despina Augusta!“

Și toate prapurile împărăției se închinară în fața ei.

Athenais avea pe atunci 20 de ani.

Cînd trecu pragul termelor, reprezentanții diferitelor pături ale populației imperiului acompaniară pe tînăra femeie în camera nupțială, unde o aștepta un soț ale cărui capricii erau atotputernice.

Acest adolescent, ascet și om de bibliotecă, ce purta rubine de culoarea sîngelui la urechi, era un estet complet, un vînător și arcaș iscusit, desăvîrșit sportiv, a cărui educație fizică o îndrumase însăși Pulcheria. Imperiul mergea bine, de vreme ce chiar în timp ce Bizanțul era atacat de huni, basileul își putea permite să se izoleze în biblioteca sa cu aproape 120 000 de volume, unde citea, compunea versuri, sculpta, se ocupa de astronomie. Athenais îl ajuta foarte mult în îndeletnicirile lui artistice.

Tînăra împărăteasă crescu mult în ochii soțului ei cînd, după victoria unui general al său asupra perșilor, scrise un poem eroic spre lauda învingătorului. Ea este și autoarea povestirii despre dragostea lui Cyprian pentru Iustina. Eroul își vinde sufletul diavolului, pentru a o cuceri pe aceasta din urmă. În veacul al cincilea, este astfel scris cel dintîi „Faust“. În prolog, eroul mărturisește că a „căutat să cunoască tot ce este pe pămînt, în împărăția cerului și în mările profunde, ca și corupția din inima omenească“. A mai vrut să afle „natura variată a materiei și a metalelor prețioase, a pietrelor, mitul cosmosului“. Dar Cyprian este pînă la urmă înșelat de demon, își arde cărțile oculte, averea și-o dăruiește săracilor și își mărturisește în public greșelile. Epopee de mari proporții, povestea lui Cyprian este o operă bogată în idei și dezbateri aprinse, de un suflu foarte larg. Ea a străbătut veacurile, învingînd vicisitudinile soartei împărătesei, ca și ingratitudinea posterității față de ea.

EUDOKIA

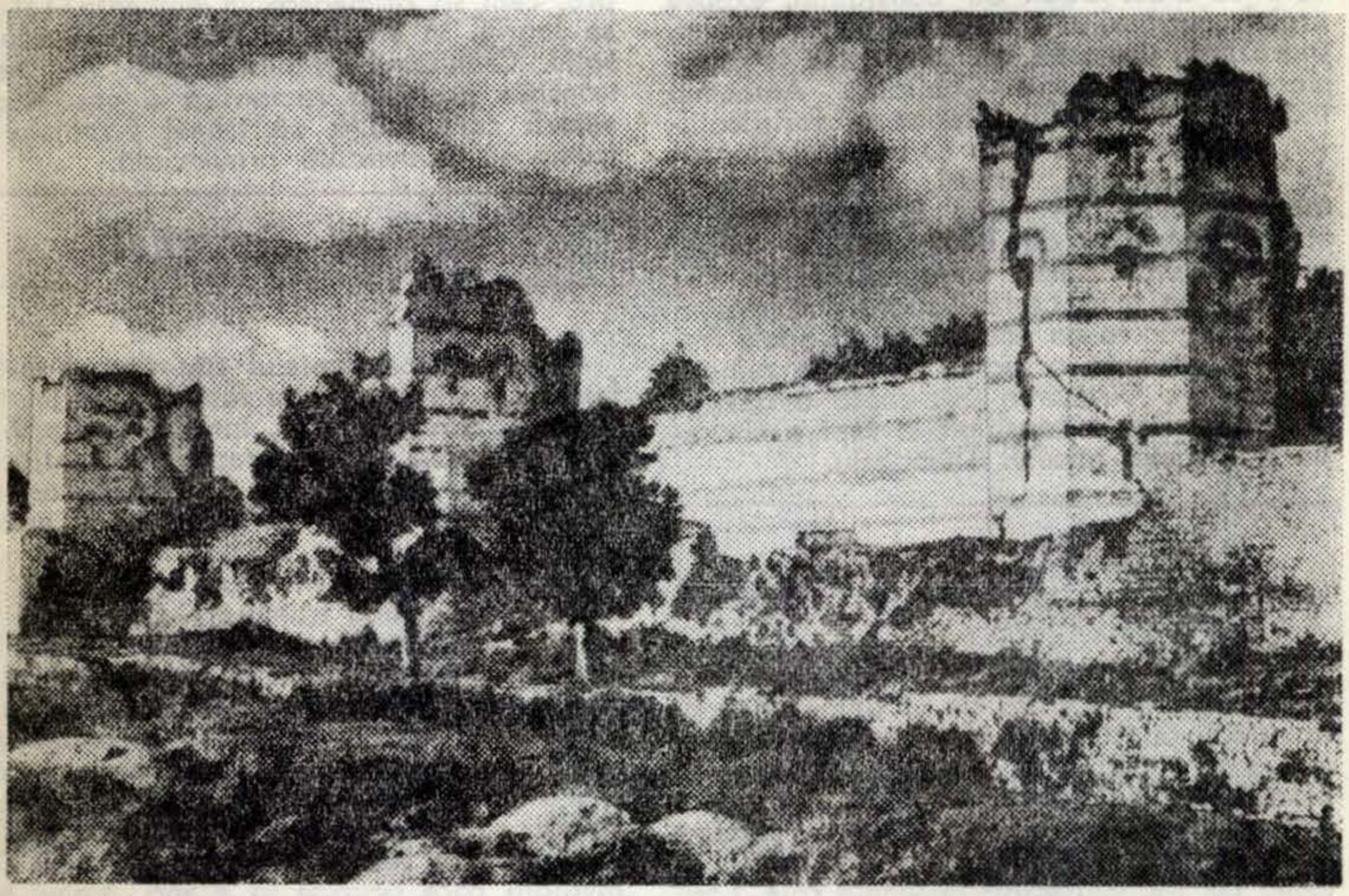

Lucrare monumentală, care timp de 1 000 ani a sfidat asalturile barbare, zidul lui Theodosiu impresionează și astăzi prin măreția vestigiilor sale (detaliu)

Adorată, dizgrațiată, exilată

DESTINUL UNEI FRUMOASE ATENIENE

Prof. dr. NICOLAE BĂNESCU

La 1 mai 408, împăratul Arcadiu își încheia viața, după o lungă și zbuciumată domnie. Fiul său, Theodosiu II, un copil de șapte ani, proclamat dinainte augustus, **primea o moștenire copleșitoare și n-avea lîngă el, în afara celor trei surori — una singură mai mare cu doi ani decît dînsul —, nici o altă rudă din familia lui Theodosiu I cel Mare, spre a-i ocroti viața și tronul. În jurul său se frămînta o lume de ambiții și de intrigi, iar imperiul Bizanțului străbătea în acele zile una din crizele sale mari.**

În aceste împrejurări nu e de mirare că împăratul Arcadiu s-ar fi gîndit — după cum ne lasă să vedem anumite izvoare — să facă, prin testament, din regele Iezdegerd al Persiei, tutorele fiului său. Antiochos eunucul, în grija căruia fusese dată, la început, educația micului împărat, a fost socotit în calitatea sa de trimis al regelui persan, menit să exercite, în numele său, tutela. În

fruntea administrației imperiului se afla pe atunci un om cu calități deosebite, Anthemiu, prefectul Orientului (praefectus praetorio). Contemporanii săi i-au recunoscut, unanim, însușirile. Numele său se leagă de construcția Marelui zid ce înconjoară Constantinopolul, cunoscut și sub numele de „Zidul lui Theodosiu". În mai puțin de un secol de la întemeierea sa, „noua Romă" — cum era supranumită capitala Bizanțului — se mărise considerabil : cartiere întregi rămîneau dincolo de zidul clădit de Constantin, expuse urgiei „barbarilor", care cutreierau acum, îndrăzneți, ținuturile, ajungînd pînă în apropierea imediată a Capitalei. Anthemiu înălță, în 413, zidul interior al fortificațiilor, completat mai tîrziu cu un altul, flancat de 92 puternice turnuri, lucrare monumentală, ale cărei ruine impresionează și azi și care timp de 1 000 ani a sfidat asalturile vrăjmașilor. Energicul om de stat respinse pe huni peste Dunăre, luă măsuri pentru organizarea unei flotile în apele fluviului și restaură o seamă de orașe ruinate de năvăliri. Cîrmuirea înțeleaptă a acestui înalt demnitar a constituit în fapt o chezășie a tronului micului Theodosiu.

În umbra regenței

La 4 iulie 414, Theodosiu ridica pe sora sa mai mare, în vîrstă de 16 ani, Pulcheria, la rangul de **augusta,** și aceasta luă în mîinile sale regența. Inteligentă, arătîndu-se pioasă și plină de virtute, Pulcheria se dovedi vrednică de misiunea ce-i revenise. Ceva din energia gloriosului bunic, Theodosiu cel Mare, trecuse în vinele sale. Fără a fi suverană, ea a condus de fapt imperiul, alături de Theodosiu, în tot timpul domniei acestuia. Un contemporan, istoricul ecleziast Sozomenos, îi face un călduros elogiu, afirmînd că era „înțeleaptă mai presus de vîrsta ei". Cel dintîi act al său a fost înlăturarea eunucului Antiochos. Foarte instruită, vorbind și scriind grecește și latinește, lucru rar pe atunci la Constantinopol, Pulcheria a luat asupră-și educația tînărului său frate. Sub privirea-i severă — se spune — Palatul sacru, care adăpostise mai înainte o viață frivolă, s-a prefăcut radical. „Curtea — după expresia unui scriitor contemporan — făcea acum impresia unei mănăstiri."

Pulcheria dădu fratelui său cei mai buni dascăli, îi asocie ca tovarăș de studiu pe tînărul Paulinos, dintr-o familie nobilă. Theodosiu fu crescut în principiile religiei creștine. El primi, în același timp, învățătura obișnuită a vremii, studiind limbile greacă și latină, științele naturale, matematicile, astronomia. Iubitor de pictură și desen, își petrecea adesea timpul transcriind, într-o perfectă caligrafie, manuscriptele, și împodobindu-le cu frumoase miniaturi, înclinație pentru care i se va mai spune și „caligraful".

Pulcheria nu uită nici exercițiile menite a desăvîrși o educație „cît mai imperială" : tînărul primi lecții de călărie și mînuirea armelor. Fu apoi inițiat, cu o meticulozitate dusă pînă la pedanterie, în arta ceremonialului de curte. Theodosiu învață cum să se așeze și să meargă, cum să-și poarte vestmîntul, cum să-și stăpînească rîsul, ori, după trebuință, să ia o mină blîndă sau aspră, cum să primească în audiențe. Tot ea se îngriji, în sfîrșit, să dea fratelui său o soție. Cronicarul Malalas (sec. VI) ne-a transmis povestea romantică a acestei căsătorii care înălță pe tronul Bizanțului o frumoasă și instruită provincială.

Surîsul Fortunei

Augusta vorbi fratelui său despre multe fete, fiice de nobili sau familii împărătești ; el, însă, ceru să-i afle, înainte de toate, o fată frumoasă, fără pereche la Constantinopol. Nu-l interesa de era nobilă, ori de sînge împărătesc, ci „a oricui ar fi, numai fecioară și frumoasă să fie".

Pulcheria trimise în toate părțile să se caute o asemenea frumusețe. Ca prieten al împăratului, Paulinos cutreieră ținuturile, dar nu află nici una care să răspundă dorinței tînărului împărat. Dar o împrejurare neașteptată aduse la curtea bizantină pe cea căutată : o fată — spune Malalas — de o frumusețe fără seamăn, inteligentă și instruită, cu numele de **Athenais,** fiica filozofului atenian Leontios. Acesta era unul din învățații care ocupau la Atena „tronul sofiștilor", cum se spunea învățămîntului public al artei oratorice. El strînsese o avere imensă și se îngrijise să dea fiicei sale o învățătură aleasă.

Însușirile deosebite ale fetei, frumusețea ei desăvîrșită făcură pe Leontios s-o creadă predestinată unui viitor strălucit. Avînd și doi băieți, el lăsă acestora, cînd fu pe patul de moarte, prin testament, întreaga sa avere. Athenais avea să primească numai o sută de monede de aur, „căci ei — motiva în testament tatăl — îi ajunge norocul său, care e mai presus de norocul oricărei femei". Athenais se rugă însă de frații ei să nu-i răpească dreptul, să-i lase a treia parte din averea părintească — „fiindcă nimic n-am greșit, zicea dînsa, față de tatăl nostru — și nu știu pentru ce m-a înlăturat de la parte cînd a murit și mi-a hărăzit norocul după moartea lui. Neînduplecați, frații o alungară din casa părinților. O soră a mamei o primi la dînsa la Constantinopol, la o altă mătușă. Ele o îndemnară să se plîngă la Curte împotriva nedreptății ce suferise. Astfel ajunse Athenais în audiență la Pulcheria. Avea 20 ani. Frumusețea ei deosebită, mișcările-i pline de grație, inteligența-i vioaie și elocvența cu care își pledă

cauza făcură o impresie adîncă asupra augustei. Aceasta puse cîteva întrebări privitoare la copila ce o încîntase, îi porunci să aștepte și alergă la fratele său, spunîndu-i : „Am aflat o tînără foarte frumoasă, fără prihană, bine îmbrăcată, instruită, elenă, fecioară, fiică de filozof". Împăratul, vădit interesat, se ridică îndată, chemă pe Paulinos, prietenul și confidentul său, rugînd pe Pulcheria s-o aducă pe străină, pentru ca, ascunși după o perdea, s-o privească. Dacă ar fi să dăm crezare cronicarilor, impresia a fost decisivă. Paulinos fu cuprins de admirație, iar lui Theodosiu i se aprinse iubirea pentru Athenais. Reținută la Curte, frumoasa ateniană fu botezată de patriarhul Attikos, primind numele creștin și imperial de Eudokia. În ziua de 7 iunie 421, se celebră, cu fastul obișnuit, căsătoria lui Theodosiu II.

Aceasta e povestea romantică a căsătoriei frumoasei Athenais. Cronicarul Malalas mai povestește despre frica de care au fost cuprinși frații ei la știrea neașteptatei măriri a prigonitei și generozitatea cu care aceasta i-a răsplătit. Chemîndu-i la Constantinopol, Athenais i-a înălțat însă în onoruri : „Dacă nu mi-ați fi făcut rău, le-ar fi zis ea, n-aș fi fost silită să vin aici și să ajung împărăteasă. Domnia, deci, voi mi-ați dat-o, căci norocul meu bun v-a făcut să greșiți față de mine, și nu pornirea voastră". Paulinos, ca prieten ce-l asistase la căsătorie, a fost ridicat de împărat în mari demnități.

Visul basilisei

După un an, Athenais născu o fată, pe Eudoxia, și în anul următor fu proclamată solemn **augusta.** Ea trăi multă vreme în armonie cu Pulcheria, care continua să exercite asupra împăratului influența sa.

Împrejurări neașteptate rezervau însă norocoasei fiice a lui Leontios o nouă bucurie. De la moartea lui Theodosiu cel Mare, tronul părții occidentale a Imperiului roman — „pars Occidentis" era ocupat de fiul său Honoriu, figură tot atît de șearsă ca și Arcadiu, tatăl lui Teodosiu II. Sora lor, Galia Placidia, petrecuse acolo o viață nefericită. Căsătorită fără voie cu un rege vizigot, ea trăise, după asasinarea acestuia, în captivitate, și fusese apoi redată Curții din Ravenna. Recăsătorită cu generalul Constantiu, proclamat apoi **augustus,** ea a avut cu dînsul doi copii : pe Valentinian III și pe Iusta Grata Honoria. În septembrie 421, Constantiu căzu, la rîndul său, victimă unui asasinat. În urma intrigilor curții, Galla Placidia fu izgonită din Ravenna — reședința imperială — și își căută refugiul la rudele sale din răsărit. În vara anului 423, ea sosi la Constantinopol, unde fu primită cu simpatie. În curînd ajunse la curte vestea morții lui Honoriu. Theodosiu II, nepot de frate al lui Honoriu, devenea acum stăpînul momentan al Imperiului roman de apus. Soțul Placidiei nu fusese recunoscut **augustus** de curtea bizantină. Theodosiu și Pulcheria nutreau gîndul de a reuni, sub sceptrul lor, cele două părți ale imperiului. O împrejurare veni însă în ajutorul Placidiei. Un uzurpator, Ioan, funcționar obscur, îmbrăcase purpura la Ravenna. Curtea bizantină se decise atunci a recunoaște pe Valentinian III. Placidia fu proclamată **augusta** și tutore al copilului, care fu logodit cu **Eudoxia,** fiica perechii imperiale de la Constantinopol. Împotriva uzurpatorului Ioan fură trimise armate. Ioan fu executat, iar Valentinian III primi, la Roma, coroana imperială (23 octombrie 425). După 12 ani, el veni la Constantinopol pentru a-și celebra

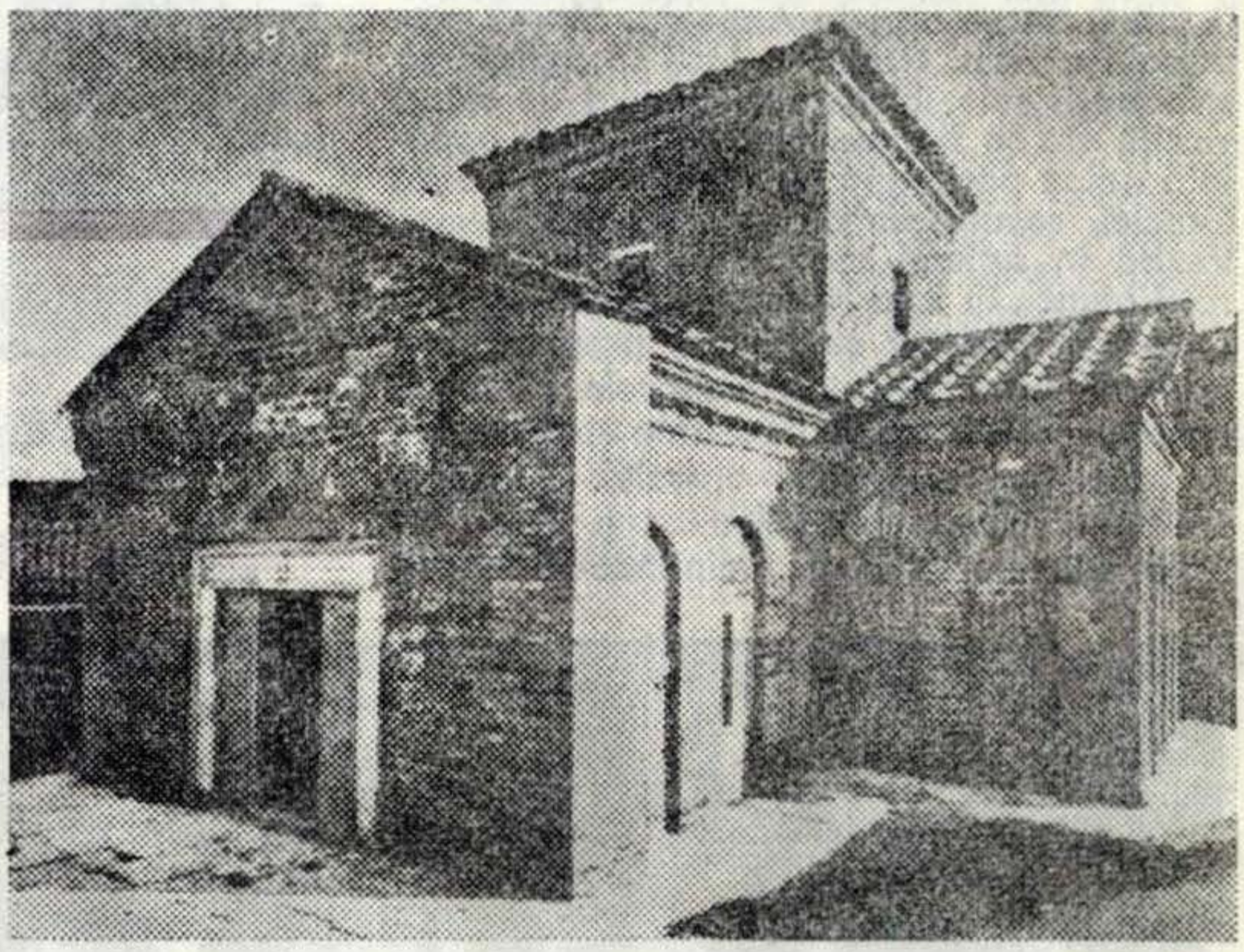

Pentru Galla Placidia, figură impozantă a Imperiului roman de apus și care a avut un rol preponderent în viața politică a imperiului de la începutul sec. V, a fost construit la Ravenna un somptuos mausoleu

căsătoria cu Eudoxia (octombrie 437), tot atît de frumoasă ca și mama sa.

Athenais-Eudokia își vedea fiica pe tronul glorios al celei dintîi Rome. Visul ei se împlinise și ea se hotărî, cu asentimentul lui Theodosiu, să meargă în pelerinaj la Ierusalim, spre a mulțumi la mormîntul lui Cristos pentru norocul fiicei sale. O îndemnase Melania, o nobilă romană călugărită și stabilită la Ierusalim.

Pelerinajul împărătesei

Împărăteasa se îmbarcă pentru călătorie în anul 438, însoțită de o impunătoare suită. În drum ea se opri la Antiohia. Marea metropolă a Asiei strălucea încă în plinătatea splendorii sale. Elenismul, cultivat de retori vestiți, era în floare. În mijlocul unei populații adînc pasionate de vechile credințe ale Greciei, reminiscențele educației dintîi se treziră în sufletul răscolit al basilisei. Ea rosti atunci, în sala Senatului, de pe un tron de aur împodobit cu pietre prețioase, un discurs elocvent — una din acele strălucite improvizații deprinse în școala tatălui său — în care făcu elogiul orașului. Athenais smulse admirația antiohienilor și stîrni entuziasmul tuturor, cînd, amintindu-și de originea sa elenică, își încheie cuvîntarea printr-un vers din Homer : „Mîndră mă simt de a fi din neamul și sîngele vostru !"

Antiohienii o răsplătiră, ridicîndu-i o statuie de aur în Senat și una de bronz în Muzeu. Împărăteasa îi copleși cu binefaceri. La îndemnul său, Theodosiu construi în Antiohia o nouă basilică, restaură termele și lărgi zidurile orașului pînă la poarta din Daphne.

La Ierusalim, apariția Eudokiei a fost un mare eveniment. Ea a rămas acolo timp de un an, vizitînd, în tovărășia Melaniei, bisericile, adorînd moaștele atît de numeroase.

La întoarcerea sa la Constantinopol, află la curte aceeași atmosferă. Pulcheria era încă atotputernică ; Kyros, un egiptean instruit și dotat cu talent poetic, protejat de Eudokia, se bucura de favoarea împăratului ; Paulinos se afla în postul de **magister officiorum,** una dintre cele mai importante funcții.

Hipodromul — locul marilor serbări publice, al spectacolelor cu gladiatori și, mai tîrziu, în timpul lui Iustinian și al Teodorei, al disputelor între fațiunile politice. Împăratului, care venea la spectacole însoțit de întreaga sa suită, i se rezerva aici un loc aparte (relief de pe obeliscul construit în cinstea împăratului Theodosiu, vezi și „Magazin istoric" nr. 2/1971)

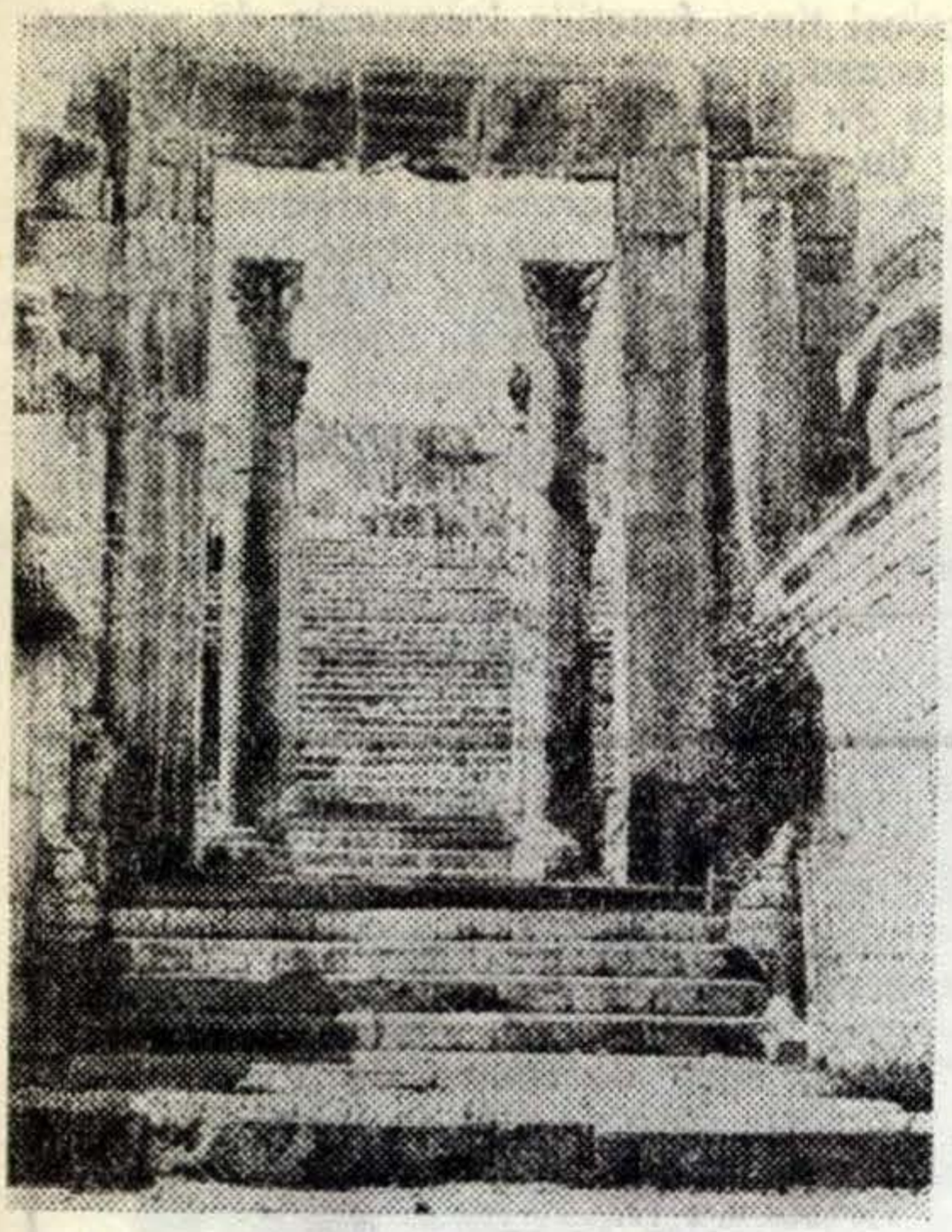

In exilul său dureros, frumoasa împărăteasă Athenais-Eudokia va fi urcat, poate, și treptele acestui templu

Mărul nefast

Nu trecu însă multă vreme și norocul frumoasei Athenais începu să se întunece. Ceva neobișnuit, învăluit pînă azi în mister, nărui deodată întreaga ei fericire. O întîmplare bizară, al cărei ecou îl găsim la istoriografii de mai tîrziu, e singura explicație ce aflăm despre această neașteptată și adîncă schimbare. Iată cum ne-o prezintă cronicarul Malalas :

„Mergînd împăratul la biserică pentru sărbătoarea Epiphaniei, Paulinos nu-l putu însoți, fiind bolnav, el se scuză și rămase acasă. Un sărac oferi atunci împăratului un măr de Frigia de o mărime extraordinară. Theodosiu se minună, și împreună cu dînsul toată Curtea. El dărui săracului 150 monede de aur și trimise augustei mărul. Aceasta, la rîndul său, îl trimise îndată lui Paulinos, ca prieten al împăratului. Dar Paulinos, neștiind că împăratul îl dase reginei, îl luă și-l trimise lui Theodosiu, pe cînd intra în palat. Împăratul îl recunoscu și-l ascunse. Chemînd pe Eudokia, o întrebă : «Unde e mărul pe care ți l-am trimis?» Ea îi răspunse : «L-am mîncat !» Theodosiu îi ceru să jure pe mîntuirea ei dacă l-a mîncat sau îl trimisese cuiva. Și ea jură : «Nu l-am trimis nimănui și l-am mîncat». Împăratul porunci să i se aducă mărul și i-l arătă. Și se mînie asupra ei, bănuind că trimisese lui Paulinos mărul fiindcă îl iubea și de aceea tăgăduise. Din această cauză ucise pe Paulinos. Și împărăteasa se mîhni și se socotea insultată, căci se știa pretutindeni că din cauza ei fusese ucis Paulinos (care era, într-adevăr, un tînăr foarte frumos) ; și ceru împăratului să-i dea voie să meargă la Locurile Sfinte, pentru a se ruga. Și el îi dete voie".

Înregistrînd faptul, cronicarul Theophanes ne spune că Eudokia iubea pe Paulinos, „ca foarte învățat și frumos", și se întreținea adesea cu dînsul, căci contribuise la căsătoria ei. Totodată, el mai afirmă că Paulinos a fost mai întîi exilat în Capadocia și acolo, din ordinul împăratului, ar fi fost executat (în anul 444). Acesta să fie adevărul ? Theophanes scrie trei veacuri mai tîrziu și nici o știre contemporană nu confirmă spusele sale.

Ceea ce se desprinde din această poveste e că prietenia Eudokiei pentru Paulinos a putut trezi bănuieli lui Theodosiu. Dușmanii basilisei s-au folosit de aceasta, spre a răci raporturile dintre ea și împărat. Imprudența ei a pierdut-o. Ambițiosul eunuc Chrysaphios, foarte influent pe lîngă basileu, n-a fost, poate, străin de această intrigă. El a știut să despartă pe cele două auguste, spre a le scoate apoi, pe rînd, din afecțiunea lui Theodosiu, și a-și asigura atotputernicia.

Exilul

Dizgrațiată, bănuită (pe nedrept se pare), Eudokia se retrase în anul 443 la Ierusalim, de unde nu se mai întoarse. Uitarea se așternu asupra ei. Rar scriitorii rețin cîte o știre laconică în legătură cu dînsa. Ura lui Theodosiu a urmărit-o însă pînă în depărtatul exil. În anul 444, preotul Severus și diaconul Ioan, pe care Eudokia îi dusese cu dînsa din Constantinopol, au fost executați din ordinul împăratului. Rănită în sentimentele sale, basilisa se răzbună asupra guvernatorului Saturniu, asasinat la rîndu-i de oamenii ei. În însingurarea sa, fosta ateniană, educată în spiritul tradiției păgîne, se aruncă cu ardoare în brațele unei erezii la modă în acele părți, monofizitismul.

Theodosiu II muri în anul 450. Pulcheria, proclamată succesoare, ridică în tron pe un fost ofițer trac, Marcian, oferindu-i mîna pentru o căsătorie platonică. În octombrie 451, avu loc vestitul Sinod de la Chalkedon, care stabili simbolul credinței, și condamnă monofizitismul. Hotărîrile sale se izbiră de o îndărătnică rezistență în Palestina. Călugărimea, numeroasă și puternică în acea regiune, se revoltă, alungă pe patriarh din scaun și ridică în locu-i un monofizit. În toată această mișcare, Eudokia a fost de partea răzvrătiților. Ea găsea, poate, în atitudinea sa, mijlocul de a se răzbuna împotriva Curții care-i nimicise viața.

Poezia—ultima dragoste

In singurătatea tristă a exilului, Athenais își caută mîngîierea în opere de binefacere și în ocupații literare. Ea clădi la Ierusalim biserici, mănăstiri, restaură zidurile cetății, lăsînd acolo amintirea unei „noi Elene".

Fiica lui Leontios avea înclinații poetice. In anii străluciți ai vieții sale de suverană, ea își avusese cercul său de oameni instruiți, pe care știuse a-i proteja. Afară de Paulinos, Kyros din Panopolis, care deținea, în același timp, funcțiile însemnate de prefect al orașului și de prefect al Orientului, fusese de asemenea sprijinit pentru însușirile lui de poet. Administrația sa fusese apreciată de contemporani. El extinsese zidul lui Theodosiu, ridicat numai spre uscat, de-a lungul Cornului de Aur și a Mării de Marmara. Lui i se datora și dispoziția ca atelierele din Constantinopol să fie iluminate seara, și, în parte, și noaptea, dînd astfel orașului fastul nocturn care-i lipsea. Cînd suspiciunea întunecă iubirea lui Theodosiu pentru soția sa, Kyros căzu și dînsul în diz-

(continuare în p. 79)

MIC GLOSAR

august : termen ce derivă din latinescul *augustus*, titlu acordat inițial obiectelor și locurilor „divine", apoi decernat de către Senatul roman, pentru prima oară, împăratului Octavianus, în anul 27 î.e.n., care devine astfel un personaj sacru : *divi filius*. Cu acest prilej, Octavianus își va lua titlul de Imperator Caesar Augustus divi filius, titlu ce va fi purtat mai tîrziu de către toți împărații romani.

basileu : în grecește, *basileus*, termen ce desemnează un suveran puternic. La început, în vechea Grecie, basileul era conducătorul de gintă, fratrie sau uniune de triburi, mai apoi regele ereditar. Acest titlu a fost purtat de către regii persani și împărații și împărătesele bizantine.

Theodosiu I cel Mare : celebru împărat roman, figură impozantă a sfîrșitului de sec. IV e.n. În ianuarie 379, Flavius Theodosios, general în armata romană, este numit coîmpărat de către Grațian, care-i încredințează prefecturile dunărene și orientale. În anii 383-392, Theodosiu domnește împreună cu Valentinian II. După asasinarea acestuia (în anul 392) și după victoria de la Frigidus (în septembrie 394), Theodosiu rămîne singur la domnie. Este ultimul moment cînd Imperiul roman se află sub o conducere unică. Prin moartea lui Theodosiu, intervenită la 17 ianuarie 395, imperiul va fi însă divizat între cei doi fii ai săi : Flavius Arcadius și Flavius Honorius. Constantinopolul și Ravenna devin reședințe imperiale.

Flavius Arcadius : fiul lui Theodosiu I cel Mare, primul împărat al Imperiului roman de răsărit (pars Orientis), viitorul Imperiu bizantin. Spre deosebire de tatăl său, Arcadiu — ca și Honoriu de altfel, a fost o figură foarte ștearsă. Domnia sa, care a durat 13 ani (395-408), a fost tutelată de cîteva personalități remarcabile : Rufinus, Anthemiu (prefectul pretoriului) și Eudoxia, soția sa. Fiul său, Theodosiu II, nu-și va depăși tatăl, spre deosebire de Pulcheria, fiica sa, care va ține în mînă frînele imperiului în tot timpul domniei lui Theodosiu II.

Flavius Honorius : fiul lui Theodosiu I cel Mare și împărat al Imperiului roman de apus (pars Occidentis). În timpul său, Ravenna devine reședință imperială. Ca și în partea orientală a imperiului, condusă de fratele său, și în cea occidentală puterea reală este exercitată nu de către împărat, ci de către un general : celebrul și nu mai puțin viteazul Stilicon, general roman de origină vandală. Flavius Honorius a domnit 28 ani (395-423).

Valentinian III : doi ani după moartea, la Ravenna, a lui Honoriu, tronul Imperiului roman de apus este ocupat de Flavius Placidus Valentinianus sau Valentinian III, fiul Gallei Placidia, sora lui Honoriu și Arcadiu și fiica marelui Theodosiu I. Pînă în anul 440, Valentinian va domni sub regența mamei sale. În martie 455, fiul Gallei Placidia este asasinat. Trei luni mai tîrziu, în iunie 455, vandalii lui Genseric jefuiesc Roma.

Ioannes Malalas : cunoscut cronicar bizantin. A trăit între anii 491-578 și a rămas celebru prin a sa : *Cronică universală* — o istorie a lumii, de la „creație" și pînă la sfîrșitul domniei lui Iustinian (565). Deși numai relatarea evenimentelor contemporane are o valoare documentară, cronica lui Malalas, scrisă de altfel într-o limbă simplă și accesibilă, s-a bucurat de succes multă vreme, servind ca model cronicarilor bizantini de-a lungul a mai multor secole.

E. P.

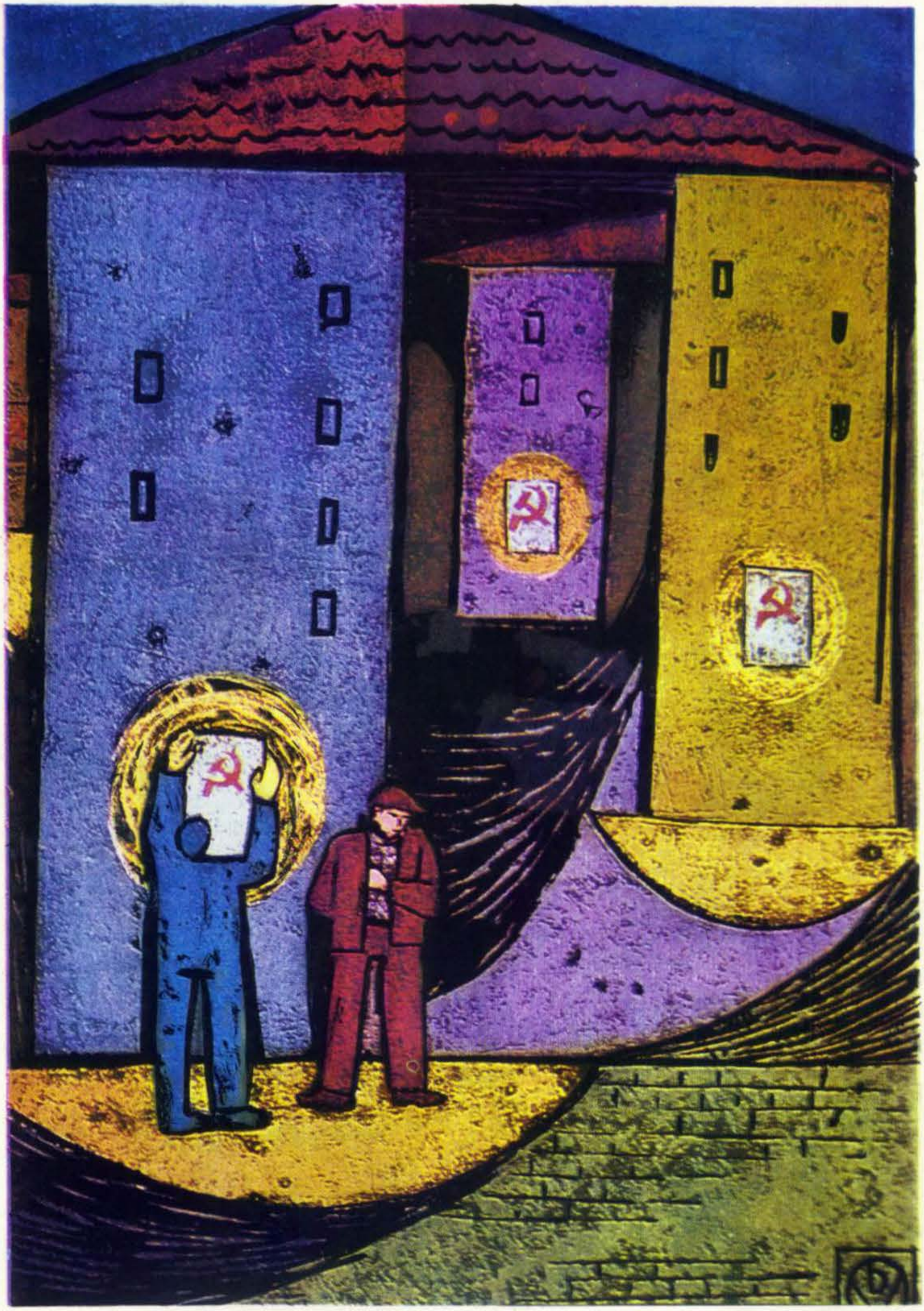

In anii grei ai ilegalității, comuniștii răspîndeau cu prețul vieții cuvîntul înflăcărat al partidului. Tablou de Vasile Dobrian **(O solidaritate desăvîrșită,** p. 2)

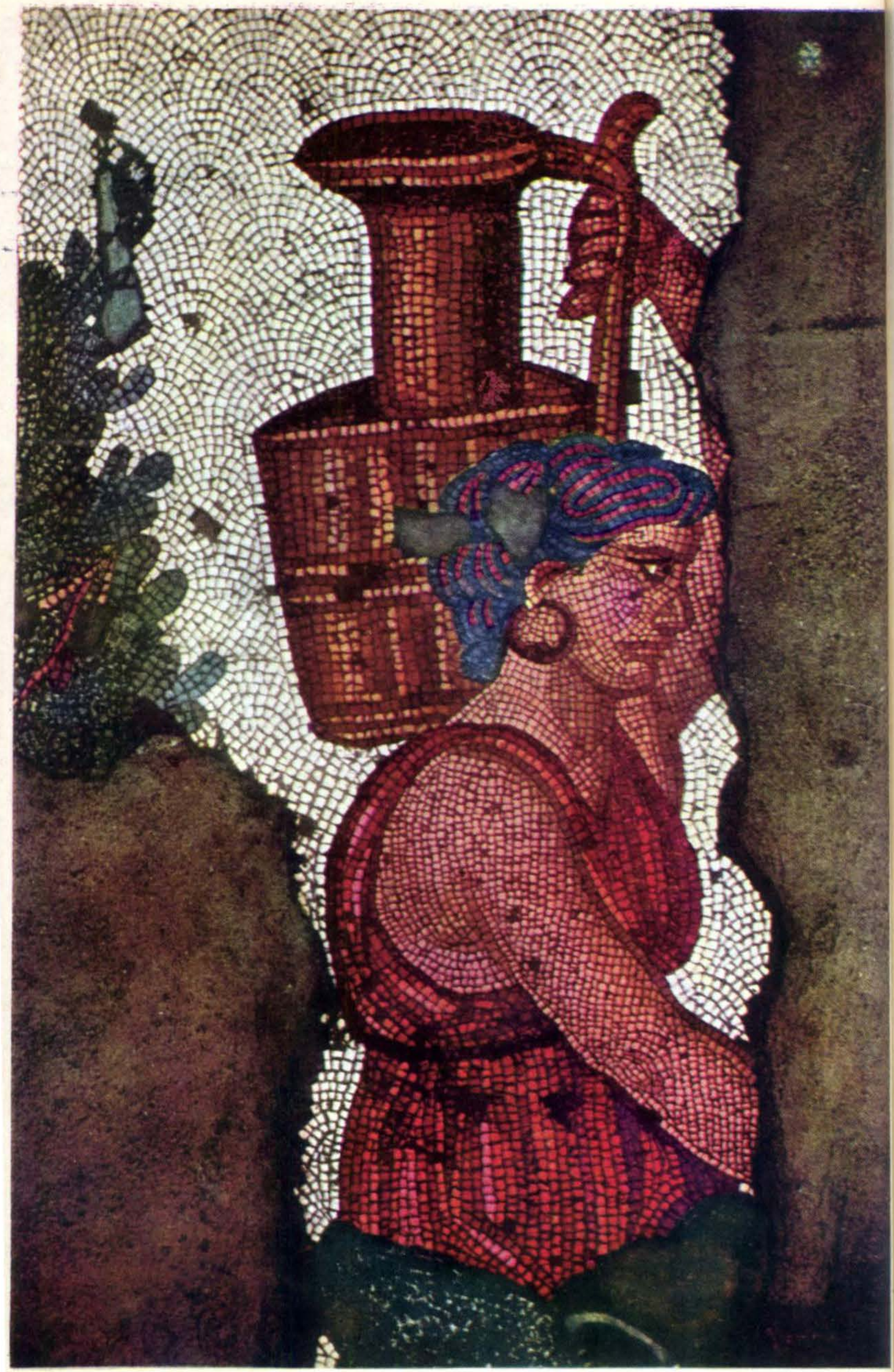

Athenais Eudokia va fi admirat și ea nenumărate comori ale artei bizantine : scenă de pe un mozaic și o miniatură din cronica lui Skilitzes **(Destinul unei frumoase ateniene,** p. 27)

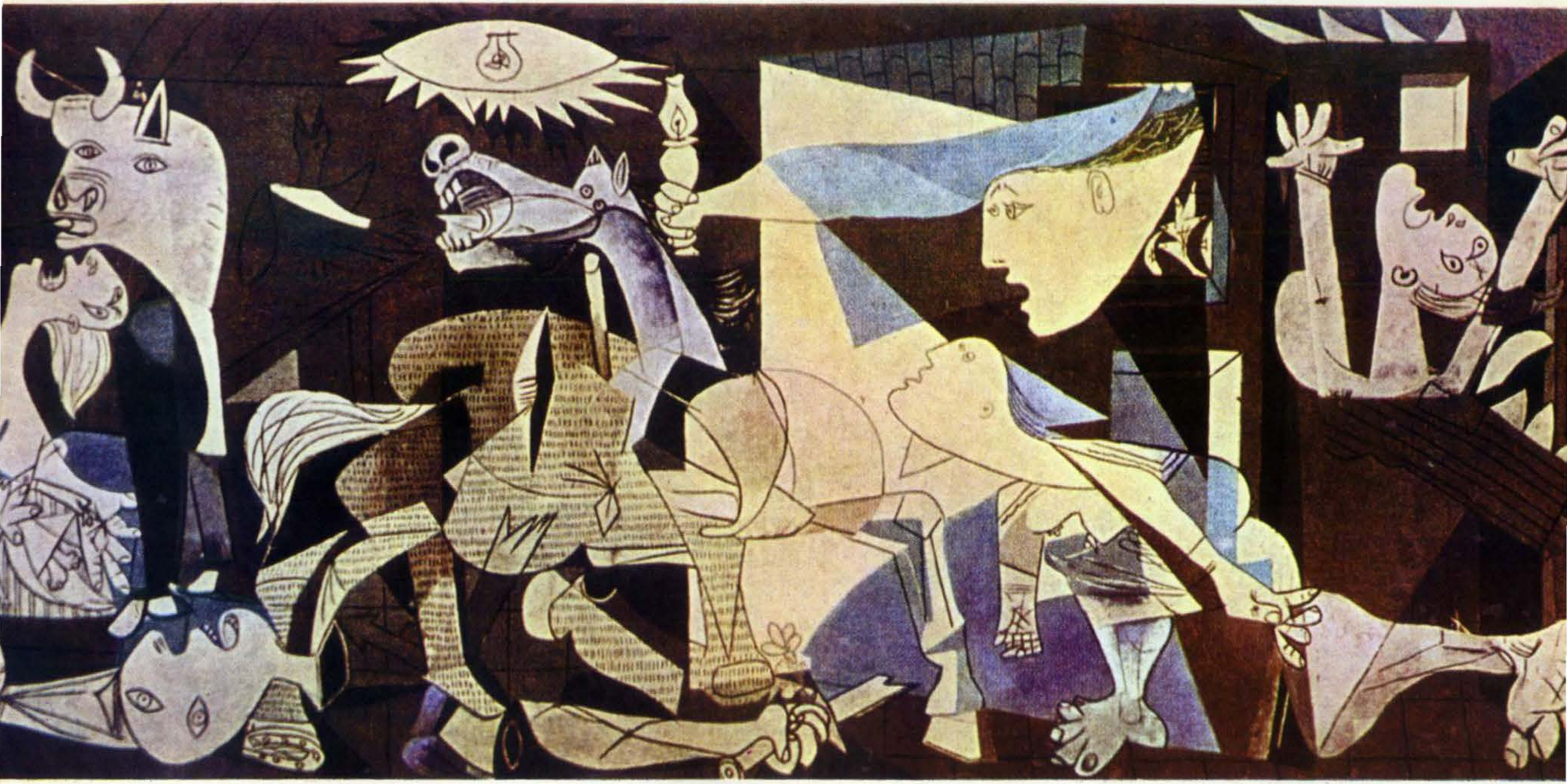

Guernica, celebra compoziție a lui Pablo Picasso, evocare a tragediei orașului spaniol distrus în 1937 de aviația hitleristă **(Solidari cu Spania Frontului Popular,** p. 13)

TUDOR DIN VLADIMIRI

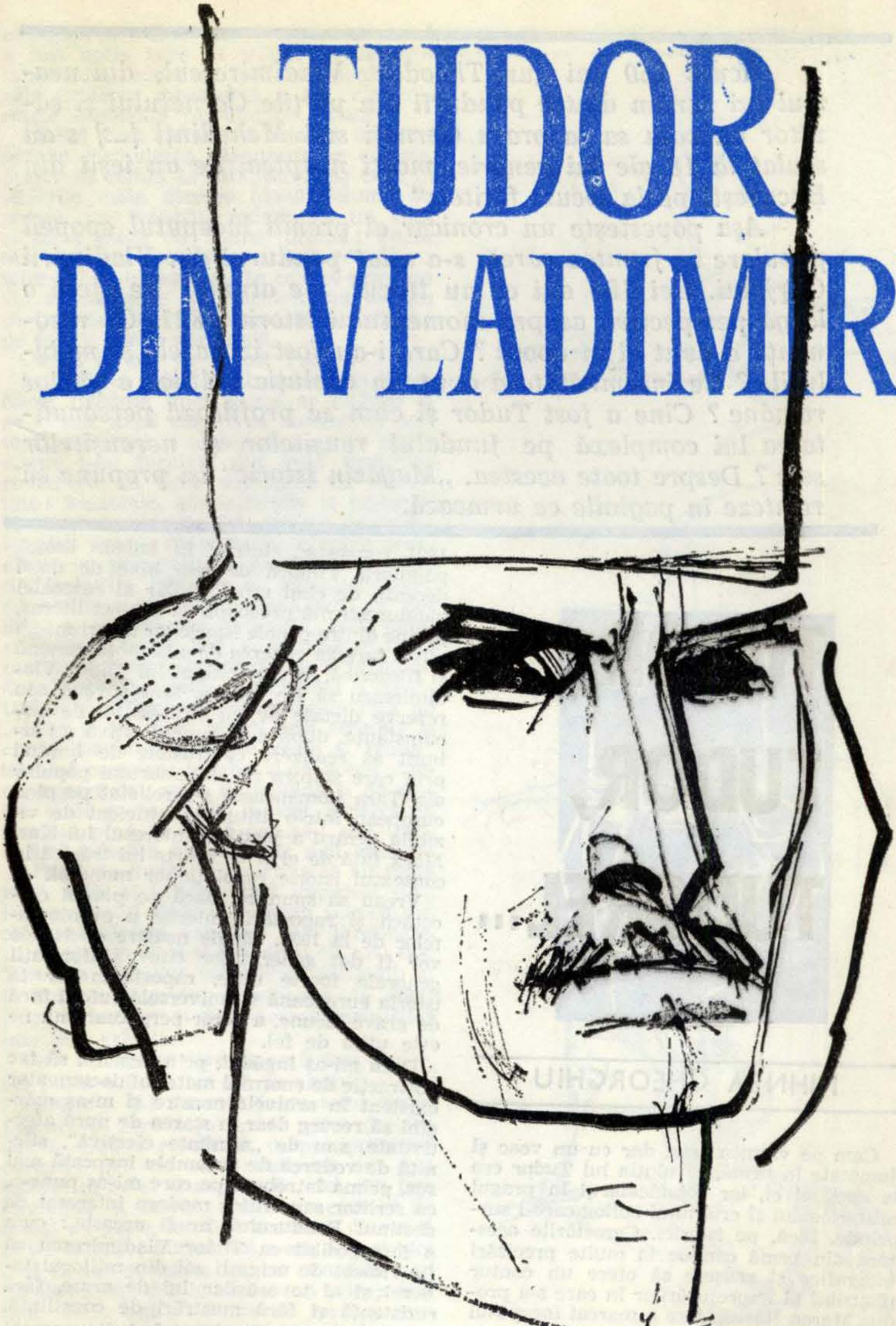

Studiu de portret executat pentru „Magazin istoric" de M. Damian 71

Acum 150 ani „un Theodor Vladimirescul, din neamul lui rumân dintre pandurii din părţile Cerneţului şi săzător cu casa sa la oraşu Cerneţi sud Mehedinţi [...] s-au sculat la 18 ale lui genarie, marţi noaptea, de au ieşit din Bucureşti pe la locuri ferite...“

Aşa povesteşte un cronicar al vremii începutul epopeii populare în fruntea căreia s-a aflat pandurul din Vladimirii Gorjului. Cei 150 ani ce au trecut de atunci, ne oferă o largă perspectivă asupra momentului istoric 1821. Ce rezonanţă a avut el în epocă ? Care i-au fost izvoarele şi mobilurile ? Ce însemnătate a avut în evoluţia politică a ţărilor române ? Cine a fost Tudor şi cum se profilează personalitatea lui complexă pe fundalul reuşitelor şi nereuşitelor sale ? Despre toate acestea, „Magazin istoric“ îşi propune să relateze în paginile ce urmează.

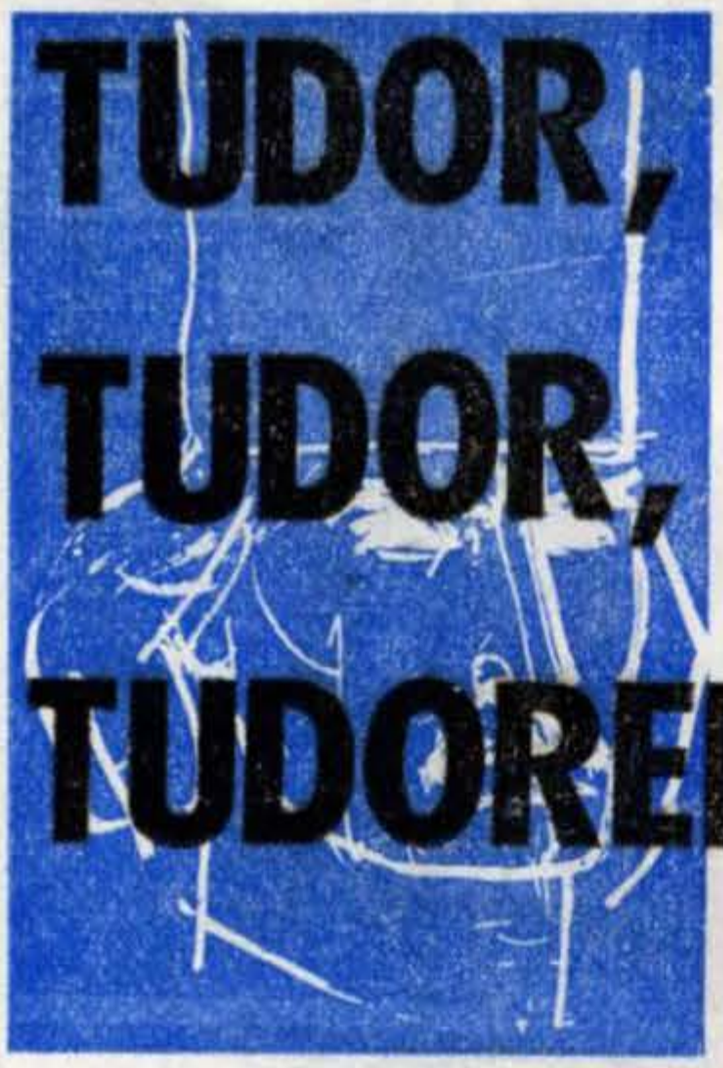

MIHNEA GHEORGHIU

Cam pe vremea asta, dar cu un veac şi jumătate în urmă, revoluţia lui Tudor era la apogeul ei, iar conducătorul în pragul misteriosului şi cruntului epilog care-i surprinde, încă, pe istorici. Cercetările acestora din urmă conduc la multe precizări biografice şi reuşesc să ofere un contur plauzibil al împrejurărilor în care s-a produs Marea Răscoală ce a marcat începutul istoriei moderne a României.

Dar, ca scriitor, îmi permit să mă declar nemulţumit de varietatea ipotezelor care mai mult au încurcat decît au luminat istoria acelui admirabil şi surprinzător an 1821 românesc, intrat în balada eroică populară. Fiindcă de mai bine de două decenii, de cînd eroul titular al răscoalei pandureşti mă preocupă ca subiect literar, puţine dintre penele istoricilor noştri mi-au putut furniza *vederea de ansamblu*, umană şi filozofică, în care chipul lui Tudor Vladimirescu să fie înscris, fără şovăiri sau rezerve dictate de nu ştiu ce fel de circumstanţe, după cum numai cîţiva au izbutit să realizeze contrastele de lumină prin care statura revoluţionarului popular din Ţara Românească s-a reliefat pe plan european într-o atitudine suficient de vizibilă pentru a justifica interesul lui Karl Marx faţă de el şi de soarta lui tragică în contextul istoric revoluţionar mondial.

Vreau să spun că, dacă pe planul cercetării şi raportării interne a evenimentelor de la 1821, cărţile noastre de istorie vor fi dat generaţiilor cîteva informaţii generale foarte utile, raportarea lor la istoria europeană şi universală suferă încă de grave lacune, a căror perpetuare nu ne este utilă de fel.

Dacă mi-aş îngădui, prin urmare, să fac abstracţie de enormul material documentar existent în arhivele noastre şi m-aş mărgini să recurg doar la starea de pură afectivitate, sau de „afinitate electivă“, stîrnită de vederea de ansamblu invocată mai sus, prima întrebare pe care mi-aş pune-o, ca scriitor sau cititor modern interesat de destinul Pandurului, ar fi aceasta : cum a fost posibil ca Tudor Vladimirescu să fie ridicat de ucigaşii săi din mijlocul taberei şi al tovarăşilor lui de arme, fără rezistenţă şi fără mustrări de conştiinţă, decît tardive ?... Şi, decurgînd din această chestiune, încă nelămurită, aş continua, adîncind investigaţia : a cui a fost vina tragicului sfîrşit al lui Tudor ? — pentru ca, în cele din urmă, să acceptăm ipoteza

marxistă care arată cum țarul Alexandru I a fost acela care „a trădat Eteria prin intermediul aceluiași Ipsilanti, punînd la cale uciderea mișelească a lui Vladimirescu, căpetenia răsculaților valahi".

Lăsînd însă pe seama istoriei contemporane formularea răspunsurilor corecte, prefer să rămîn la înfățișarea pe care în scrierile mele literare (două volume de poezie, un scenariu radiofonic, un film și două piese de teatru, ultima: *Zodia taurului)* am încercat s-o dau evenimentelor și eroului ales, iar în cele ce urmează voi cuteza doar să-i închipui un simplu portret, din cîteva trăsături, într-o viziune pe care o declar personală.

Ce fel de om va fi fost Tudor?

La început a fost unul dintre acei bruni flăcăi (tradiția unei glume ar adăuga și pe blonzi după stăpînirea austriacă), deștepți, zdraveni și ambițioși pe care satele oltene i-au furnizat din veac tîrgurilor românești, în toate domeniile de activitate: economic, administrativ și cultural. Înzestrat cu inteligență, simțul umorului și spirit practic (în comerț), cu spirit organizatoric, pricepere și iuțeală în decizie (în treburile militare și administrative), cu abilitate și darul convingerii (în politică și diplomație), impulsiv, însă dotat cu putere de muncă și tenacitate întru realizarea scopului propus, dur și bănuitor, dar, în același timp, manifestînd o naivitate și o slăbiciune inexplicabile față de „cin'se ia cu mine bine", deci sensibil la cine-i măgulea calitățile reale și trufia; talentat, conștient de asta, și de aceea uneori superficial, setos de izbîndă și de glorie, și de aceea uneori fantast, generos cu străinul pînă la risipă ca „să-l știe toți", dar și meschin cîteodată și mai crud ca „șarpele de dudău" cu „cin'se ia cu mine rău", fidel și infidel după impulsul firii, iată portretul tînărului oltean purces din obida și sărăcia condiției sale inferioare, ca să ajungă cît mai repede și cît mai sus. Trecerea timpului, experiența societății și învățătura intervin, bineînțeles, în corijarea defectelor și promovarea însușirilor mai sus arătate.

Cam așa mi se pare că va fi fost Tudor, cel puțin o bună bucată de vreme.

Biografia lui nu este întru totul necunoscută și personajul ar fi putut declara odată, dintr-o răsuflare, despre propria-i carieră: „eu nu sînt nobil, eu am fost logofăt la boier și slujbaș de stat, am fost cîrciumar și morar, am fost negustor de seu și de pește, am fost geambaș de cai și ofițer la ruși; numai hoț n-am fost și nici n-oi fi, iar mincinos numai cîteodată; eu nu sînt nobil, dar la război mă pricep mai bine decît alții..." Poate că replica asta n-a rostit-o cu adevărat niciodată, dar nici prea departe de adevăr n-ar fi, după... unii autori.

(Continuare în p. 41)

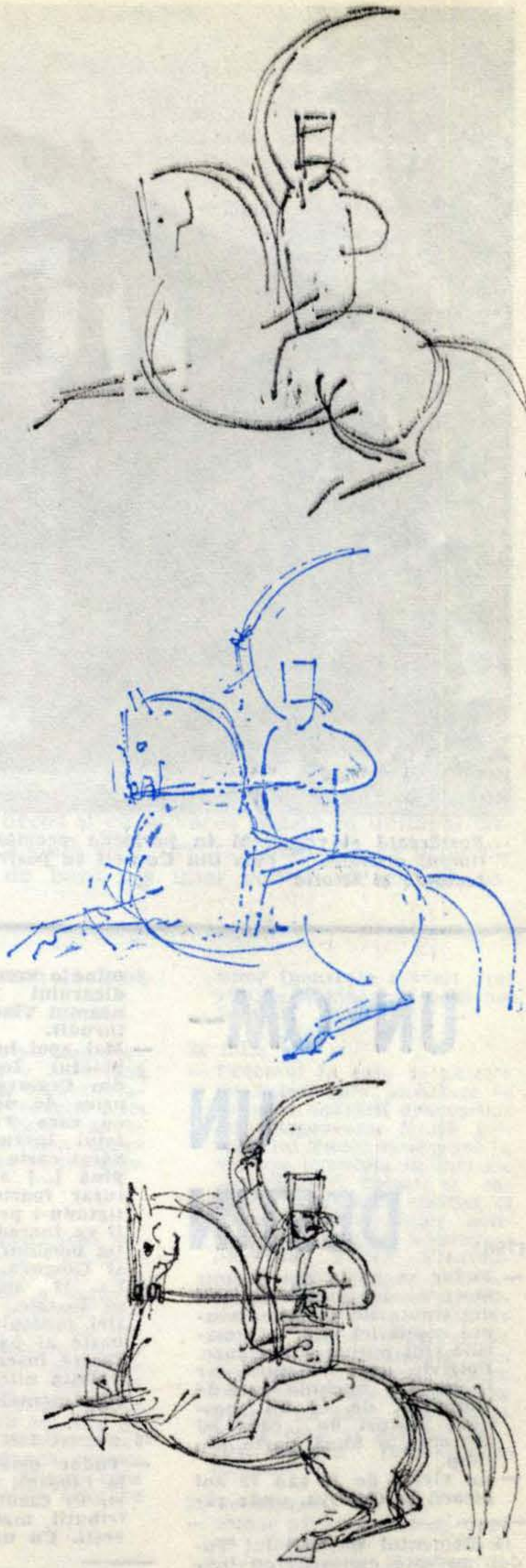

Cik Damadian: Suită de crochiuri — invitație la o viitoare statuie ecvestră a lui Tudor Vladimirescu.

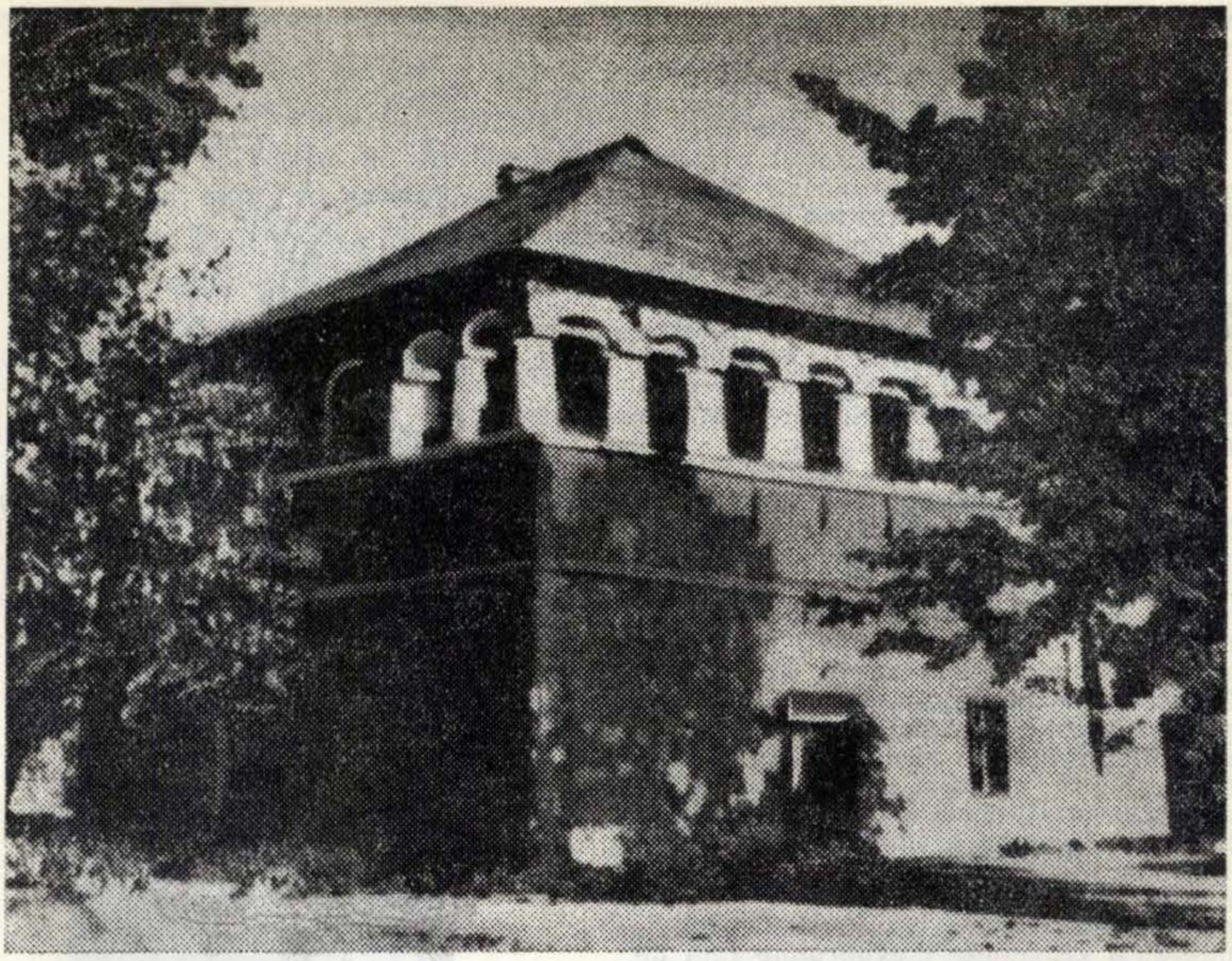

Fortăreață și reședință în perioada premergătoare evenimentelor de la 1821, dar și în timpul acestora — cula din Cerneți se păstrează și azi fiind, deopotrivă, monument arhitectonic și istoric

UN OM — UN DESTIN

1780*

— **Tudor se naște din părinți moșneni, în satul Vladimiri din ținuturile gorjene. Asupra copilăriei sale, informațiile sînt puține și nesigure. Potrivit unei mărturii, ar fi învățat buchiile încă de timpuriu, de la un moșneag alături de care își petrecea o bună parte din timp.**

— **La vîrsta de 10 sau 12 ani pleacă la Craiova, unde rămîne o vreme în grija condicarului Lupu, cu care neamul Vladimireștilor era înrudit.**

— **Mai apoi intră în slujbă la boierul Ioan Glogoveanu din Craiova. Acesta, surprins de ușurința și rîvna cu care Tudor deprindea felul lucrurilor, „l-a învățat carte cu cheltuiala sa pînă [...] a ajuns un cărturar foarte deștept". Cîștigîndu-i prețuirea, boierul îi va încredința administrația moșiilor Baia de Aramă și Glogova.**

— **La 18 ani, Vladimirescu se înscrie, potrivit tradiției județului, în corpul de oaste al pandurilor, lucru foarte însemnat pentru evoluția ulterioară a sa și a evenimentelor de la 1821.**

25 august 1806**

— **Tudor este vătaf de plai la Cloșani, funcție măruntă și, în cazul de față, cu atribuții mai ales grănicerești. Cu unele întreruperi, el va păstra această îndatorire administrativă pînă la sfîrșitul anului 1820, devenind, destul de repede, foarte cunoscut în cercuri largi din Oltenia. În acest răstimp s-a îndeletnicit, de asemenea, cu negoțul, arendășia și morăritul, călătorind atît în țară cît și în afara ei și afirmîndu-se ca un element viguros al păturii mijlocii, aflată în plină ascensiune economică și politică.**

— **Izbucnirea războiului ruso-turc din 1806-1812 constituie un moment decisiv pentru Tudor. Un număr însemnat de panduri, recrutați din pătura privilegiată a țărănimii oltene, s-a înscris în corpul de voluntari organizat de generalul Miloradovici. Între fruntașii panduri care s-au remarcat prin acte de bravură, se găsește și Vladimirescu, care deprinde, cu această ocazie, meșteșugul armelor.**

17 aprilie 1808

— **Printr-un atestat, generalul maior Isaiev arată că „boierul băștinaș, slugerul Tudor Vladimirescu, de bună voie comandant peste o mie**

---

* Momentul nașterii lui Tudor nu este cunoscut cu precizie. Părerile istoricilor, bazate pe relatări ale contemporanilor acestuia, se opresc mai cu seamă asupra anilor 1770 și 1780.

** Menționăm că datarea este făcută după stilul folosit în principate la vremea aceea, adică stilul vechi.

(urmare din p. 39)

Omul pornit din ograda unui ţăran liber, ginere de preot, din Vladimirii Gorjului, ajuns porucic în regimentul de panduri („polcul valah de cazaci") din războiul antiotoman (1806-1812), apoi funcţionar provincial în aparatul de stat fanariot şi boier de rang inferior în arhondologia românească, slugerul Tudor era inimos şi harnic, dornic de învăţătură şi civilizaţie, exemplul străinilor cunoscuţi de dînsul şi al stărilor de lucruri de pe alte meleaguri, văzute sau aflate de la alţii fiindu-i pildă şi îndemn spre ţelurile lui de propăşire, la început personală, apoi generală.

Este mai de seamă să putem discerne astăzi nu atît evoluţia critică a personalităţii sale în „anii de ucenicie", în care biografii ar putea afla amestecate multe slăbiciuni omeneşti şi oltenesti, cît mai ales dezvoltarea acesteia din clipa în care creatorul şi comandantul suprem al „Oastei Izbăvirii" şi-a înţeles misiunea încredinţată de naţie şi destin, iar după aceea să reuşim a urmări şi explica contribuţia lui personală la cauza revoluţiei populare, la izbînda şi la sfîrşitul ei prematur. Chestiunea s-ar deplasa oricum în sfera rolului personalităţii în istorie şi merită o analiză mai aprofundată.

Dar pentru contactul uman cu drama personală a comandantului revoluţiei din 1821, pregătirea noastră sufletească, îmbogăţită cu informaţii multiple din istoria omenirii ultimului veac şi jumătate, e aptă să-l înţeleagă pe Tudor ceva mai mult şi poate ceva mai bine decît propriii lui tovarăşi de arme, trecînd lesne peste ezitările şi izbucnirile lui de atunci.

În definitiv, motivele dramei lui, care capătă azi proporţii istorice, au fost de *natură politică*, în acelaşi timp internă şi internaţională. Cu mijloacele reduse de informare şi cu relaţiile limitate de care dispunea în viaţa politică europeană, cu posibilităţile de mobilizare insuficiente şi nesigure la care putea recurge în sprijinul ţelurilor lui, cu o bază de mase enormă dar versatilă şi cu cadre puţine şi de altă formaţie decît acelea pe care şi le-ar fi dorit, Tudor era ţinut să facă faţă unor sarcini istorice colosale pentru el însuşi, pentru timpul dat şi structura societăţii sale.

Soluţia la care el s-a decis pe plan intern a fost organizarea militară a revoluţiei şi a statului, pe baza unei legislaţii care să impună maselor gustul ordinei şi al disciplinei, iar claselor privilegiate respectul „dreptăţilor Patriei" şi teama vindiciei populare faţă de „averile rău agonisite". În ce priveşte politica sa externă, Tudor a început prin a crede în sprijinul unei mari puteri „garante" în eventualitatea conflictului cu alta şi a sfîrşit prin a înţelege că acesta e un teren politic alunecos şi că salvarea constă în unitatea naţională şi în dreptatea socială ca principii de bază ale unei politici de esenţă pa-

---

de panduri la Cerneţi, a oprit timp de un an de zile atacul turcilor asupra acestui ţinut".

24 mai 1810
— Colonelul Turcinilov arată că Tudor Vladimirescu, acum comandant al batalionului I de panduri, este „viteaz şi neînfricat, întreprinzător în pericole şi prudent", adăugînd că „merită o atenţie şi o recompensă exemplară".

10 martie 1811
— Tudor se îndreaptă spre Calafat în fruntea unui apreciabil detaşament, format din 6 000 panduri.

16 mai 1812
— La Bucureşti se încheie pacea între Rusia şi Turcia. Dovadă a aprecierii de care se bucura, Tudor este înaintat la gradul de locotenent (porucic), fiind decorat cu ordinul „Sfîntul Vladimir" şi primind din partea ţarului un inel pe care erau gravate iniţialele T.W.P. (Tudor Vladimirescu Porucic).

15 iunie 1813
— Tudor este numit căpitan de panduri, spre a asigura liniştea şi ordinea în două judeţe.

22 noiembrie
— Într-o scrisoare pe care Ştefan Legatovici o adresează lui Hagi Ianuş, Tudor Vladimirescu este socotit a fi „boier", lucru care dovedeşte că la vremea aceea averea şi influenţa lui erau apreciabile.

1814
— La Odesa se întemeiază societatea secretă Philiké-Hetairia, al cărei ţel era „unirea armată a tuturor creştinilor din Imperiul otoman pentru a face să triumfe Crucea asupra Semilunei". Numărul adepţilor acestei societăţi a ajuns în scurtă vreme să fie considerabil. Eteriştii scontau pe sprijinul ţarului şi se bucurau de adeziunea consulilor ruşi din Orient, care în mare majoritate erau de origine greacă.

2 iunie
— Din însărcinarea lui Nicolae Glogoveanu, faţă de familia căruia se simţea îndatorat, Tudor pleacă la Viena pentru rezolvarea unor încurcate afaceri rezultate la moartea soţiei boierului.

28 iulie
— Procesul în care se găseşte cu autorităţile austriece în vederea apărării drepturilor lui Glogoveanu îi dă prilejul lui Tudor să-şi pună în valoare iscusinţa sa într-ale „pravilelor". Totuşi, el rămîne cu atenţia aţintită şi asupra evenimentelor politice de la Viena. Scriindu-i boierului, Tudor Vladimirescu surprinde lapidar starea de aşteptare şi nelinişte : „vremea pe aici este tăcere, nimic mişcare. Să aşteaptă la octomvrie din toate părţile miniştri pentru congres şi vine şi împăratu Rosiei. Să sună că atunci va fi ceva şi pentru locurile acelea [Principatele române]".

22 decembrie
— Tudor părăseşte Viena după ce dusese la bun sfîrşit toate treburile şi afacerile lui Nicolae Glogoveanu

5 februarie 1815
— Aflînd despre atacul adaliilor care au incendiat Cer-

triotică (părăsind, la un moment dat, drumul aventurist al Eteriei lui Ipsilanti) în vederea asigurării începutului de independenţă şi suveranitate la care năzuia, visînd mai departe la ţara tuturor românilor, visul generos al iluminismului românesc: „lăcuitori ai Ţării Rumâneşti, veri de ce neam veţi fi...“

La data aceea, în februarie-martie 1821, Tudor Vladimirescu abia trecuse de 40 ani. Feudalii locali, boierii fanarioţi şi cei autohtoni, reduseseră ţara la o stare de sărăcie şi înapoiere, indescriptibilă, comparabilă cu mizeria din cele mai năpăstuite ţări subdezvoltate din istoria contemporană. Deasupra lor, jugul otoman îşi prelungea stăpînirea seculară, fără de lege şi fără de milă, cu sprijinul tacit al marilor puteri coalizate în Sfînta Alianţă ce-l înfrînsese pe Bonaparte şi acum îşi împărţeau Europa şi lumea.

Ridicînd poporul asuprit împotriva acestei stări inumane, la lupta pentru dreptăţile Patriei, trupele de panduri, conduse de slugerul Tudor, ştiau că adversarul lor era aproape invincibil, iar căpetenia lor mai ştia că dacă nu va izbuti, sfîrşitul lui va fi crunt. Dar el a spus: „am îmbrăcat cămaşa morţii din clipa cînd am purces din Vladimiri“. Aşa a început revoluţia.

Organizînd cu pricepere şi hotărîre insurecţia armată, chibzuind cu intelectuali patrioţi ai vremii viitoarea legiuire a libertăţii poporului, o orînduire democratică după concepţiile înaintate ale timpului, inspirate din Revoluţia franceză, Tudor Vladimirescu a ajuns victorios pînă în Capitală, unde a încercat să se instaleze. Dar scurtă i-a fost izbînda. Forţele adverse reunite, „atît cele politiceşti cît şi cele bisericeşti“, nu i-au dat răgazul să-şi ducă pînă la capăt planurile „izbăvirii“.

Cu aprobarea şi în numele Sfintei Alianţe, o gigantică armată otomană de represiune a trecut Dunărea, spre Bucureşti, spre a nimici oastea lui Tudor şi armata Eteriei, care se pregătea să elibereze Grecia subjugată.

În faţa acestei primejdii, Tudor a ordonat mobilizarea generală:

„...Pentru ca să întîmpine răul pornit asupra patriei noastre, meşterul enginer Gheorghe Lazăr şi Sinior Ott vor avea o mie de oameni în oraş şi din satele dimprejur, pentru metereze, cu topoare, sape şi lopeţi. Căpitanul Caleţeanu să pună tunul cel mare şi cinci tunuri mici pe bastioane. Să se scoată armele aduse de la Horezu-Vîlcea şi să se împartă ostaşilor şi să se adauge, pe socoteala visteriei, cinci mii de fişicuri de praf şi cinci mii de cremeni de puşcă şi zece mii de cartace de fier. Totul în grabă, adică nu mai mult soroc decît 24 de ceasuri! Timpul şi turcii nu aşteaptă...“

---

neţul şi au jefuit pe locuitori, Tudor îi scrie lui Glogoveanu: „eu numai cu pandurii ţării, făr' de nici un ostaş străin voi face de nu să va mişca o iarbă din pămîntul ţării“. Apoi adaugă: „mare milă am pentru săracii lăcuitori ai Mehedinţului [...] numai sufletu au mai rămas într-înşii“. Cu acest prilej Tudor pierde o bună parte a averii sale, pentru care multă vreme va cere despăgubiri de la domnie.

aprilie 1818
— Comitetul central al Eteriei îşi mută sediul la Constantinopol. Ca urmare a stării de efervescenţă în care se găseau popoarele din Balcani, şi grecii mai ales, numărul eteriştilor este în continuă creştere.

21 aprilie 1819
— Slujbaşul Dimitrache Sachelarie înştiinţează pe boierul Consta Petru despre „nesupunerea şi răzvrătirea ce au făcut“ sătenii din jurul Islazului, care aveau întemeiate pricini de nemulţumire împotriva abuzurilor. Starea de revoltă a ţăranilor, constant atestată documentar, indică un teren prielnic pentru ridicarea populară de mai tîrziu.

ianuarie 1820
— Eteristul Emanuel Xanthos este trimis la Petersburg pentru a-i oferi contelui Capodistria — grec din Corfu şi ministrul de Externe al Rusiei —, comanda supremă a Eteriei. Acesta respinge însă propunerea, ca fiind incompatibilă cu poziţia sa oficială.

12 aprilie
— Alexandru Ipsilanti, general în armata rusă şi aghiotant al ţarului, este numit şef suprem al Eteriei.

1 octombrie
— Între şefii eterişti are loc o consfătuire secretă. Se discută diferite planuri de acţiune, între care nu lipseau propuneri extravagante, ca, de pildă, ocuparea prin surprindere a Constantinopolului şi capturarea sultanului. Deşi s-a hotărît ca semnalul revoluţiei să se dea în Moreea, Ipsilanti revine asupra acestei decizii şi fixează, ca punct de început al răscoalei, principatele de la Dunăre, scontînd pe sprijinul direct al ţarului, dar şi al boierilor români şi greci care aderaseră la mişcare.

noiembrie
— Tudor Vladimirescu se găseşte la Bucureşti, urmărind cu încordare precipitarea evenimentelor. De mai mult timp el întreţinea relaţii cu eteriştii greci şi aderenţii români ai acestei, întrezărind largi posibilităţi de colaborare în lupta pentru emancipare de sub jugul otoman.

ianuarie 1821
— Tudor Vladimirescu iscăleşte un acord de colaborare cu Iordache Olimpiotul şi Ioan Farmache, comandanţi ai gărzii domneşti şi membri activi ai Eteriei. Un contemporan afirmă că obligaţia concretă a lui Tudor ar fi fost „...să dea [...] mînă de ajutor lui [Ipsilanti] ca să se înlesnească trecerea peste Dunăre a oştirilor Eteriei...“

a) *b)* *c)*

Eroul din Vladimiri a inspirat pe numeroşi artişti plastici. Vă prezentăm trei din seria portretelor create în amintirea lui :
a) copie de C. Obedeanu, după cunoscutul tablou al lui Theodor Aman
b) portret din colecţia Păpăzoglu
c) portret din colecţia G. Olszewski (de autor anonim)

În vremea aceasta, boierii şi marii negustori au fugit din ţară, unii în Austria, alţii în Rusia şi alţii au trecut la inamic, în frunte cu şeful clerului. Ţarul Alexandru I l-a dezavuat şi l-a degradat, retrăgîndu-i chiar ordinul „Sf. Vladimir", dobîndit pe cîmpul de bătălie în războiul antiotoman, iar mitropolitul l-a afurisit ca „răzvrătitor". Apoi Metternich, geniul rău al coaliţiei puterilor imperiale, a pus la cale trădarea şi suprimarea fizică a comandantului. Repet, Karl Marx scrie despre asta, arătînd cum împăratul, ţinta urii decembriştilor-martiri, „a trădat Eteria prin intermediul aceluiaşi Ipsilanti, punînd la cale uciderea mişelească a lui Vladimirescu, căpetenia răsculaţilor valahi". Crima impardonabilă s-a petrecut în luna mai 1821. Prea puţini dintre-ai lui au înţeles-o, fiindcă nici toţi pandurii şi ţăranii lui nu l-au înţeles.

→

13 ianuarie
— **Tudor împrumută de la eteristul Pavel Macedonski 20 000 lei pentru nevoile apropiatei răscoale.**

15 ianuarie
— **Din porunca lui Alexandru Vodă Suţu, care era grav bolnav, se alcătuieşte dintre marii boieri cu „rîvnă şi iubire de patrie" un comitet de obîăduire care să se ocupe de rezolvarea treburilor urgente ale ţării. Trei dintre aceşti boieri, şi anume Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica şi Barbu Văcărescu favorabili unei mişcări de eliberare de sub dominaţia otomană şi adversari ai regimului fanariot, convin ca Tudor să ia conducerea insurecţiei, vestindu-l că „te-am ales să rădici norodul cu armele şi să urmezi precum eşti povăţuit". Ei nu puteau fi însă de acord cu un program de reînnoire socială.**

18-19 ianuarie
— **În fruntea a 40 arnăuţi şi însoţit fiind de eteristul Dimitrie Macedonski, Tudor Vladimirescu părăseşte Bucureştii, îndreptîndu-se spre Oltenia, unde dispunea de o largă reţea de oameni devotaţi mişcării. Ţăranii, nemulţumiţi de excesiva fiscalitate, şi pandurii, în rîndurile cărora era foarte cunoscut, reprezentau sprijinul esenţial al mişcării.**

19 ianuarie
— **La Piteşti, ceata este ajunsă din urmă de un curier care aduce ştirea morţii domnitorului Alexandru Suţu.**

21 ianuarie
— **Spre seară, Tudor soseşte la Tg. Jiu şi trece imediat la acţiune. Din ordinul său, şi pentru a paraliza împotrivirea stăpînirii locale, este arestat Dinicu Ghetelesanu, unul din ispravnicii judeţului.**

22 ianuarie
— **Detaşamentul ajunge la mănăstirea Tismana, după ce în numai trei zile parcursese aproape 300 km. Mănăstirea este ocupată, devenind un punct de sprijin şi o bază de aprovizionare.**

23 ianuarie
— **Depăşind hotărîrile înţelegerii cu boierii şi cu eteriştii, Tudor imprimă evenimentului un profund caracter social. La Padeş, în faţa pandurilor şi ţăranilor adunaţi, el proclamă că „nici o pravilă nu opreşte pre om de a întîmpina răul cu rău".**
— **Prin „arzul" adresat Înaltei Porţi, Vladimirescu arată că pricina ridicării norodului sînt nenumăratele silnicii ale boierilor, care „...ne-au prădat ca niciodată mai înainte [...] încît am rămas mai goli decît morţii cei din morminturi". Ecoul proclamaţiei s-a făcut simţit de îndată, iar ţăranii „au alergat cu miile supt steagurile lui".**

23-28 ianuarie
— **Pornind de la Padeş, în drum prin Baia de Aramă, Broşteni, pe lîngă Cerneţi spre Strehaia, oastea lui Tudor îşi sporeşte rîndurile cu încă 1 500 panduri, dinainte pregătiţi de căpitanii săi. Mănăstirile Tismana, Strehaia şi Motru**

De atunci, istoricii români și străini au tot avut vreme să-l admire, ori să-l conteste, într-un joc de atribute și etichetări.

Judecîndu-l azi, ca urmași politicește adulți, și punîndu-ne din nou întrebarea: ce fel de om a fost Tudor? — mi se pare că răspunsul nostru nu mai poate fi decît infinit mai nuanțat în comparație cu unele concluzii de care pe-alocuri ne mai ciocnim în evocările simpliste și contradictorii pe care le-am moștenit. Drumul vieții lui n-a fost nici fără sinuozități și concesii, dar nici lipsit de intransigență și eroism. A fost drumul unui mare comandant care n-a mai avut răgazul și puterea să fie și un mare conducător de stat.

Memoria poporului e săpată în piatra cetăților de demult, e cioplită cu barda în troițele brâncușiene din cimitire și cîntată nemuritor în balade. Cîntecul acela, ca o doină legănată, pe care un mare poet l-a culeș în veacul trecut, era bocetul mamei eroului din Vladimirii Gorjului și-l putem auzi și azi pe acolo:

„Tudor, Tudor, Tudorel,
dragul mamei voinicel...“

Ea își jelea copilul, pandurul mîndru care nu s-a temut de cele mai mari și mai temute împărății: Imperiul austriac, Imperiul țarist și Imperiul otoman, ca să ridice Țara Românească într-o oaste populară, izbăvitoare, în primele luni ale neuitatului an 1821, pentru libertatea socială și națională a acestui popor.

GRAFIA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

„Luat ca grafie, scrisul lui Tudor Vladimirescu arată ordine în mintea autorului, și unitate în spirit. Este regulat, clar, luminos, armonios, mare, plecat spre dreapta, ca al unui om care pune în scrisul său nu numai ideea rece și impersonală, ci însuși sufletul său simțitor. Tudor Vladimirescu posedă marele talent de a-și putea exprima direct gîndul. Captivează și interesează, dar mai ales, impresionează, prin aceea că nu renunță, niciodată și față de nimeni, la a fi el însuși, în accepția ideală a cuvîntului. Schițează portrete de oameni, de națiuni, povestește fapte, luptă și îndeamnă la luptă, ordonă supunere, el este același peste tot, în funcție de același înalt ideal organic al dreptății. Ideal etic și patriotic, nu învățat din cărți, ci trăit, din suferința proprie și a altora. De aceea, Tudor Vladimirescu nu trebuie să reprezinte pentru noi doar o vagă amintire istorică, la fel ca atîtea altele, presată între filele unui tom brăcuit, într-o bibliotecă savantă. Ci trebuie să constituie o prezență de totdeauna, fundamentală în componența etosului românesc [...] Actual la 1821, a rămas actual pînă astăzi, și va rămâne actual mereu, căci durerea, revolta și dragostea de om, de neam și dreptate sînt atribute inerente ale existenței omenești...“ ★

★ Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu. Pagini de revoltă*, ediția II revăzută și adăugită, București, 1944.

sînt bine întărite în vederea previzibilei înfruntări cu turcii.

30 ianuarie

— **„...te sfătuim părintește și ca niște adevărați patrioți îți poruncim să te părăsești de asemenea fapte, păgubitoare țării, aducătoare de sminteală liniștei lăcuitorilor și pricinuitoare de mare nevoie asupră-ți“ — îi scriau boierii din divan lui Tudor Vladimirescu, îndemnîndu-l să înceteze răscoala și făgăduindu-i iertarea. În același timp, boierii, între care și cei „făgăduiți“, ce în taină sprijiniseră ridicarea norodului, de teamă să nu fie suspectați de complicitate, se adresează sultanului, cerîndu-i acestuia să „chibzuiască mijlocul cel cuviincios spre apărarea țării dăspre acești tîlhari“.**

4 februarie

— **Răspunzînd scrisorii boierilor, Tudor face cunoscut că norodul l-a ales spre a fi „chivernisitor pentru binele și folosul tuturor“. Cît despre răul cel adevărat: „ziceți dumneavoastră că din arădicarea mea să supără odihna lăcuitorilor; dar ei, după ce le-am citit în auz prea cinstita porunca dumneavoastră, cu un glas răspunseră că aceasta nu este nimic pă lîngă tiraniile cele cumplite care le pătimesc de la dregători. Acestea i-au adus la o deznădăjduire, încît sînt bucuroși mai bine să piară cu toții decît să mai fie vii“.**

— **Un răvaș pornit de la Țîntăreni din tabăra „slugerului“, socotește că „piste cinci miie de oameni s-au adunat pînă acum: negustători, sîrbi, panduri; și peste tot ceasul vin necurmați“.**

— **Din însărcinarea „comitetului de oblăduire“, marele vornic Nicolae Văcărescu prelia comanda trupelor trimise împotriva lui Tudor Vladimirescu.**

11 februarie

— **Tudor răspunde marelui vornic care-l învinuise că strică pacea și bunele rînduieli ale patriei: „ci pă semne dumneata pă norod, cu al cărora sînge s-au hrănit și s-au poleit tot neamul boieresc, îl socotești nimic și numai pă jăfuitori îi numeri patrie [...] Dar, cum nu socotiți dumneavoastră că patrie să cheamă norodul, iar nu tagma jăfuitorilor?“**

— **Înainte ca Nicolae Văcărescu să poată acționa într-un fel împotriva răzvrătiților cantonați la Țîntăreni, „comitetul de oblăduire“ îl recheamă la București, înlocuindu-l cu Constantin Samurcaș, „unul din membrii cei mai însemnați ai Eteriei grecești“. Acesta, în loc să lupte împotriva lui Tudor, îi trimite prin Hagi Prodan — căpitan al arnăuților domnești (care va trece în tabăra lui Tudor) — 90 000 taleri pentru nevoile oastei.**

Înainte de 16 februarie

— **Vladimirescu alcătuiește** Cererile norodului românesc, **adevărat program de revendicări sociale și politice.**

DAN BERINDEI

Preludiu al revoluției din 1848, mișcarea revoluționară de la 1821 din Țara Românească a relevat criza sistemului feudal, marcînd începutul procesului de formare a statului modern român. Integrată în ansamblul acțiunilor revoluționare potrivnice feudalismului și dominației statelor absolutiste, mișcarea revoluționară românească s-a impus prin particularitățile sale. Dînd dovadă de o deosebită luciditate, conștient de posibilitățile existente, dar și de limite, Tudor Vladimirescu, conducătorul ei, a știut să-i dea o orientare corespunzătoare condițiilor concrete și s-o adapteze situațiilor date.

Desfășurată în mai puțin de o jumătate de an, din iarnă pînă în vară (lupta panduri lor, ca și a unor unități eteriste, continuînd, izolat, pînă în toamnă), mișcarea revoluționară din 1821 a fost unul din momentele cele mai puternice ale izbucnirii populare împotriva regimului fanariot și un prilej de afirmare a poporului român pe plan european.

În cel de-al doilea deceniu al sec. XIX, situația economică, socială și politică a principatelor, criza sistemului feudal manifestată în toate sectoarele au pus la ordinea zilei *revoluția. Accentuarea exploatării boierești*, în condițiile creșterii cererii de cereale pentru piață și a menținerii regimului feudal, ca și *exploatarea fiscală*, intensificată și împletită cu nesfîrșite abuzuri, generaseră o stare de evidentă instabilitate socială. Țărănimea și mica orășenime, exasperate, luptau pentru înlăturarea opresiunii, în timp ce păturile mijlocii, în ascensiune, aspirau la cucerirea puterii ori, cel puțin, la obținerea ei parțială. Nici boierimea nu era lipsită de frămîntări lăuntrice. Doar o parte din ea susținea regimul fanariot decadent, în timp ce o alta plănuia înlăturarea dominației otomane și o oarecare modernizare a statului, văzînd în aceasta calea pentru

22 februarie

— **In uniformă de general rus, Alexandru Ipsilanti, șeful Eteriei, trece Prutul și se îndreaptă spre Iași, însoțit de o gardă de 200 arnăuți care îl așteptaseră la graniță.**

23 februarie

— **Ipsilanti înștiințează „norodul țării Moldovei" că trece peste pămîntul moldovenesc, găsindu-se în drum spre Grecia, unde compatrioții săi „au înălțat de astăzi flamburile scăpării de sub jugul tiraniei..." Conducătorul Eteriei lasă să se înțeleagă că acțiunea sa este îndeaproape sprijinită de Rusia.**

— **Caimacamii lui Scarlat Callimachi, noul domn, sosesc la București acesta temîndu-se să vină în țară.**

— **Capodistria comunică lui Pini, consulul rus la București, că țarul dezavuează mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu,**

24 februarie

— **Aflînd de pătrunderea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova, Tudor, care se găsea în legătură cu acesta, ridică tabăra și se îndreaptă spre București.**

3 martie -

— **Iubitor de dreptate și disciplină, Vladimirescu ordonă executarea a doi dintre ostașii săi, care se făcuseră vinovați de jaf sau alte fărădelegi.**

— **Anunțîndu-și pătrunderea în Țara Românească, Ipsilanti adresează și locuitorilor acestei țări o proclamație prin care face cunoscut că se îndreaptă spre Grecia spre a înălța steagul libertății. Printre altele, conducătorul eterist arată că „pe cît voi trece prin ținutul iubitei patriei voastre, cea mai dintîi îngrijire îmi va fi acea ostășească bună orînduială..."**

4 martie

— **Insoțit de 6 000 pedeștri și 2 000 călăreți, Tudor își face intrarea în Slatina, unde chibzuiește mai multe măsuri militare. Ioan Solomon — unul dintre căpitanii săi — este trimis la Craiova spre a face noi recrutări în vederea previzibilei înfruntări cu turcii. Iordache Olimpiotul și Farmache primesc însărcinarea de a opri exodul boierilor spre Brașov.**

10 martie

— **Oastea răsculaților părăsește Slatina, îndreptîndu-se spre București prin Șerbănești, Ciolănești, Vadul-Lat.**

16 martie

— **Popas la Bolintinul din Vale. Mai multe detașamente sînt trimise spre Cotroceni, Ciorogîrla și Băneasa, spre a opri fuga boierilor care în acele zile părăseau în număr mare Capitala. Prin proclamația către locuitorii Bucureștilor se vestește că „oricare va fi la un glas și întru unire**

păstrarea puterii în noile condiţii economico-sociale. Tensiunea din sînul societăţii româneşti reflecta contradicţii profunde şi necesitatea schimbării rînduielilor existente — frîne evidente în calea progresului.

Mişcarea revoluţionară din 1821 n-a fost o izbucnire spontană, ci rezultatul unei evoluţii, al unor acumulări. De altfel, în deceniul premergător, izbucniri succesive marcaseră un proces evolutiv spre puternica mişcare revoluţionară. Şi tot în aceşti ani, viitorul ei conducător, Tudor Vladimirescu, se impusese contemporanilor ca cel care, în mod firesc, trebuia să se aşeze în fruntea ei.

Încercări de înfruntare a stăpînirii fanariote şi a exploatării boiereşti mai fuseseră, dar nici unul dintre conducătorii lor nu s-a afirmat mai prestigios ca Tudor. Iubit şi respectat de mase, recunoscut de o parte însemnată a boierilor ca fiind cel mai nimerit conducător al unei mişcări ce trebuia să ducă, în concepţia lor, la eliberarea ţării de sub dominaţia Porţii, considerat de Eterie ca cel mai îndrituit a fi conducătorul legitim al forţelor insurecţionale româneşti, Vladimirescu nu s-a impus numai în acea vreme, ci sfîrşind tragic, asasinat nedrept şi mişeleşte, a rămas peste veac *simbol* al luptei pentru libertate şi dreptate. Exemplul său a animat generaţiile următoare de luptători, iar numele său a fost cinstit şi aşezat în panteonul spiritual al marilor personalităţi dăruite umanităţii de români. Mişcarea revoluţionară din 1821 s-a înscris în istoria României ca un eveniment cu profunde consecinţe, *ca începutul procesului istoric al constituirii statului modern român.*

„Pînă cînd să le fim robi?"

Bogată în conţinut, mişcarea a urmărit o restructurare pe plan social. „D-oi trăi — a spus la un moment dat conducătorul ei — voi face 12 perechi de opinci din pielea a 12 boieri divaniţi." Proclamaţia de la Padeş, adevărată „chemare la război" împotriva claselor posedante şi a oprimatorilor autohtoni şi străini, a avut un profund ecou în rîndul maselor. „Nici o pravilă — se spunea, între altele, în proclamaţie — nu opreşte pe om de a întîmpina răul cu rău! Şarpele, cînd îţi iasă înainte, dai cu ciomagul de-l loveşti, ca să-ţi aperi viaţa, care mai de multe ori nu se primejduieşte din muşcarea lui! Dar pe balaurii care ne înghit de vii, căpăteniile noastre, zic, atît cele bisericeşti, cît şi cele politiceşti, pînă cînd să-i suferim a ne suge sîngele din noi? Pînă cînd să le fim robi?" Considerat — potrivit aprecierii unui consul străin — drept „salvator şi zeu ocrotitor", Tudor a ştiut să vorbească maselor în spiritul năzuinţelor lor. „Aceste proclamări auzindu-le ţăranii chiar de la însuşi Tudor — comenta mai tîrziu aghiotantul conducătorului răscoalei — au început cu toţii a se scula şi tot principatul a se clăti, aprinzîndu-se de entuziasmul răzbunării,

---

cu creştinescul norod, ce este pornit numai pentru dreptate, acela se va numi patriot. Iar vericare se va împotrivi binelui obştesc, acela ca un vrăjmaş se va socoti".

17-18 martie

— După ce îşi împinge străjile pînă la Colentina şi Copăceni, Tudor îşi aşază tabăra la Cotroceni şi intră în tratative cu boierii prin Pavel Macedonski.

18 martie

— Încercînd să cîştige încrederea şi simpatia bucureştenilor, Ipsilanti, care se afla la Mizil, se adresează acestora printr-o proclamaţie în care, printre altele, afirmă despre eteriştii săi că „mai nainte de a se vărsa o picătură de sînge dacic, mormîntul va acoperi trupurile noastre, ale tuturora".

20 martie

— Tudor adresează locuitorilor Capitalei o stăruitoare chemare la unirea cerută de gravitatea momentului, căci, dezavuat de ţar şi părăsit de marii boieri, trebuia să se pregătească pentru luptele cu oştile Porţii. Caracterul patriotic al proclamaţiei este evident: „Fraţilor! cîţi n-aţi lăsat să se stingă în inimele dv. sfînta dragoste cea către patrie, aduceţi-vă aminte că sînteţi părţi ale unui neam; [...] Să ne unim dar cu toţii, mici şi mari, şi ca nişte fraţi, fii ai unia maici, să lucrăm cu toţii împreună, fieştecare după destoinicia sa, cîştigarea şi naşterea a doua a dreptăţilor noastre".

21 martie

— Într-o zi cu soare de primăvară, urmat de panduri şi mulţime de norod, Tudor Vladimirescu intră în Bucureşti şi, coborînd pe actuala Cale a Rahovei, poposeşte la casele Zoiţei Brîncoveanu, de sub dealul Mitropoliei.

23 martie

— Boierii declară că „pornirea d-lui slugerului Theodor Vladimirescu nu este rea şi vătămătoare, nici în parte fieşcăruia, nici patriei, ci folositoare şi izbăvitoare şi norodului spre uşurinţă". Ei se leagă cu jurămînt „că niciodată nu vom cugeta împotriva vieţii şi a cinstei d-lui şi ne-om uni întru toate cugetările cîte se vor chibzui..." Tot cu jurămînt se leagă şi Tudor să respecte vieţile şi averile boierilor, adăugînd că „voi fi gata a mă război prin armele ostaşilor ce otcîrmuiesc, împotriva vrăjmaşului ce se va arăta împotriva dreptăţilor ţării..."

25 martie

— Ipsilanti soseşte la Colentina, dorind să pună stăpînire pe Bucureşti. Tudor, însă, îl opreşte să pătrundă în Capitală, oferindu-i pentru cantonament palatul lui Grigore Ghica, de la marginea oraşului. Venind să-l viziteze pe şeful Eteriei, boierii români sînt dezamăgiţi de numărul şi organizarea trupelor acestuia, mai ales că

mai vîrtos cele cinci județe * și alergau cete de panduri sub steagul lui Tudor, strigînd *să trăiască dreptatea, să trăiască domnul Tudor!*"

* **Este vorba de județele Olteniei.**

Oastea lui Tudor trece Oltul (litografie de C. Isler)

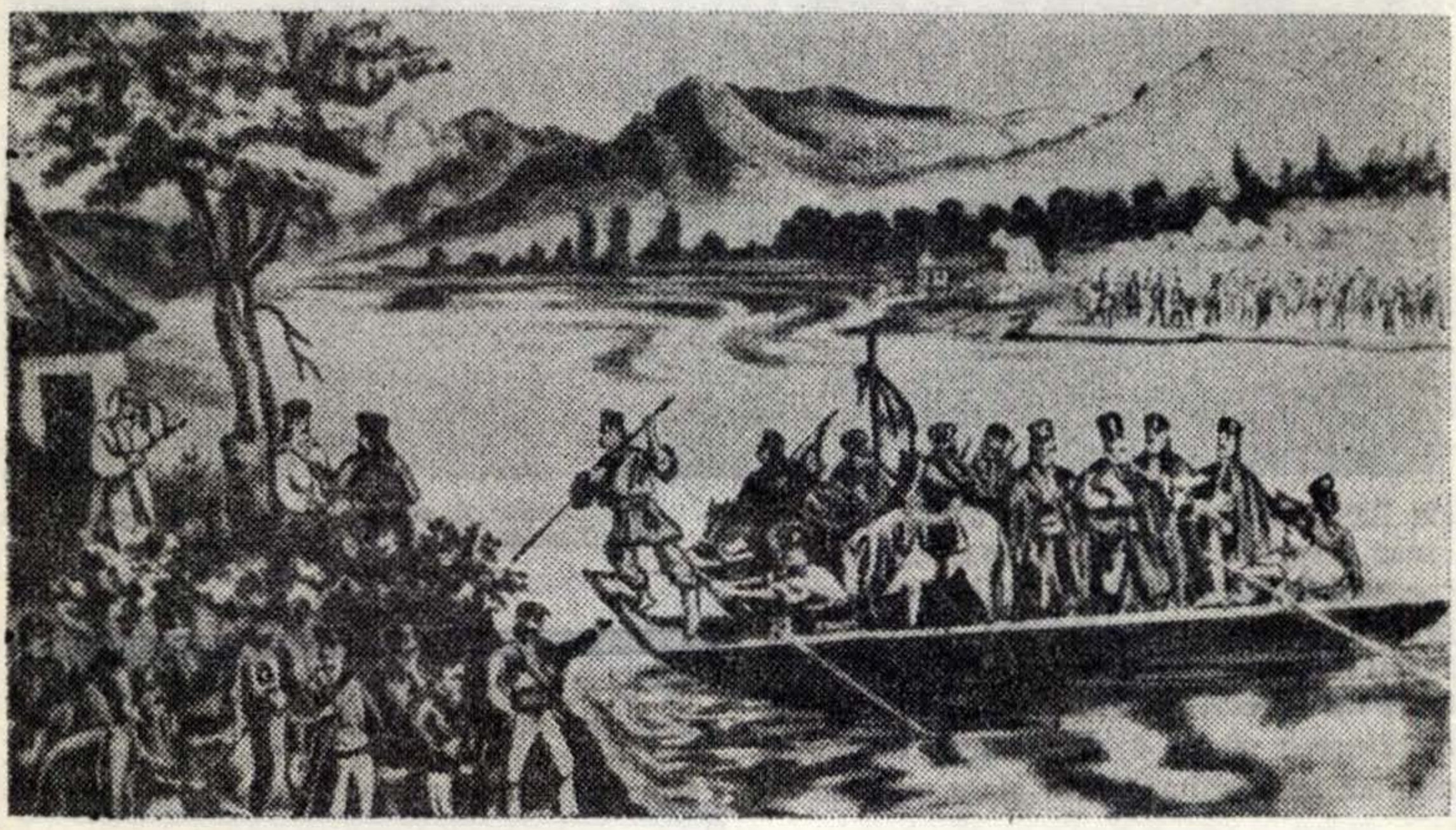

de mai mult timp se știa că țarul nu-l va sprijini în nici un fel pe Ipsilanti. Intenția acestuia de a zăbovi în principate — lucru, de altfel, în dezacord cu repetatele lui proclamații — complică situația și așa destul de gravă. Întrevederea cu Tudor petrecută cîteva zile mai tîrziu lîngă Cișmeaua Mavrogheni s-a desfășurat într-o atmosferă de reciprocă neîncredere. Înțelegerea încheiată era fragilă, mai ales că abuzurile flagrante ale eteriștilor stîrneau serioase nemulțumiri între locuitori.

27 martie

— Boierii adresează, din dispoziția lui Tudor, ce căuta să preîntîmpine intervenția străină, scrisori prin care arătau Turciei, Rusiei și Austriei că evenimentele din principat sînt urmarea nenumăratelor silnicii și a „pierderii dreptăților și a privileghiurilor ce din vechime au avut..."

31 martie

— Tudor își retrage trupele la marginea orașului, legînd tabără la mănăstirea Cotroceni, pe care o fortifică puternic. Tot în vederea apărării Bucureștilor, pandurii ocupă Mitropolia, mănăstirile Radu Vodă și Mihai Vodă, care, fiind așezate pe înălțimi, ofereau însemnate avantaje strategice.

1 aprilie

— Temîndu-se să nu fie surprins de turci, simțind rezerva locuitorilor, Ipsilanti hotărăște retragerea trupelor sale către Tîrgoviște, unde se credea mai în siguranță.

5 aprilie

— Tudor cere mitropolitului și marelui vistier știri despre Moldova în vederea unei acțiuni comune, ca „unii ce sîntem de un neam, de o lege" și „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții". Sînt luate măsuri energice pentru pregătirea rezistenței „căci precum se vede lucru, făr'dă arme nu o să ne putem izbăvi țara".

14 aprilie

— La sugestia lui Tudor Vladimirescu, boierii trimit lui Ipsilanti o scrisoare în care acuzau pe eteriști că „ne-au promis că vin numai în trecere pe la noi și acum se întăresc pe pămîntul țării noastre, disprețuiesc guvernul legitim, distrug orînduielile, calcă în picioare datoriile ospitalității, cer lucruri imposibile de la un popor lipsit, și, într-un cuvînt, își bat joc de o țară care i-a primit cu brațele deschise".

18 aprilie

— Stolnicul Constantin Borănescu și pitarul Ioniță Jianu sînt trimiși „din partea țării" la Silistra, să trateze cu turcii. Negocierile nu progresează, căci Tudor refuză să se unească cu turcii împotriva Eteriei, după cum nu primește nici să depună armele.

În cursul desfășurării ei, mișcarea revoluționară din 1821, în ciuda condițiilor destul de complicate, generate de conjunctura politică internă și internațională, de necesitatea unei atitudini conciliante față de boierime, a evidențiat țeluri sociale precise, care, în cazul consolidării mișcării, s-ar fi accentuat neîndoielnic.

În revendicările „norodului românesc" formulate de Tudor la București, în februa-

La Bucureşti, cu pandurii săi (litografie de K. Danielis)

rie 1821, se prevedea, între altele, înlăturarea boierilor şi călugărilor greci, confiscarea şi împărţirea averilor boierilor asupritori, micşorarea dăjdiilor, desfiinţarea vămii din oraşe şi sate — fiindcă „neguţătoria au încetat cu totul" —, acceptîndu-se menţinerea vămii de la hotare; încetarea numirii în dregătorii prin plata unor sume de bani, acestea urmînd a se efectua numai pe merit, stăvilirea abuzurilor etc. etc. Se mai prevedea ca ţara să ţină, scutiţi de dări, şi cu leafă uşoară, 4 000 pan-

---

1 mai

— **Oştile Porţii pătrund în ţară, îndreptîndu-se, pe trei direcţii, spre Iaşi, Bucureşti şi Craiova.**

8 mai

— **Tudor ia în considerare eventualitatea unei rezistenţe în Bucureşti, dar neputînd să se bizuie pe sprijinul lui Bimbaşa Sava şi ţinînd seamă de forţa armatei otomane, se decide definitiv pentru retragerea în Oltenia în vederea organizării unei împotriviri în mănăstirile fortificate.**

15 mai

— **Cînd oştile sultanului ajung la patru ceasuri distanţă de Bucureşti, Tudor îşi ridică tabăra spre a feri Capitala de represaliile înspăimîntătoare care ar fi urmat luptei.**

18 mai

— **In apropiere de Găeşti, Tudor primeşte de la Iordache Olimpiotul o scrisoare prin care era somat să-şi oprească marşul. Dorind să evite o ciocnire dezastruoasă pentru Iordache, căci panduriі aveau „de patru ori mai multă putere decît dînsul, şi mai vîrtos tunuri", Tudor acceptă pentru a doua zi o întîlnire la conacul de la Goleşti.**

19 mai

— **Voind să organizeze rezistenţa în Oltenia, care oferea excelente condiţii naturale, Tudor refuză să-i atace pe turci. La Goleşti se ajunge totuşi la un acord prin care cei doi se angajează să se sprijine reciproc în cazul unui atac duşman.**

21 mai

— **Profitînd de un complot al unora dintre căpitanii nemulţumiţi de energica pedepsire a jafurilor şi nesupunerii, Iordache Olimpiotul îl ridică pe Tudor din mijlocul taberei sale, în ciuda acordului încheiat.**

27 mai

— **La Tîrgovişte, în urma unui simulacru de judecată, Tudor Vladimirescu este ucis de către Vasile Caravia, din dispoziţia lui Ipsilanti. Semnificativă, pentru starea de spirit a norodului, este discuţia pe care Chiriac Popescu, unul din căpitanii lui Tudor, ar fi avut-o cu un bătrîn care spunea că „fără Tudor nu veţi rămînea în ţară de astăzi încolo nici şapte zile, căci numai el cunoştea duhul pandurilor şi putea a li ţine cîrma, dar, de este dînsul adevărat pierit, vor fugi toţi panduriі pe la casele lor şi voi fără panduriі noştri nu puteţi stărui în ţară, ci vă veţi răsipi pe la alte ţări străine".**

29 mai

— **Panduriі luptă cu succes la Drăgăşani împotriva turcilor. Din cauza numărului mare al acestora, sînt totuşi nevoiţi să se retragă. Oastea începe să se risipească, datorită confuziei în care se găsea după neaşteptata dispariţie a lui Tudor Vladimireseu.**

Pandur (desen fantezist de C. Obedeanu)

duri. Adresîndu-se „nu boierilor, ci țăranilor", conducătorul mișcării a răspuns revendicărilor acestora, a știut să acționeze „cu mare politică", fără a forța lucrurile. Ținînd seama de rolul pe care-l avea în Europa Sfînta Alianță, el a căutat să țină în preajma sa și o parte din clasa boierească, dar nu ascultînd pe acești boieri, ci făcîndu-i să-l asculte.

Mișcarea din 1821 nu se impune însă, în perspectiva istoriei, numai prin aspectele ei sociale, premergînd evenimentelor pașoptiste și pregătindu-le, ci și prin aceea că ea a răspuns și țelurilor de eliberare națională. Deși, la începutul mișcării, Tudor scria pașei din Vidin că „arădicarea noastră nu este pentru altceva nici într-un chip, decît numai asupra boierilor, care ne-au mîncat dreptățile noastre", în realitate s-a urmărit de la început realizarea eliberării naționale. Lucrul acesta îl va arăta „adunării norodului" Tudor însuși la Slatina, declarînd pandurilor că „nouă ne vor ajuta rușii ca să luăm cetățile de pe pămîntul țării noastre și apoi ne vor lăsa liberi și cu legile noastre".

Deci: recuperarea pămîntului românesc al raialelor dunărene și independența, iată țelurile naționale, mărturisite public de Vladimirescu. La acestea se adăugau țeluri și mai largi, dacă ținem seama de gîndurile lui Tudor privind conlucrarea politică a Țării Românești cu Moldova. „Urmează să știm, scria el, cele ce se fac acolo și să le vestim ceste de aici ca, fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem

5 iunie

— **Trupele eteriste, cărora li se adăugase un număr de panduri, pornesc în marș spre Drăgășani.**

7 iunie

— **A doua bătălie de la Drăgășani furnizează o ultimă probă a incapacității lui Alexandru Ipsilanti, care, părăsindu-și ostașii ce se retrăgeau în derută, se refugiază în Transilvania, unde este arestat și închis în cetatea Munkács. Comportarea pandurilor în această bătălie a fost de asemenea remarcabilă, căci fără intervenția lor oastea eteristă ar fi fost distrusă cu totul.**

16 iulie

— **Pandurii se împotrivesc, la Slobozia, puhoiului turcesc; sînt însă înfrînți de către dușmanul mult superior numericește. La sfîrșitul lunii iulie, luptele de amploare se sfîrșiseră, turcii lichidînd apoi ultimele puncte de rezistență.**

. . . . . .

La 1 iulie 1822, Înalta Poartă numește domni ai Țării Românești și Moldovei pe Grigore Dimitrie Ghica și Ioan Sandu Sturdza, boieri pămînteni. **Se pune astfel capăt practicii de-a se alege voievozi din Fanarul Constantinopolei pentru principatele de la Dunăre.**

Cronologie alcătuită de Alexandru CERNATONI

Fișier bibliografic

- NICOLAE IORGA: **Izvoare contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu,** Cartea Românească, București 1921.
- EMIL VÎRTOSU: **Tudor Vladimirescu. Glose, fapte și documente noi (1821),** Editura Casei Școalelor, București, 1927.
- **Documente privind istoria României. Răscoala din 1821,** Ed. Acad. R.P.R., București, 1959.
- **Istoria României. Vol. III,** Ed. Acad. R.P.R., București, 1964.
- ANDREI OȚETEA: **Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești. 1821-1822,** București, 1945.
- DAN BERINDEI, TRAIAN MUTAȘCU: **Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821,** Editura Militară, București, 1962.
- S. I. GÎRLEANU: **Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu (1821),** Editura Științifică, (Colecția „Orizonturi") București, 1966.

cîştiga deopotrivă dreptăţile acestor principate, ajutorîndu-ne unii pe alţii." Este cert că între ţelurile de viitor ale conducătorului mişcării revoluţionare din 1821 se înscria cucerirea neatîrnării şi formarea unui stat românesc unitar, constituit pe noi baze sociale, şi în cadrul căruia urma să se ţină seama de interesele maselor.

Un proces istoric ireversibil

Cunoscînd „trebile războiului", el însuşi fiind „om al războiului", cum îl caracteriza Chiriac Popescu, unul dintre căpitanii săi, Tudor Vladimirescu a imprimat mişcării revoluţionare din 1821 trăsături care fac ca ea să nu se încadreze în rîndul răscoalelor spontane, ci în rîndul mişcărilor revoluţionare, desfăşurate pe baza unor planuri unitare de acţiune şi executate de o oştire revoluţionară disciplinată. Prin aceasta mişcarea revoluţionară de la 1821 se deosebeşte de o răscoală feudală şi se încadrează primei etape a revoluţiei burgheze. Legătura între această mişcare din 1821 şi revoluţia burghezo-democratică din 1848 este evidentă şi pe drept cuvînt cea dintîi a fost considerată preludiul celei de-a doua, iar Tudor Vladimirescu a fost aşezat alături de Ştefan cel Mare şi de Mihai Viteazul, printre marii conducători ai poporului în momente de însemnătate crucială, şi între marii slujitori ai ideilor de dreptate socială, unitate şi neatîrnare.

Mişcarea revoluţionară din 1821 a pus capăt regimului fanariot şi a creat condiţiile pentru dezvoltarea pe mai departe a luptei de eliberare socială şi naţională a românilor. Ea a dovedit că în ţările române o forţă revoluţionară era capabilă să deţină puterea politică.

Preludiul revoluţionar din 1821 nu a putut fi întrerupt, lupta de eliberare n-a putut fi înăbuşită, iar ideile eliberării au cuprins, în etapele următoare, mase din ce în ce mai largi. Simbolul lui 1821 s-a impus urmaşilor ca o călăuză în lupta pentru cucerirea libertăţii, iar mişcarea revoluţionară desfăşurată sub conducerea lui Tudor Vladimirescu a reprezentat unul din pilonii de constituire ai statului modern. Pandurii au declanşat, prin lupta lor, un proces istoric ireversibil, pe care oştirile represive nu l-au putut stăvili decît temporar, cursul său urmînd de fapt neîntrerupt, marcat, în deceniile următoare, de marile momente din 1848, 1859, 1877 şi 1918. România modernă s-a născut astfel din adînci frămîntări şi, în cadrul acestora, evenimentele revoluţionare din 1821 se impun prestigios, ca unul din momentele esenţiale ale acestui proces istoric.

Mişcarea revoluţionară din 1821 se detaşează prin măreţie şi însemnate consecinţe, impunînd peste veac cinstire şi preţuire.

PRIMA

La 10 septembrie 1870, ziarul „Columna lui Traian" al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu anunţa : „In anul viitor, 1871, se împlinesc tocmai 50 de ani cînd România a scuturat dominaţiunea [...] Fanarioţilor. Un comitetu va publica peste puţin timp o programă şi va deschide o subscripţie semiseculară a jubileului lui Tudor Vladimirescu".

Aniversarea, iniţiată de marele cărturar, a avut loc la 24 ianuarie 1871, şi a fost organizată de societatea „Românismul" în mod solemn, într-un cadru restrîns, la sediul său din strada Minerva. Evenimentele din 1821 au fost evocate de Grigore Tocilescu, istoric şi arheolog de prestigiu, personalitate apropiată lui Hasdeu. Întrunirea publică a avut loc mai tîrziu, abia la 6 iunie, pe platoul de pe dealul Cotrocenilor. Manifestaţia s-a desfăşurat pe locul unde, în martie 1821, Tudor îşi aşezase tabăra, unde „se făcea divan [...] se da jălbi [...] se împărţeau puştile, slujindu-i boierii ca unui domn". La această sărbătoare au participat, după aprecierea ziarelor vremii, cîteva mii de locuitori din Capitală şi din suburbii.

La adunare, Bogdan Petriceicu Hasdeu a omagiat figura „martirului ideii naţionale" care „căzu victimă sublimului ţipăt de renaştere". Apreciind momentul 1821 în istoria noastră naţională, vorbitorul i-a subliniat astfel importanţa : „...cu anul 1821 se începe istoria modernă a României, cu anul 1821 se curmă veacul nostru de mijloc, [...] cu anul 1821 se redeşteaptă din dureroasa letargie conştiinţa naţională a ramurii de pe ţărmul Dunării". Iniţiatorul sărbătoririi lui Tudor şi-a încheiat cuvîntarea cu o superbă metaforă : „Lăcustele sînt mari, cotropescu, mănîncă, distrug, dar se găseşte totdeauna, la un moment predestinat, cîte un plugar ca domnul Tudor". Rostite într-o adunare publică, într-un an tulburat de manifestările antidinastice şi la numai cîţiva paşi de cuibul „lăcustei" (la palatul de la Cotroceni), cuvintele lui Hasdeu sînt edificatoare.

Mişcarea din 1821 a fost evocată şi de juristul George Missail, de mai multe ori deputat al fracţiunii liberale şi independente, grupare fidelă lui Simion Bărnuţiu. Oratorul a subliniat consecinţele mişcării pandurilor, în ciuda asasinării conducătorului şi a aparentei ei înfrîngeri. „Dacă revoluţiunea lui Tudor nu a fost îmbelşugată în fapte, ea fu în rezultate" [...]. „Sub punctul de vedere social, aprecia G. Mis-

CINSTIRE

sail, ea se poate numi zdruncinarea disperată a ţăranului, deşi împrejurări fatale nu lăsară ca tocmai ţăranul să se folosească de mişcarea naţională făcută de domnul Tudor."

Cauzele ridicării pandurilor la luptă au fost sesizate de Gr. Tocilescu. El a încercat o descriere a procesului de aservire a ţărănimii : „De la Mihai Viteazu încoace, boierii formează o castă privilegiată şi, întemeindu-şi puterea şi fericirea lor pe robirea gloatelor, începură a înghiţi proprietăţile, libertatea individuală a ţăranilor, prefăcîndu-i în servi". Într-o viziune proprie Tocilescu a evocat influenţa mişcării lui Horea asupra celei conduse de Tudor Vladimirescu, reliefîndu-i semnificaţia acestor mişcări de caracter social şi naţional. „Lumina trecu de peste Carpaţi aici ; sîngele de acolo încălzi sîngele nostru ; căci era sînge românesc, fruntea ni se lumină, inima ni se purifică." Eroul anului 1821 îi apare lui Tocilescu ca o verigă din lanţul marilor moşteniri ale neamului : „înţelepciunea lui Mircea în capul său, curajul şi bărbăţia lui Mihai în inima sa [...]. Astfel, după un veac de suferinţe şi de îngenuncheare — nota Gr. Tocilescu — Tudor fu întîiul bărbat care-şi puse încrederea în însăşi naţiune, şi cu puterile ei proprii încercă ca s-o mîntuie de umilirea şi ticăloşia în care căzuse. Mişcarea naţională din 1821 mai are încă o însemnătate : ea a arătat clasei stăpînitoare, că poporul român nu mai voesce a fi condus de bici şi despotism, şi că în sînul lui răsar la nevoie oameni ca Tudor Vladimirescu, cari scriu cu sabia drepturile omenirii călcate în picioare şi ştiu să moară voioşi pentru ele".

Manifestarea prin care s-a comemorat o jumătate de secol de la moartea eroică a lui Tudor Vladimirescu a avut un puternic ecou în rîndul opiniei publice din ţară.

In ciuda minusurilor sale, izvorîte din limitele ce existau în concepţiile organizatorilor ei, manifestaţia din anul 1871 a avut meritul de a fi fost prima cinstire publică a mişcării revoluţionare de la 1821 şi, totodată, un pios omagiu adus celui care a ştiut să înţeleagă idealurile poporului său, identificîndu-se cu ele.

Liviu ROTMAN

DUMITRU ALMAŞ

Cu modestie, în scrisoarea către bivelvornicul N. Văcărescu din 11 februarie 1821, Tudor Vladimirescu se caracteriza pe sine încadrîndu-se în masa poporului : „Că eu alta nu sînt, decît numai un om luat de către tot norodul ţării cel amărît şi dosădit din pricina jăfuitorilor, ca să le fiu chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor ! Iar tagma jăfuitorilor, căci nu le place una ca aceasta, au rădicat arme de moarte asupra patrii şi a ticălosului norod ! O, ce mare jale !" [1]

„Tot foc, puţin la vorbă şi voinic la inimă"

S-a ridicat Tudor prin rîvnă, muncă, strădanie şi învăţătură, la oarecare rang social şi la oarecare stare materială. Contemporanii îl zugrăvesc ca pe un bărbat bine clădit, „om al războiului, îndrăzneţ şi tot foc, puţin la vorbă şi voinic la inimă şi la suflet, nelenevos, cu multă minte sănătoasă şi curajos". Sever şi uneori chiar crud, ca orice suflet dospit în suferinţă şi clocotitor de amară revoltă.

La Tudor, iubirea de oameni se manifesta şi prin ura faţă de asupritorii oamenilor. În culegerea de documente a lui C. D. Aricescu găsim o declaraţie semnificativă pentru temperamentul lui Tudor şi pentru neostoita lui ură împotriva boierilor jefuitori ai norodului : „Îi voi scurta de-o palmă pe acei pe cîţi sînt boieri divaniţi ; îi voi umplea apoi cu pae şi-i voi trimite ploconi din partea ţării la Curţile împărăteşti, unde or să fie negreşit puşi la Muzeu ; căci acolo e locul lor, lîngă hiarele sălbatice" [2]. „Stă drept ca un soldat, scrie Dăscălescu — alt con-

temporan — marțial, impunător, cu «aer de comandir». Un bărbat mîndru și voluntar, energic, hotărît, ambițios, reflexiv dar și furtunos. Vorbea scurt și repede, poruncitor și răstit; elocvent și convingător". „Cînd îl frigea cărbunele ce-l avea ascuns în inimă, scăpa cîte o vorbă desperată asupra tiraniei" — mărturisește Zilot Românul, completînd portretul Vladimirescului.

Din analiza scrisorilor rezultă că Tudor nu era un simplu țăran, naiv, lipsit de cultură, cum au crezut unii, ci un bărbat cultivat, încercat într-ale vieții, setos de cunoaștere. Știa limbile rusă și germană. Nutrea un mare interes pentru pravili și avea multe cunoștințe juridice. Culesese ample informații despre tot ce se întîmpla în epocă. Și dovedea un adevărat talent de scriitor, cu exprimare clară, bogată, liberă, expresivă, impetuoasă, elocventă. A cunoscut adînc, prin trăire, soarta poporului și a țării sale. Știa că boierimea era hrăpăreață și trîndavă, zgîrcită și lașă, nepăsătoare și ușuratecă, dacă era vorba de soarta țării, dar vanitoasă și temătoare de propria-i soartă, mereu primejduită de șireangul ori iataganul poruncit de sultan. Umblînd cu treburi de negoț, ori lucrînd în administrație ca vătaf de plai, Tudor vedea cum boierii își plimbau giuvaericalele și mătăsurile în trăsuri luxoase, meșterite la Viena, cum lîncezeau zile și nopți pe sofale, fumînd, bînd cafea, parfumîndu-și barba și moțăind; iar cînd se adunau la sindrofii, bîrfeau, jucau cărți, pierdeau averi și... se-nfiorau de groaza știrilor sosite de la Istanbul ori de la Curtea domnească: „Pe cine a mai sugrumat sultanul? ...Pe cine a mai scurtat de cap domnul?" Din jaful țării și pe seama poporului își consumau și-și refăceau averile.

„Nu există popor mai asuprit de un guvern despotic și mai strivit de biruri și de angarale decît țăranii din Moldova și Țara Românească, scria Wilkinson [...]"[3] Într-o țară bogată, cu o natură minunat de frumoasă, călătorul nu întîlnea decît colibe sărace și bordeie asemeni vizuinelor. Paralel cu jaful boieresc se exercitau prădăciunile otomane. În 1815, în urma unei incursiuni a adalîilor, cu mîhnire și mînie Tudor scria, din Orșova, boierului Glogoveanu: „Hoțomanii de la Adacale au prădat lumea du pe la noi; și de la mine și de la dumneata au luat toate bucatele și tot ce au găsit, însă și pe oameni i-au pedepsit tare. Cernețul l-au ars tot, numai cîteva case de cele boierești au mai rămas pînă acum, pe unde sînt ei închiși, dar cînd vor ieși, le vor arde, nu cred că vor scăpa nici acelea. Apoi, din nechiverniseala stăpînitorilor țării noastre, vezi cîtă prăpădenie ni se pricinuiește. Ci vor lua plată dumnezeească! [...] Adalîii au început a lua și robi oameni, spre a mai mare bătaie de joc"[4].

Cu avînt eroic, prețuit și de comandanții armatei ruse, Vladimirescu a organizat cete de panduri și a luptat din 1806 pînă

In această casă din Vladimirii Gorjului s-a născut Tudor Vladimirescu

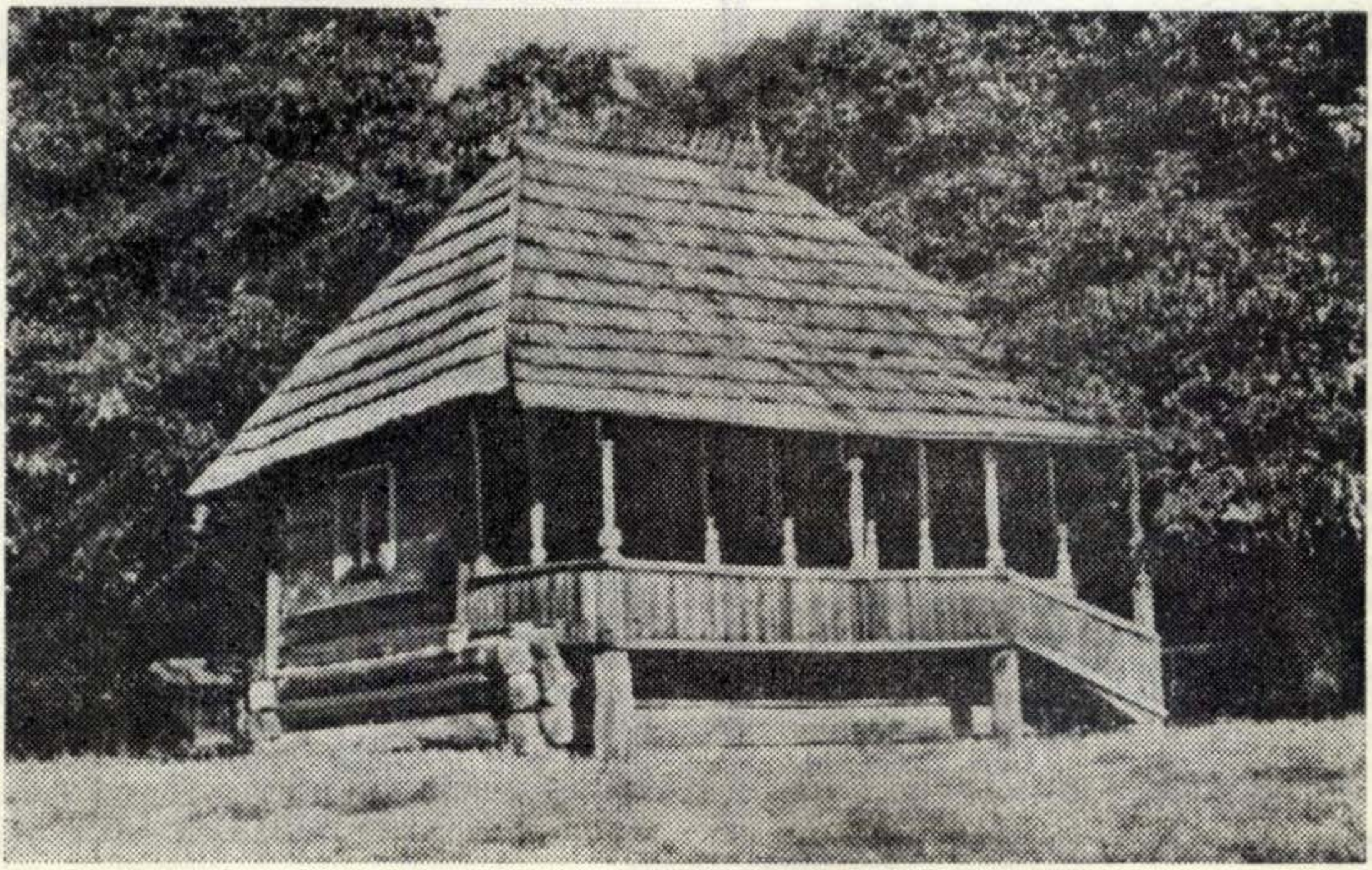

KARL MARX

...Dar Vladimirescu era patriot român. El nu s-a adresat boierilor, ci ţăranilor. Cum a auzit despre cele dintîi mişcări ale lui Ipsilanti, a şi chemat la arme pe ţăranii din munţii Olteniei ; coborî cu dînşii la Craiova, adună poporul şi îi făcu cunoscute planurile sale de eliberare. În cîteva zile era stăpîn pe întregul banat al Craiovei [...] Ţăranii alergau în masă în jurul său, nu-l mai numesc decît Tudor Vodă (principele Tudor) [...]

(Insemnări despre români, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1964)

în 1812 alături de poporul sîrb răzvrătit împotriva paşei din Belgrad. În 1810 colonelul Jeltuhin, comandant al unui regiment rus, adevereşte, printr-un act oficial, că Tudor, în ziua de 9 august 1809, cînd tîrguşorul Cerneţi fusese atacat, şi-a împlinit „datoria de militar ca cel mai bun ofiţer" ; şi că „a fost trimis şi în munţi pentru a goni pe turci ; acolo a repurtat, prin stăruinţa sa, un frumos succes".

Tudor Vladimirescu trăia realităţile dure ale vremii sale. Le trăia şi le vedea profund nedrepte şi voia să le transforme după chipul altor realităţi, cele revoluţionare, care îşi făceau loc în lume, de mai bine de un sfert de veac, începînd cu revoluţia franceză.

Vremea Marseiezei

Epoca era frămîntată şi contradictorie. Revoluţionarii francezi creaseră pentru progresul întregii omeniri „Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului". Lansaseră lozinca răsunător revoluţionară: „Libertate, egalitate, fraternitate".

În sunet de Marseieză şi Carmagnolă, armatele republicii iacobine învinseseră contrarevoluţia monarho-feudală, deşteptînd un nepotolit elan revoluţionar. Un general din revoluţie — Bonaparte, ajuns împărat — Napoleon, a extins lupta dintre revoluţie şi contrarevoluţie pe plan european. Lumea era cuprinsă de „duhul tulburător", de „cugetul nesupunerii frantozeşti", cum califica mitropolitul Veniamin Costache starea de spirit a vremii. Napoleon fusese înfrînt. Şi, începînd din 1815, forţele contrarevoluţionare ale Sfintei Alianţe dominau Europa, în numele principiului „restauraţiei" şi al „legitimităţii". Metternich, sufletul Sfintei Alianţe, cerca să înăbuşe orice zumzet de democraţie ori libertate. Revoluţia cu al ei „morbus democraticus" devenise în concepţia cancelarului Austriei o „hidră", un „vulcan", un „flagel social".

Ţarul Alexandru I era socotit „jandarmul Europei" contrarevoluţionare. „Trebuie să luptăm împotriva liberalismului şi a democraţiei — repeta la infinit Francisc I, împăratul Austriei —, deoarece azi întreaga lume se destramă şi urmăreşte constituţii fanteziste."

Dar dincolo de jandarmii monarhilor restauraţi, popoarele se mişcau fără răgaz : sîrbii îşi continuau lupta lor antiotomană ; grecii transformau peninsula şi insulele într-un adevărat lanţ vulcanic ; italienii intensificau mişcarea carbonară ; tineretul german protesta împotriva sistemului lui Metternich ; în Spania renăştea mişcarea revoluţionară din vremea lui Napoleon ; în Rusia se iniţia curentul revoluţionar al decembriştilor ; în America Latină se intensifica bătălia grea şi complexă pentru scuturarea jugului colonial. Furtuna revoluţiei, stăvilită o clipă, se stîrnea din nou, pretutindeni. La sfîrşitul anului 1816, consulul francez la Bucureşti, Farmont, scria către ministrul său : „poporul român aşteaptă cele mai mari binefaceri de la o revoluţie, pe care o crede apropiată şi o doreşte"[5]. Deci, şi în ţările române fremăta spiritul revoluţionar. De remarcat că, de multe ori, mişcările revoluţionare erau conduse de ofiţeri sau foşti ofiţeri. De pildă : generalul Guglielmo Pepe, colonelul Rafael de Rigo, San Martin, Simon de Bolivar, Pestel, Alexandru Ipsilanti. Printre aceştia, în Ţara Românească se afla şi Tudor Vladimirescu, ca un om perfect încadrat în epocă, ideologic şi politic.

„Ci mult au fost, puţin au rămas"

A călătorit mult Tudor. „Eu m-am aflat tot călători prin străinătate, după cum este ştiut", nota el în 1815. Şi călătoriile îi dădeau anume perspectivă. Îi lărgeau orizonturile, îl puneau în contact cu spiritul epocii. Cînd începea celebrul congres, în 1814, Tudor se afla la Viena. Aici a avut prilejul să cunoască multă şi felurită lume. Dar a văzut congresul nu din saloanele de la Schönbrunn ori Belle-Vedere, unde se pornea şirul balurilor —, ci din stradă, la rînd cu cei mărunţi. „Sună că atunci va fi ceva şi pentru locurile acelea [ţările române], scria Tudor în 28 iulie

Intr-un moment de grea cumpănă pentru izbînda a tot ceea ce născuise, Tudor Vladimirescu pierea dramatic. Foişorul casei Goleştilor unde — potrivit tradiţiei — Tudor şi-ar fi trăit ultimele clipe

1814; ci mult au fost, puţin au rămas“ [6].

Aici, în Viena, şi-a completat el cunoştinţele. A intrat în legătură, desigur, cu o sumă de revoluţionari, iniţiaţi în metodele de luptă conspirativă, de esenţă carbonaristă, caracteristică vremii. În martie 1821, consulul rus din Bucureşti, Pini, trimitea un raport la Laybach, în care el îl numea pe Vladimirescu „*carbonar*“ [7]. Şi cred că nu numai pentru a spori panica lui Metternich, care suferea de coşmarul carbonarismului.

Dar putea reacţiunea să ia cele mai drastice măsuri, puteau mitropoliţii din ţară să răspîndească ameninţătoare „cărţi de blestem“ împotriva celor care bolesc de „sataniceasca socotinţă a răzvrătirii de norod“... Pătruns de „arzimea focului“ revoluţionar, Tudor îşi vedea de drumul său.

„...În toată viaţa mea sînt hotărît a sluji şi a mă jărfi pentru binele patriei mele“, declara el, patetic, într-o scrisoare către Divan din 4 februarie 1821 [8].

Mizeria în care vieţuia poporul, sila, nedreptatea, umilinţa socială şi naţională i-au dat putere, cum spunea el, să îmbrace „cămaşa morţii“. A îmbrăcat-o pentru popor, pentru cei mulţi, ca să-i ajute a se mîntui de „tiraniile cele cumplite care le pătimesc“. [9]

A cunoscut şi secretul organizării Eteriei. Se păstrează legămîntul încheiat cu Iordache Olimpiotul şi cu Ioan Farmache! „Să ducem prin cea mai dîrză activitate la îndeplinire planul nostru cel spre

CONTEMPORANII DESPRE EL

MIHAI CIORANU (unul dintre aghiotanţii lui Tudor Vladimirescu)

„...Tudor, prin lucrările sale, şi prin jertfirea lui către patrie, a ridicat un drept al naţiei [...], acest drept este unul din cele de căpetenie, este încetarea Fanarioţilor de a se mai sui pe tronurile Prinţipatelor şi ridicarea tronului pentru eternitate, încăt să se urce în viitor numai Domni dintre Români, după vechile ei tractaturi; [...] dacă boerii ţării dupe atunci s-ar fi unit cu Tudor, nici Tudor nu ar fi fost omorît, şi lucrurile în Prinţipate ar fi luat cu totul altă faţă [...]. Cu toate acestea, oricît de trist şi de nenorocit a fost sfîrşitul acestei revoluţii, tot Tudor a fost acela care, după împlinirea trufiei strămoşeşti, a ridicat cel dintîi stindardul naţional: el a doborît pe Greci de pe tronurile Principatelor şi a reaşezat pe Români pe tronurile patriei lor, şi, negreşit, naţia ar fi mers mult mai departe dacă aceia ce se ziceau stîlpii ei, nu i-ar fi stătut împotrivă“.

F. G. LAURENÇON (preceptorul familiei lui Alecu Vodă Suţu)

„[...] avea spirit natural şi anumită dîrzenie de caracter care-i ţineau oarecum loc de cunoştinţe. Pe cît de puţin respectat şi de temut era Ipsilanti de soldaţii săi, pe atît era Tudor de ai săi. De aceea eu înclin să cred că, fără catastrofa nemiloasă care i-a curmat aşa de repede zilele, şi-ar fi atins scopul şi, noul Masaniello“ *, ar fi fost poate mai norocos şi ar fi domnit în Ţara Românească.“

SCARLAT DĂSCĂLESCU

„Netăgăduit este că era om de inimă şi hotărîtor, poate şi ambiţios, şi din aceste calităţi se naşte vitejia. Cine ştie ce ar fi fost într-altă sferă, într-o altă epocă, cu spiritul mai cultivat, un asemenea om! Avea stofă de om mare, dar timpul, locul şi mijloacele i-au lipsit.“

I. P. LIPRANDI (ofiţer rus şi autorul unor interesante memorii în legătură cu mişcarea lui Tudor Vladimirescu)

„...Tudor a fost închis în temniţa mitropoliei, iar cunoscutul criminal Caravia a fost

* Masaniello (Tommaso Aniello) — conducătorul revoltei populare din anul 1647 de la Neapole.

obștescul folos și anume ca prin puterea armelor noastre să ne eliberăm de sub jugul apăsător al barbarilor [...] Și pentru aceasta să jertfim nu numai averea, onoarea, armele, și tot ce va fi necesar iscusinței unei astfel de întreprinderi, ci și scumpa noastră viață pînă la ultima picătură de sînge“ [10].

„Pînă nu vine iarna, primăvară nu se face“

Vladimirescu a gîndit și a făptuit revoluționar. „Pînă nu vine iarna, primăvară nu se face“, se exprima el metaforic. A crezut, ca și alți oameni ai vremii, fruntași revoluționari din această parte a Europei, în generozitatea, în înțelegerea, în sprijinul țarului Alexandru I. Aștepta încă îndreptarea relelor de la împărați și despoți luminați. S-a amăgit întru acest ajutor ca și Horia, ca și Voltaire, sau Diderot, ca și Alexandru Ipsilanti, conducătorul Eteriei, ca și Capodistria însuși, într-un anume fel.

Tudor Vladimirescu a pornit răzvrătirea poporului în ianuarie 1821, o dată cu grecii, după înfrîngerea italienilor și în plin avînt al revoluției spaniole, din 1820-1823. Acest capitol de istorie națională se situează în istoria universală, concomitent cu epoca revoluțiilor din timpul Sfintei Alianțe, revoluții care au clătinat puterea acestei coaliții internaționale. De la 17 la 21 ianuarie, a străbătut drumul pînă la Padeș. Aici a lansat celebra sa chemare la luptă. [11]

În *Cererile norodului românesc*, formulate de Tudor în februarie 1821, se găsesc și se difuzează prețioase idei sociale, politice și economice. De pildă, ideea secularizării averilor mănăstirești, aceste bunuri „rămînînd pe sama țării“, „să lipsească cu totul pravilniceasca Condică a domnului Caragea“, „nefiind făcută cu voința a tot norodului“ ; să se desființeze vămile ; să se reducă dăjdiile, havaeturile vitelor și ale mărfurilor ; „toate dregătoriile țării, atît cele politicești, cît și cele bisericești, de la cea mai mare pînă la cea mai mică“, să se scadă, și „să nu se mai orînduiască prin dare de bani“, „pentru ca să poată lipsi jafurile din țară“ ; „toate dările preoțești să se seaze, rămînd după cuviință“ [12].

Oastea libertății

În condițiile specifice țării noastre, Tudor Vladimirescu a organizat o oaste revoluționară, o „adunare a norodului“. Drept nucleu i-au slujit cetele de panduri. Oltenii l-au întovărășit cu promptitudine, cu elan și îndîrjire revoluționară. Cetelor de panduri și gloatelor revoluționare din Oltenia li s-au alăturat și numeroși țărani transilvăneni, precum menționa un corespondent al ziarului „Wiener Allgemeine Zeitung“ [13]. La jumătatea lui martie 1821, cînd a ajuns la Bolintin, Tudor comanda peste 16 000 luptători, „care cu toții trag drept la București, unde este să se adune toată țara cu mic cu mare“. Avea și 7 tunuri. La 17 martie, cînd și-a așezat tabăra la Cotroceni, a primit vizita prietenului

însărcinat să-i ia interogatoriul. Acest scelerat a supus pe Tudor la tot felul de chinuri, numai pentru a afla unde a ascuns banii, căci credea că are sume mari de bani, iar descoperirea lor interesa pe toți mai mult decît acțiunile lui Tudor. Vladimirescu a suportat totul cu o tărie neobișnuită, răspunzînd că nu are nimic și spunînd că el «a venit acolo pentru ca, unindu-se cu eteriștii, să lupte împreună împotriva turcilor». În cele din urmă, după două zile de cele mai crude chinuri, au anunțat pe Tudor că-l trimit la divan și, legîndu-l, au ieșit noaptea afară din oraș. Apropiindu-se de rîul Dîmbovița, Caravia l-a împușcat cu pistolul, apoi l-au tăiat ; i-au tăiat capul, iar trupul i l-au aruncat în riu [...] Astfel a fost curmată, prin trădare, viața lui Tudor...“

Amintirea pandurilor lui Tudor Vladimirescu a rămas vie în memoria poporului, intrînd în tradiție. Ne-o dovedește și această frescă de pe o biserică din nordul Olteniei, reprezentînd panduri călări

nului său, episcopul Ilarion de la Argeș, și a lui Alexandru Filipescu-Vulpe, caimacam domnesc, care i-au adus vestea că țarul Alexandru dezaprobă mișcarea lui revoluționară. Cu toată lovitura primită, Tudor și-a stăpînit emoția și mînia. A rămas hotărît să intre în Capitală, fără zăbavă. Vestea lumea că va fi totdeauna gata, cu întreaga-i oaste, a lupta „împotriva vrăjmașului" care s-ar împotrivi „dreptăților Țării".

Și, în 21 martie, zi senină de primăvară, pandurii lui Vladimirescu au făcut o impunătoare defilare pe străzile Capitalei, dovedind ordine, disciplină, dîrzenie, chiar măreție. Bucureștenii au privit, emoționați și entuziasmați, un spectacol nemaivăzut: o oaste, o falnică oaste revoluționară, rînduită în numele dreptății și al libertății. Bucuria poporului din București n-a fost mai mică decît a poporului madrilez, cînd pe străzile capitalei iberice au defilat soldații lui Rafael de Riego. Și nici spaima boierilor români nu se va fi arătat mai prejos decît spaima granzilor din jurul lui Ferdinand VII.

Impresia a fost atît de puternică și de categorică, încît mitropolitul Dionisie, care în februarie îl afurisise din amvon, acum, împreună cu boierii rămași în București, s-a adresat țarului Alexandru cu o întîmpinare, unde se arăta că mișcarea lui Tudor Vladimirescu urmărea un scop patriotic. Îl ruga să dea instrucțiuni baronului Stroganoff, reprezentantul Rusiei la Istanbul, să intervină pe lîngă sultan să îngăduie această mișcare populară. Într-o altă misivă, mitropolitul îl ruga pe Metternich să aibă o atitudine de înțelegere și de bunăvoință față de cele petrecute în Țara Românească [14].

Ca un priceput organizator, Tudor și-a înfiripat și o cancelarie, trebuitoare să-i poarte actele și să-i țină corespondența. Aici au intrat Ilarion, episcopul Argeșului, căpitanii Dîrzeanu, Chiriac, Popescu, Izvoranu, Orășanu, Iordache Otetelișanu. Ei au împlinit și rolul de cronicari. Grămătic sau secretar al acestei cancelarii a ajuns Petrache Poenaru, tînăr în vîrstă de numai douăzeci de ani, trimis mai apoi sol la Congresul de la Laybach. Corespondența cu pașalele de la Dunăre i-a ținut-o armeanul Martinac Bohor. Ilarion, cunoscător al limbii franceze, i-a alcătuit corespondența cu diplomații ruși.

Nu i-a lipsit lui Vladimirescu nici ideea unirii cu moldovenii, pentru că — spunea el — fiind „de un neam și de o lege", cuvine-se să acționeze uniți, solidari cu muntenii, „fiind la un gînd și într-un glas"; ajutîndu-se reciproc, să dobîndească „deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi".

„Nu se poate altfel"

Tudor a avut o clară intuiție a forței mîniei populare. S-a temut de puterea ascunsă a intrigilor și a lașității. Și, aprig din fire, n-a cruțat abaterile de nici un fel. Le-a sancționat cu sancțiunea capitală. Cînd în Slatina unii arnăuți s-au dedat la jaf, Tudor a întrebat „adunarea poporului" ce li se cuvine. Răspunsul a fost: „Asemenea oameni cu moartea să se omoare". Și au intrat în sama organului de pedeapsă numit „garda uciderii", comandată de căpitanul Chiriac. Într-o zi, prietenul Ilarion l-a întrebat: „Cum poți lua viața unui om?" Tudor și-a justificat severitatea: „nu se poate altfel, căci o oaste fără ascultare e mai rea decît o haită de lupi flămînzi" [15]. De bună seamă, pe Vladimirescu l-a frămîntat mult gîndul cum să ajungă la limanul visat. Chinuit de îndoieli, de neliniști, lovit de vrăjmășii, otrăvit de vicleniile și lașitățile din juru-i, el rostea ades întrebarea: „Trăi-voi oare să scap țara din ghearele străinilor?"

In 1808, la Prejna, de unde se presupune că ar fi fost tatăl eroului de la 1821, Tudor a ridicat, împreună cu Gh. Duncea, o biserică pe care a înzestrat-o cu 30 stînjeni de pămînt. Potrivit inscripției, aflată pe tabloul votiv (pe care vi-l prezentăm), ctitorul era atunci „Biv vel Sluger Theodor, comandir"

N-a putut evita intervenţia armatei otomane, chemată de marii boieri. Ea lovea şi călca în picioare opera sa. La 29 mai 1821, cînd s-a retras cu cetele din Bucureşti, într-un fel de trist exod, a vrut să cruţe oraşul de un pîrjol otoman. Poate a greşit. Sigur este că nu a capitulat. Din Cotroceni a dat o proclamaţie care suna ca un bucium de chemare la un obştesc asalt, întru cucerirea libertăţii naţionale: „De acum, fraţi ai noştri creştini, panduri, bulgari, sîrbi, trebuie să deşertăm puşca noastră în carne de turc, de vor năvăli pe noi".

N-a mai apucat să lupte.

În curajoasa lui ridicare, Tudor n-a fost scutit de greşeli. N-a încropit un program clar şi ferm şi poate s-a încrezut prea mult în boierii care i s-au arătat prieteni. N-a ştiut să întreţină raporturi ferme, limpezi cu Eteria. A avut nenorocul ca legăturile cu această organizaţie revoluţionară să-i fie mijlocite printr-un om lipsit total de scrupule: Iordache Olimpiotul. Dacă ar fi să-l credem pe Liprandi, doar pe sfert, acest Iordache „a luat bani de la amîndoi (de la Ipsilanti şi de la Vladimirescu — *n.a.*) şi i-a înşelat pe amîndoi. Singurul mobil al tuturor acţiunilor sale a fost lăcomia lui infernală de bani".[16]

A şovăit Tudor în atitudinea faţă de stăpînirea otomană. A avut încredere prea mare în făgăduielile amăgitoare ale unor monarhi. Şi încă multe, multe altele. Dar toate aceste limite şi erori nu-s numai ale lui, ci şi ale epocii. N-au lucrat mult mai bine şi fost-au înfrînţi şi generalul Pepe, şi Santore de Santarosa, şi Rafael de Riego, şi decembriştii; la fel şi cei ce s-au făcut vinovaţi de uciderea lui: Iordache Olimpiotul şi Alexandru Ipsilanti.

Tudor era unul din cei „ieşiţi pentru mare folos obştesc", cum spunea el însuşi, şi o lege a progresului îi impunea să încerce a vesti primăvara. Chiar dacă avea să aducă nu o victorie, ci doar un nou martiriu al dreptăţii şi libertăţii.

[1] **Documente privind istoria României. Răscoala din 1821,** vol. I, Buc. 1959, p. 258.
[2] Aricescu C. D., **Acte justificative la istoria revoluţionară română de la 1821,** Craiova, 1874, p. 123.
[3] Wilkinson, W., **An account of the Principolites of Wallachia and Moldavia,** London 1820; Andrei Oţetea, **Tudor Vladimirescu,** Buc. 1945, p. 67.
[4] Col. Hurmuzachi, vol. XVI, p. 1 010.
[5] **Documente I,** p. 82.
[6] **Idem,** p. 353.
[7] **Idem,** p. 299.
[8] **Idem,** p. 227.
[9] **Idem,** p. 299.
[10] **Idem,** p. 193.
[11] **Documente V,** p. 291.
[12] **Documente I,** p. 273.
[13] Vezi „Revista Arhivelor", 1927, p. 174.
[14] Col. Hurmuzachi, IV, Suplim. I, pp. 319-320.
[15] Aricescu C. D., **Op. cit,** pp. 217-218.
[16] **Documente V,** p. 291.

ŞI-AU FĂCUT SINGURI DREPTATE!

S. I. GÂRLEANU

Tudor Vladimirescu a pornit din Bucureşti spre Oltenia în noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, cu o ceată de vreo 40 arnăuţi, puşi la dispoziţie de spătarul Grigore Brîncoveanu*. La marginea Capitalei i s-a alăturat Dimitrie Macedonski. Acesta, ca şi fratele său, Pavel, se distinsese în războiul ruso-turc (1806-1812) şi avea gradul de porucic în armata rusă.

Cu rău să pierdem pe cei răi

Pentru a camufla scopul adevărat al plecării sale în Oltenia, Tudor a căutat să creeze impresia că merge să potolească nemulţumirea locuitorilor de pe moşia lui Gugiu, faţă de hotărnicia ce o făcuse cu

* Vezi şi lucrarea *Tudor Vladimirescu. Viaţa şi fapta sa,* de acelaşi autor, apărută recent în Editura Enciclopedică Română.

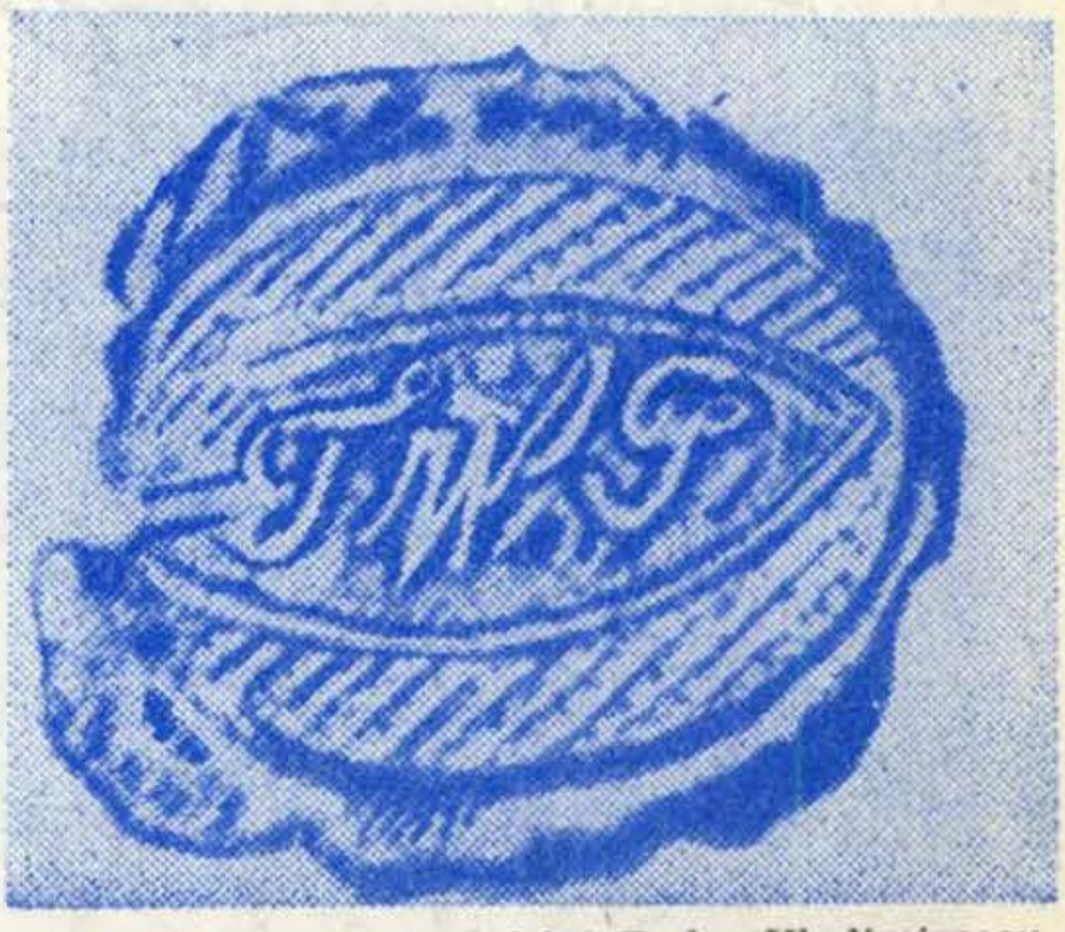

Pecetea de pe inelul lui Tudor Vladimirescu, cu însemnele sale

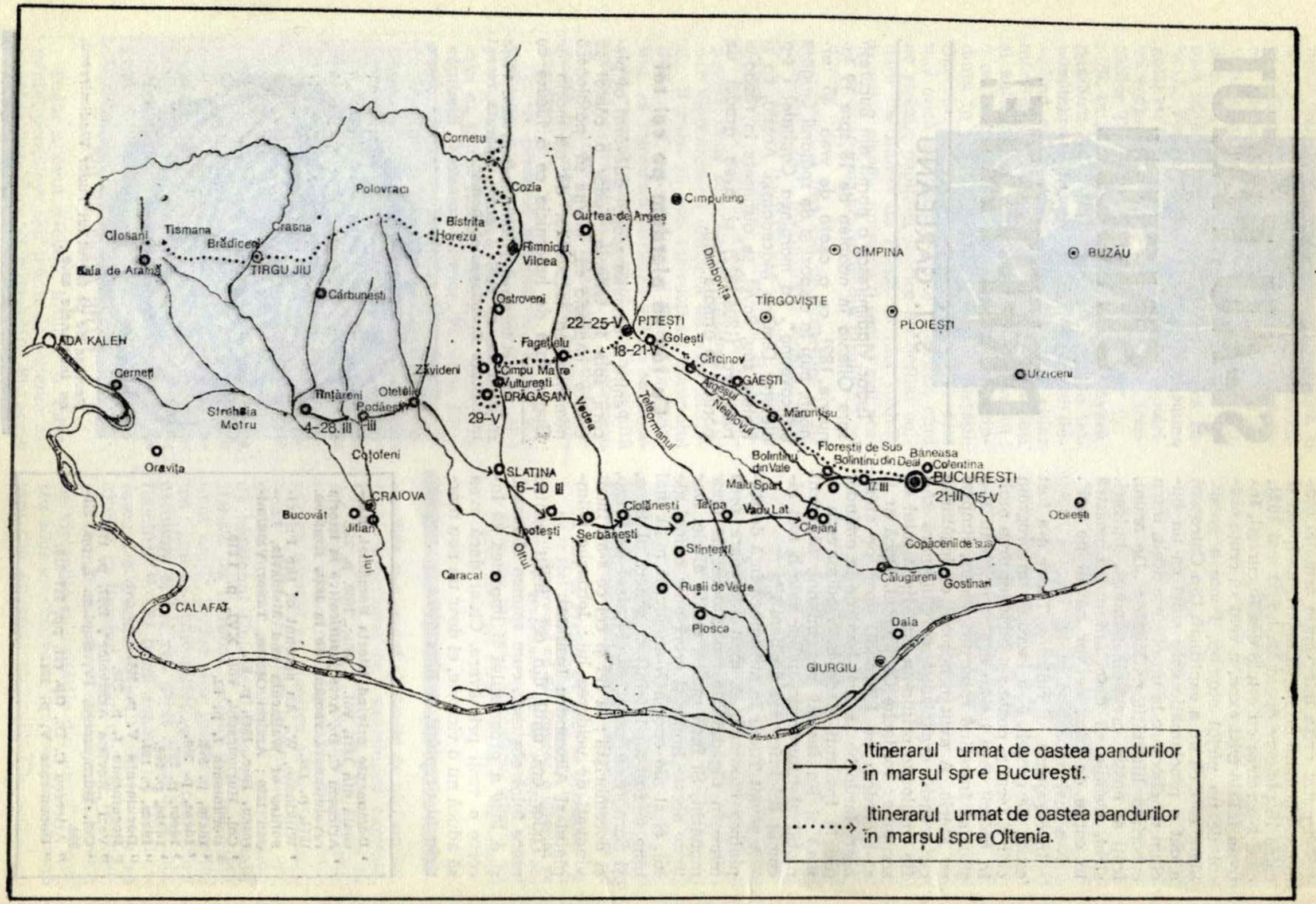

→ Itinerarul urmat de oastea pandurilor în marșul spre București.

⇢ Itinerarul urmat de oastea pandurilor în marșul spre Oltenia.

șase luni în urmă. În trei zile, Tudor, cu toată „soțita" (suita), a ajuns la Tg. Jiu, unde a înlăturat pe ispravnicul de Gorj, Dinicu Otetelișanu. După această primă măsură, care urmărea să-i facă inofensivi pe cîrmuitorii locali potrivnici, Tudor a trecut la mănăstirea Tismana, de unde a trimis ordine pentru mobilizarea plăieșilor și strîngerea proviziilor. În dimineața zilei de 23 ianuarie, Tudor a coborît în satul Padeș (actualmente în comuna Călugăreni, jud. Gorj — **n.r.**), unde de îndată a venit prietenul său, Dumitru Gîrbea, cu 100 oameni. Aici, la Padeș, Tudor a lansat cea dintîi proclamație revoluționară, chemînd pe locuitori să se înroleze în „Adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara". Proclamația constituia un apel înflăcărat la acțiune pentru dezrădăcinarea răului și încetarea robiei, împotriva căreia trebuia luptat cu orice fel de arme de care se putea dispune.

„Fraților lăcuitori ai Țării Rumânești, veri de ce neam veți fi !

Nici o pravilă nu oprește pre om de a întîmpina răul cu rău ! Șarpele cînd îți iasă înainte, dai cu ciomagul de-l lovești ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori nu să primejduiește din mușcătura lui ! Dar pre bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisăricești, cît și cele politicești, pînă cînd să-i mai suferim de a ne suge sîngele din noi ? Pînă cînd să le fim robi ?"

Și, după aceste întrebări, se dă răspunsul, arătîndu-se că scopul Adunării este de „a face bine". „Dar aceasta nu să face pînă nu să strică răul. Pînă nu vine iarna, primăvara nu să face !" Întrucît de acest rău sînt vinovați cei de la cîrma țării, locuitorii să vină „cu toții, cu rău să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine".

Cine a mai pronunțat vreodată pînă atunci în Țara Românească o asemenea chemare nemijlocită la lupta de emancipare prin forțe proprii, chemare tălmăcită prin comparații atît de plastice luate din viața

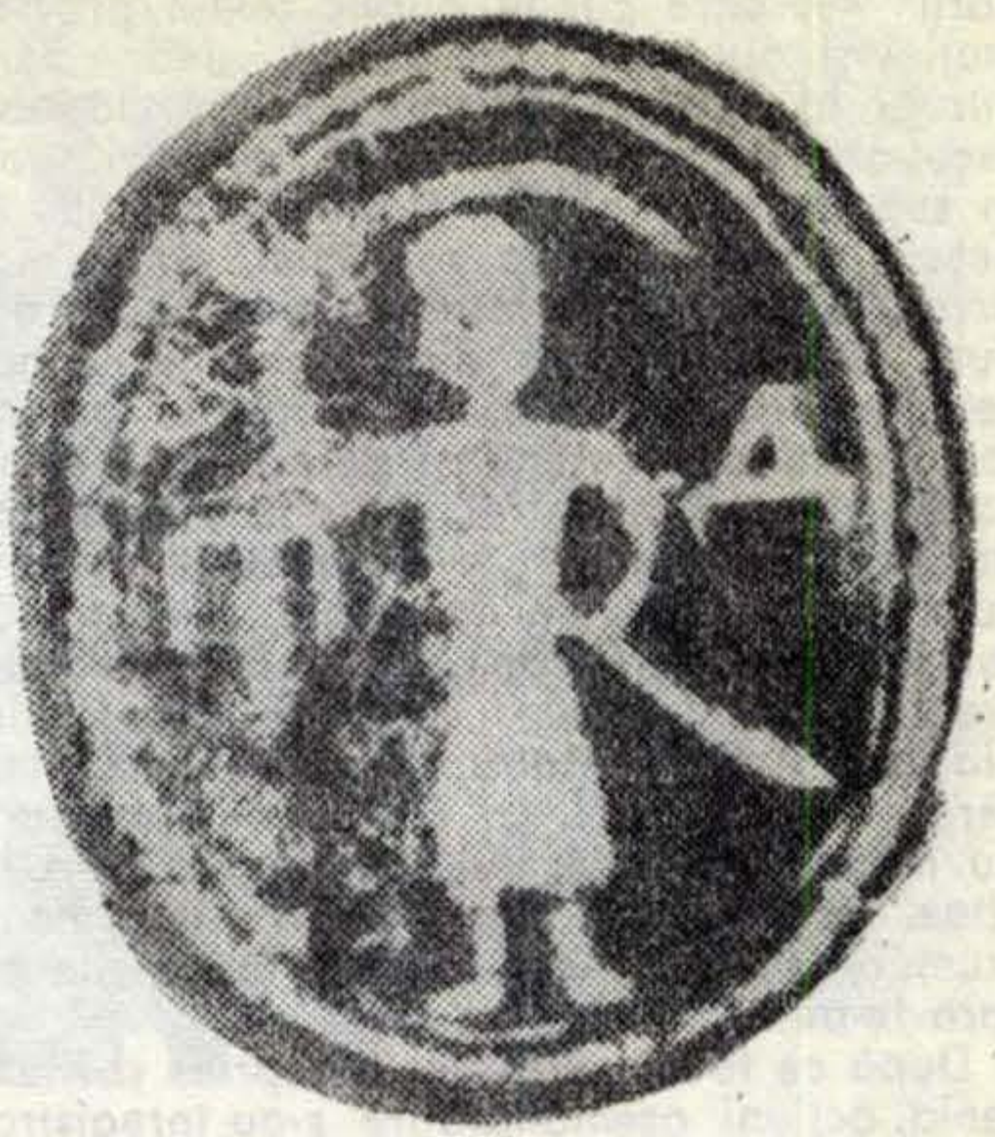

Pe o pecete în tuș negru ni s-a păstrat această imagine, stilizată, a lui Tudor Vladimirescu și a inițialelor sale

omului de la țară ? Nu se auzise ceva asemănător pe aceste plaiuri !

Acțiunea era deci îndreptată de la bun început împotriva marii boierimi.

Efectul proclamației de la Padeș s-a făcut simțit îndată, căci țăranii au început cu toții a se scula, cetele de panduri alergînd sub steagul lui Tudor, și strigînd : „Să trăiască libertatea, să trăiască Domnul Tudor !"

Agitația în lumea satelor a fost stîrnită de trimișii lui Tudor, „oameni dintr-ai Adu-

Dramatica scenă a prinderii lui Tudor, așa cum a înfățișat-o pictorul Costin Petrescu (colecția de tablouri a mănăstirii Căldărușani)

nării" —, care citeau public textul proclamației și obțineau adeziunea unor sate întregi la acțiune. Sătenii nu mai dădeau ascultare organelor cîrmuirii, nu mai luau în seamă privilegiile stăpînilor. Atît în aceste prime zile ale răscoalei, cît și mai tîrziu, țăranii vor întreprinde o serie de acțiuni locale, atacînd direct moșiile, conacele, pivnițele, pătulele și pădurile boierilor, izgonind pe arendași de pe moșii și pe zapcii din plăși. Astfel, de pildă, locuitorii din Baia de Aramă, „prin silnică revoluție", cum se spune într-un document, și cu ajutorul lui Dumitru Gîrbea, și-au făcut singuri dreptate. Pe moșiile mănăstirilor Cozia Nucetul, Arnota, Motru, locuitorii se ridicaseră și ei la luptă. La Radovanu, locuitorii au nimicit via boierului și au prefăcut-o în izlaz. La Bîrca, se arată într-un document, „rumânii s-au răsculat ca să-și ia livezile pe care le-au avut mai înainte".

După ce focul răscoalei a cuprins și Muntenia, acțiuni asemănătoare s-au înregistrat chiar și în Moldova. Boierii arătau că încă din luna aprilie au apărut în sate diferiți „răzvrătitori" și că locuitorii au început a se agita. Un document arată că în Moldova locuitorii „au luat niște vînturi în capul lor", de nu pot fi potoliți.

De la început răscoala a făcut progrese rapide în Oltenia. În trei zile, la Padeș s-au strîns 600 panduri. Numărul lor s-a mărit după aceea prin înfrîngerea zapciului (grad corespunzînd căpitanului — **n.r.**) Vasile Strîmbeanu la Baia de Aramă și prin alăturarea zapciului Ghiță Cuțui la Broșteni. Apoi a fost prins Paul Nicoliceanu la Ciovîrnișani, un vechi vrăjmaș, devotat asupritorilor otomani, pe care Tudor l-a închis la Strehaia, unde a și fost executat, primindu-și astfel răsplata și pentru faptele sale ticăloase din trecut.

La sfîrșitul lui ianuarie, cînd a ajuns la Cerneți, Tudor avea o oaste de 1 500 oameni. El a continuat înaintarea, înfrîngînd rapid sau atrăgînd de partea lui forțele ocîrmuirii trimise împotriva sa. Mănăstirile fortificate Motru, Tismana și Țînțăreni au fost cucerite și transformate în tabere și puncte întărite ale răsculaților.

Astfel, propovăduind slobozenie și ușurare de sarcini, Tudor a izbutit să ridice în picioare toată Oltenia și să strîngă o armată căreia nici o forță locală nu-i mai putea rezista.

Tabăra lui Tudor se afla la Țînțăreni. De acolo, el a pus stăpînire pe Crasna, Polovragi, Hurezu, Bistrița și Cozia, stabilind o rețea de puncte întărite în munți, consolidînd situația oamenilor săi în Tg. Jiu.

Spaima cîrmuirii

Cîrmuirea din București la început a subapreciat mișcarea pornită în frunte cu Tudor Vladimirescu și a socotit-o drept o acțiune haiducească, iar pe Tudor drept un „tîlhar", adică haiduc, ca aceia care s-au mai ivit în trecut și au fost făcuți inofensivi prin trimiterea unor simple potere. Stăpînirea era reprezentată de comitetul de oblăduire instituit de domnitorul Alexandru Suțu, care a rămas organ suprem al puterii caimacamilor. Boierii din comitet au stabilit măsurile împotriva răscoalei de îndată ce au luat cunoștință de agitația țăranilor și de progresele rapide ale răscoalei. Neliniștea a crescut mai cu seamă la aflarea știrii că Tudor dispune de o oaste de 1 500 oameni.

Atunci comitetul și-a adus aminte pe loc de vitejii panduri din Oltenia, care „în multe rînduri s-au cunoscut izbăvitori și apărători ai țării de rele" și, pentru a le obține concursul și de data aceasta, același comitet și-a propus : „cu cît mai în grabă să-i izbăvim de subt jugul dăjdiilor". Măsură tardivă, care nu dovedește altceva decît că boierii erau derutați. În aceeași zi (30 ianuarie), comitetul înștiința Poarta despre izbucnirea răscoalei, cerînd ajutor. Apoi scrise și lui Tudor, osîndindu-i faptele și somîndu-l să înceteze răscoala, ca să i se acorde iertare. Tudor respinse categoric învinuirile aduse arătînd că „știindu-mă norodul pe mine dintr-alte vremi că sînt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m-au luat a le fi și la vremea aceasta chivernisitor pentru binele și folosul tuturor".

Așa a început marea mișcare din 1821.

Unul dintre monumentele ridicate în memoria lui Tudor Vladimirescu este și cel din Tg. Jiu

Comuna din Paris

CONSTANTIN ANTIP

(Urmare din numărul trecut)

Comuna din Paris s-a afirmat ca un guvern, ca o putere de stat nouă. Așa cum apreciază Marx, ea „însemna în esență un *guvern al clasei muncitoare*, rezultatul luptei clasei producătoare împotriva clasei apropriatoare, forma politică în sfîrșit descoperită în cadrul căreia se putea înfăptui eliberarea economică a muncii".

Experiența unei noi puteri

Comuna a nimicit vechiul aparat de stat cu angrenajul lui birocratic și a dat la iveală instituții noi, al căror principiu fundamental îl constituia slujirea intereselor maselor populare. Proclamînd responsabilitatea în fața poporului, eligibilitatea și revocabilitatea funcționarilor și magistraților de orice grad, inclusiv a ofițerilor Gărzii naționale, Comuna a pus bazele democrației revoluționare de esență proletară, inițiativă de importanță istorică mondială. O comisie executivă — cu rolul de a controla îndeplinirea hotărîrilor Comunei — și alte nouă funcționînd ca niște departamente ministeriale colective — Interne și Securitate, Relații Externe, Armată, Justiție, Muncă, Finanțe, Aprovizionare, Servicii Publice, Învățămînt — au asigurat conducerea Parisului. Conducătorii lor — delegații — s-au întrunit zilnic pentru a lua, prin vot deliberativ, decizii referitoare la compartimentele lor și au dat, tot zilnic, seamă Consiliului Comunei asupra măsurilor luate și aplicate de ei. Comuna a desființat și vechiul sistem militar, înlocuind armata permanentă cu poporul înarmat (serviciul militar în Garda națională, obligatoriu pentru toți bărbații între 18-40 ani), a decretat despărțirea bisericii de stat, a introdus învățămîntul laic, obligatoriu și gratuit. Dar nu numai atît. S-a avut în vedere o reformă a programelor școlare pentru a asigura fiecărui elev o pregătire multilaterală, acordîndu-se atenție studiului științelor, îmbinării teoriei cu practica, extinderii învățămîntului profesional, întăririi caracterului educativ al instrucțiunii publice. Într-o petiție semnată de celebra comunardă Louise Michel se cerea ca învățămîntul să fie integral, „adică să dezvolte la același individ concomitent, atît spiritul care gîndește, cît și mîna care execută".

S-au adoptat o serie de măsuri de ordin social-economic, care aveau în vedere îmbunătățirea situației marii majorități a populației și vizau, totodată, îngrădirea posibi-

Proclamarea solemnă a Comunei — 28 martie 1871

lităților patronatului, intervenția statului în raporturile dintre capital și muncă, transformarea însăși a orînduirii bazate pe proprietatea privată într-o orînduire întemeiată pe proprietatea colectivă.

În acest scop a fost anulată plata chiriilor pentru perioada octombrie 1870-aprilie 1871, a fost suspendată vînzarea obiectelor amanetate la Muntele de pietate (și care aparțineau, de regulă, muncitorilor — îndeosebi șomerilor — și micilor comercianți scăpătați), a fost prelungită scadența polițelor pe o perioadă de trei ani fără a se percepe dobînzi, au fost rechiziționate locuințele libere și atribuite celor ce suferiseră de pe urma bombardamentelor, s-au votat pensii pentru văduvele membrilor Gărzii naționale, uciși „pentru apărarea drepturilor poporului" etc.

Așa cum se apreciază în lucrarea *Comuna din 1871* de Jean Bruhat, Jean Dautry și Émile Tersen, decretul din 16 aprilie privind inventarierea fabricilor și atelierelor părăsite sau închise de proprietarii lor și trecerea lor asociațiilor cooperatiste ale muncitorilor care au lucrat în aceste fabrici și ateliere reprezenta, în fond, o încercare de a transfera mijloacele de producție în mîinile proletariatului ; decretul din 27 aprilie, care interzicea amenzile și reținerile din salariu, atingea direct prerogativele patronilor, după cum interesele capitalului erau îngrădite și prin introducerea controlului de stat și muncitoresc asupra unor întreprinderi, asupra îmbogățiților de război ș.a. Comunarzilor li se reproșează pe bună dreptate că s-au oprit în fața Băncii Franței. În loc să pună stăpînire pe ea s-au mulțumit cu primirea unor subvenții și împrumuturi de aproximativ 7 milioane de franci, în vreme ce lui Thiers, cînd situația s-a schimbat, Banca i-a pus la dispoziție aproape 260 milioane.

Declarația Comunei către poporul francez, din 19 aprilie 1871, a proclamat „sfîrșitul lumii vechi, guvernamentale și clericale, al militarismului, al funcționarismului, al exploatării, al speculei la bursă, al monopolurilor, al privilegiilor care generează sclavia proletariatului, nenorocirile și dezastrele patriei".

Măsurile adoptate de Comună au pus în evidență confruntarea curentelor din sînul ei, polarizate, în principal, în două aripi — fiecare încorporînd diferite nuanțe, *majoritatea* (dominată de revoluționarii micburghezi) și *minoritatea* (dominată de elementul muncitoresc), între care o demarcație strictă nu este posibilă. Majoritatea a fost absorbită mai mult de acțiunea în domeniul politic, minoritatea a accentuat îndeosebi pe aspectele sociale. N-a fost permanent victorios numai punctul de vedere al majorității ; multe din hotărîrile Comunei au fost influențate sau au dat expresie directă părerilor minorității. Pozițiile celor două fracțiuni au suferit modificări, corecturi — ca urmare a activității largi a sindicatelor și cooperativelor muncitorești, a cluburilor și comitetelor republicane din arondismente, a mișcării feminine și a tineretului. În desfășurarea evenimentelor, proletariatul s-a manifestat ca forță principală, ca apărător al propriei cauze, al intereselor fundamentale ale poporului, al libertății și independenței naționale. Intuiția maselor trezite în chip genial, după caracterizarea lui Lenin, și-a pus amprenta asupra evoluției Comunei în ansamblu.

Între Paris și Versailles — o mie de leghe

Tocmai această largă adeziune a maselor radicalizate ale Capitalei au făcut ca ecoul Comunei din Paris să străbată întreaga Franță, concretizîndu-se în încercări, unele

temporar izbutite, de a organiza comune la Lyon, Marsilia, Bordeaux, Toulouse, Saint-Etienne, Narbonne, Limoges, Creusot. „Nu lăsați să fie asasinat Parisul și Republica!" — glăsuiau afișele răspîndite în Lyon.

Declarînd nule actele guvernului de la Versailles, punînd sub acuzare pe membrii acestuia, în frunte cu Thiers, adoptînd măsuri politice, economice, sociale, culturale care depășeau cadrul unei municipalități, Comuna din Paris a vizat să opună o autoritate pe scară națională celei deținute de Adunarea versailleză. Opoziția dintre Paris și Versailles a fost ireductibilă *.

„Versailles-ul se află la cinci leghe de Paris — remarcă, la 28 martie, republicanul Floquet —, dar la o mie de leghe în ceea ce privește opiniile".

Împotriva Comunei, Thiers organizează forțe pentru „a restabili puterea legitimă". Apelează la bonapartiști, monarhiști, la întreaga reacțiune ; reface unitățile militare pe care le are la dispoziție, se dispensează de regimentele nesigure, dislocîndu-le în provincie sau chiar în Algeria, aranjează cu prusienii readucerea prizonierilor francezi și încorporarea lor în armata versailleză, care va atinge cifra de 170 000 oameni. „Este aproape singurul ministru și vrea să fie și singurul general-comandant — notează, referindu-se la Thiers, vicontele Aragonnès d'Orcet, ofițer versaillez. Ziua face politică, noaptea face strategie".

Demonstrație la Londra în sprijinul Comunei din Paris

Thiers se folosește chiar în Paris de o coloană a 5-a. Diferite redacții și cafenele se transformă în veritabile centre de conspirație ; în cartiere, vechi ofițeri grupează pe adversarii Comunei ; numeroși spioni, diversioniști și sabotori acționează în profitul

* Concilierea nu era posibilă și toate tentativele întreprinse în acest sens de primari sau diferite organizații au suferit un total eșec. Singurul caz în care Comuna a încercat să ducă negocieri cu Versailles-ul a fost acela de a-i fi predat pe Blanqui (arestat la 17 martie) în schimbul arhiepiscopului de Paris, deținut ca ostatec de Comună. Thiers a refuzat categoric : „A-l reda pe Blanqui insurecției ar însemna a-i trimite o forță egală cu un corp de armată."

versaillezilor, printre care destui aventurieri strecurați în Garda națională, ca Raoul du Bisson, fost general al regelui Ferdinand al Neapolului, sau Ganier d'Abin, fost generalissim al armatei regelui Siamului...

La 2 aprilie, versaillezii se consideră în măsură să pornească la atac. Zuavii generalului Charette flutură drapelul alb al Bourbonilor și strigă „Trăiască regele!" Comuna începe să înțeleagă că lăsase să-i scape timp prețios în favoarea forțelor ostile, în loc să pună accentul pe pregătirea apărării și a unei riposte armate ferme. Chiar a doua zi, peste 40 000 federați trec la contraofensivă. Dar aceasta se încheie cu o înfrîngere. Muncitorul Duval, general al Comunei, este împușcat, iar înflăcăratul Flourens, despre care și dușmanii spuneau că este „viteaz ca un erou și învățat ca o enciclopedie", cade sub loviturile de sabie ale unui jandarm.

Cu începere de la 12 aprilie, versaillezii imprimă atacurilor lor un caracter permanent. Dar Parisul, pentru a doua oară asediat, opune o rezistență eroică. Comuna caută să-și concentreze puterile : constituie Comitetul salvării publice, organ cu largi competențe asupra delegaților și comisiilor ; generalilor comandanți le sînt atașați comisari civili. Mai mult de o lună, Parisul se confruntă pe calea armelor cu Versailles-ul, apără cu dăruire noul regim social-politic instaurat la 18 martie. Superioritatea cantitativă în oameni și armament a dușmanului copleșește pe comunarzi. Rînd pe rînd cad forturile Parisului : Issy la 10 mai, Vanves la 14 mai... La căderea serii, în 21 mai, cinci corpuri de armată versailleze pătrund în

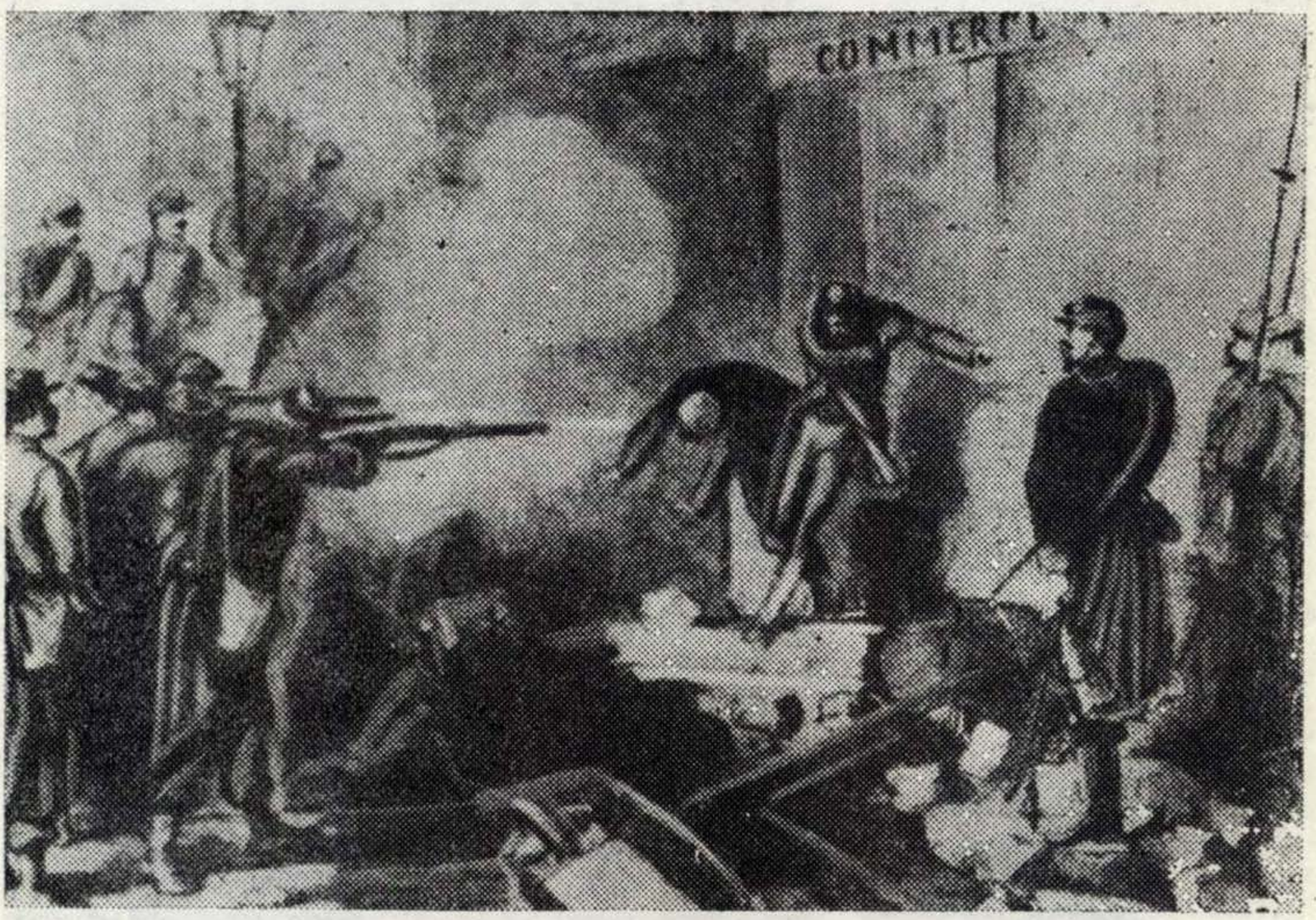

Insurgenții erau executați fără nici un fel de judecată

oraș. Celor 100 000 soldați și ofițeri ai lui Thiers, luptătorii Parisului li se împotrivesc cu înverșunarea disperării.

Pe ultimele baricade

Regimentele versailleze trebuie să cucerească stradă cu stradă, baricadă cu baricadă. O săptămînă, denumită pe drept „sîngeroasă", continuă această încleștare pe viață și pe moarte. La 28 mai, versaillezii sînt obligați să smulgă din stăpînirea comu-

narzilor cimitirul Père-Lachaise, mormînt cu mormînt ; supraviețuitorii luptei finale, purtate la baionetă împrejurul bustului lui Balzac, sînt măcelăriți la zidul, ce va fi denumit al Federaților, unde de atunci, în fiecare an, clasa muncitoare franceză aduce omagiul său glorioșilor ei predecesori. La ora 3, ultimele focuri se trag în cartierul Belleville, pe strada Ramponeau, iar mareșalul Mac-Mahon afișează proclamația : „Locuitori ai Parisului, ...ordinea este restabilită...". În cadrul acestei „ordini", „săptămîna sîngeroasă" este continuată cu masacrul generalizat, cel mai mare din istoria Franței, după părerea istoricului Lavisse. Dreapta franceză caută cu febrilitate pe adversarii săi în rîndul francezilor, ca și în rîndul voluntarilor străini veniți din țările Europei : din Belgia, Germania, Italia, Polonia, Portugalia, România, Rusia pentru a apăra cauza Comunei — expresie emoționantă a solidarității internaționaliste a celor ce muncesc. Dînd frîu șovinismului, reacțiunea încearcă acreditarea ideii că insurecția pariziană ar fi opera străinilor, deși numărul acestora nu depășise două mii. Încă la 16 mai, ziarul „Le Figaro" cerea „...ca toți membrii Comunei, ai Comitetului Central și ai altor instituții de aceeași natură [...], ca toți polonezii suspecți, toți valahii bizari care au domnit două luni asupra celui mai frumos și mai nobil oraș din lume, să fie duși împreună cu aghiotanții lor, cu coloneii și alte haimanale cu eghileți (șnururi care împodobeau uniforme militare — *n.r.*), după o judecată sumară, din închisoarea în care vor fi închiși, pe Cîmpul lui Marte spre a fi împușcați în fața poporului adunat". La peste 70 000 se cifrează numărul victimelor represaliilor barbare patronate de Adunarea reacționară. În fața plutoanelor de execuție, comunarzii pășesc cu fruntea sus, demn, afirmîndu-și și în ultimele clipe credința lor nestrămutată : „Trăiască Republica democratică și socială !", „Trăiască Comuna !"

Comuna din Paris a făcut imposibilă restaurarea monarhiei în Franța, a dat un puternic avertisment regimurilor reacționare din celelalte țări, a stimulat mișcarea republicană din Europa, lupta pentru libertăți și drepturi democratice, a redeșteptat încrederea forțelor de stînga de pretutindeni în puterea de creație a revoluției, a dat un nou impuls propagării ideilor socialismului.

Și acum, la celebrarea jubileului marelui eveniment intrat de o sută de ani în conștiința universală, răsună cu aceeași prospețime cuvintele inspirate ale lui Karl Marx : „Parisul muncitorilor, cu Comuna lui, va fi în veci sărbătorit ca vestitorul glorios al unei societăți noi. Numele martirilor lui sînt gravate în marea inimă a clasei muncitoare".

FIȘIERUL BIBLIOGRAFIC

Karl Marx, La guerre civile en France 1871 ; **Marcel Cachin,** Comuna din Paris 1871 ; **Georges Bourgin,** Les prèmieres journées de la Commune ; **Jean Bruhat, Jean Dautry și Émile Tersen,** Comuna din 1871 ; **Pierre Dominique,** La Commune ; **Georges Laronze,** Histoire de la Commune de 1871 ; **P. O. Lissagaray,** Histoire de la Commune de 1871 ; **Frédéric Lock,** La Commune, deuxième siége de Paris 1871 ; **D. Rosenzweig,** Comuna din Paris ; **C. Tales,** Istoria Comunei din Paris 1871 ; **A. I. Lurie,** Figuri de militanți ai Comunei din Paris ; **André Rossel,** 1871, La Commune ou l'experience du pouvoir ; **Général Vte Aragonnes d'Orcet,** Froeschwiller, Sedan et la Commune, lettres et souvenirs ; **Général Ducrot,** La défense de Paris (1870-1871) ; **Un Berlinois (A. Borchardt),** Littérature française pendant la guerre de 1870-1871 ; **Jules Claretie,** Portraits contemporains ; **Paul Deschanel,** Gambetta ; **Ch. de Mozade,** Monsieur Thiers ; **Ernest Lavisse, Alfred Rambaud,** Histoire générale du IV-e siècle à nos jours, tome XII (Le mond contemporain 1870-1900) ; **Jules Trousset,** Histoire d'un siècle, tome onzième (1870-1873) ; **Jacques Bainville,** La Troisième Republique 1870-1935 ; **Alexandre Zévaès,** Histoire de la Troisième République (1870-1926) ; **Jerzy W. Borejsza,** Entre deux periodes de l'histoire universelle : les années 1870-1871.

ANTHONY EDEN

MEMORII

Conducîndu-mă în urmă cu cîteva luni în tradiționala sală de mese a celui mai celebru colegiu din Oxford, Christ Church College, profesorul Dimitri Obolensky îmi atrăgea atenția asupra lungului șir de portrete ce străjuiesc pereții imensei încăperi. Sînt ale foștilor absolvenți ai colegiului care au ajuns să joace un rol important într-un domeniu sau altul al istoriei Marii Britanii. Ultimul dintre ele îl înfățișează pe Anthony Eden, Earl of Avon care și-a trecut aici doctoratul în limbi orientale acum aproape cinci decenii. Gazda mea îmi argumentă că pictura era neizbutită. Într-adevăr. Sir Anthony Eden rămîne însă una dintre figurile reprezentative ale politicii și diplomației burgheze engleze în sec. XX, îndeosebi pentru partidul conservator. Cariera lui Eden, strălucitoare, a avut un sfîrșit fulgerător și lamentabil. Prim-ministru al Angliei între 6 aprilie 1955 și 9 ianuarie 1957, Eden a fost înghițit de criza Suezului după cum scriau ziarele în momentul retragerii sale, referindu-se la consecințele aventurii agresive împotriva Egiptului în toamna anului 1956. Tot atunci mulți comentatori opinau că Sir Anthony Eden se potrivea perfect pentru rolul de vioară a doua și mai puțin pentru cel de solist.

Etapele carierii lui Anthony Eden sînt în cea mai mare parte legate de istoria diplomației britanice din deceniile 3, 4, 5 și 6 ale veacului nostru. Devenit la numai 26 ani unul dintre cei mai tineri membri conservatori ai Camerei Comunelor (în circumscripția electorală Warwick-Leamingthon, care a fost tiefui său electoral din 1923 pînă s-a retras din viața politică în 1957), distinsul, elegantul și energicul Anthony Eden s-a remarcat curînd în lumea politică și parlamentară. Începînd din 1926 cînd este secretarul parlamentar al ministrului de Externe Austin Chamberlain, viața sa se destășoară mai ales pe coordonatele diferitelor posturi în aparatul Foreign Officeului, al cărui titular ajunge în decembrie 1935. Părăsește acest post în februarie 1938 dar revine în guvern în septembrie 1939 la Dominioane iar în Cabinetul național, condus din mai 1940 de Winston Churchill, redevine ministru al Afacerilor Externe, după cîteva luni în care a fost secretar de stat la Ministerul de Război. Marele șef conservator (de care din 1952 Eden va fi legat și prin alianță de familie, a doua sa soție, Clarisa, fiind nepoata lui Churchill) avea să scrie regelui George V în plină bătălie a Angliei : „Dacă mor sau sînt rănit, Anthony să-mi ia locul".

In 1952, Eden este iar ministru de Externe (în 1945 conservatorii pierduseră alegerile trecînd cîțiva ani în „opoziția maiestății sale") și în 1955 este numit premier. În 1954 Eden a jucat un rol proeminent la Conferința de la Geneva pentru restabilirea păcii din Indochina, fiind unul dintre cei doi copreședinți ai acestui important for internațional care a statuat acordurile pentru Laos, Vietnam și Cambodgia. Se spunea în anii războiului că Eden este englezul care călătorește cel mai mult. Nu știu în ce măsură afirmația poate fi în întregime autentificată, dar cert este că secretarul Foreign Officeului a îndeplinit extrem de numeroase și importante misiuni la Moscova și Washington, în Balcani și în multe alte regiuni ale lumii.

Memoriile sale, traduse în numeroase țări, și pe care „Magazin istoric" le prezintă acum pentru prima oară cititorului român, retrasează evenimentele la care liderul conservator britanic a luat parte, îi exprimă concepțiile, îi apără interesele personale și de partid, de clasă și naționale, îl scuză sau îi acuză pe alții. Este cazul relațiilor dintre fostul ministru de Externe Eden și fostul premier Neville Chamberlain. Deși amîndoi stîlpi ai conservatorismului britanic și cu o esență politică comună, Eden și Chamberlain erau exponenții a două curente diferențiate în ceea ce privește orientarea politicii externe și a raporturilor dintre Marea Britanie, Germania hitleristă și Italia mussoliniană. Titularul Foreign Officeului era conștient de pericolul pe care imperialismul fascist îl reprezenta în ultimă instanță pentru Anglia și Imperiul britanic, preconizînd o politică de întărire a forțelor, pe cînd primul ministru era adeptul cel mai înfocat al conciliatorismului cu orice preț față de dictatorii fasciști.

Acesta a fost și motivul despărțirii pe care Eden o relatează în paginile ce urmează. Împrejurările demisiei lui Eden au fost dramatice. În ianuarie 1938 președintele S.U.A., F. D. Roosevelt a adresat o scrisoare lui Neville Chamberlain propunînd o conferință internațională pentru discutarea evoluției situației, ca urmare a creșterii agresivității puterilor fasciste. Premierul englez a propus amînarea proiectului american pînă va obține, prin noi concesii, din partea sa, o ameliorare a relațiilor cu Italia, pentru a se putea sprijini pe ea. Eden se afla în acest timp în Franța. La înapoierea la Londra și-a exprimat deschis dezacordul cu punctul de vedere al primului ministru.

Vineri 18 februarie 1938 au avut loc convorbiri la Downing Street 10 între primul ministru, Eden și ambasadorul italian, contele Grandi. O întrunire specială a Cabinetului a fost convocată pentru sîmbătă 19 februarie. O altă întrunire a Cabinetului a avut loc duminică, 20 februarie, după amiază. Mai tîrziu în aceeași seară Eden a trimis primului ministru demisia. El și-a explicat poziția la Camera Comunelor în 21 februarie, arătînd pericolul continuării liniei conciliatoare în relațiile cu puterile fasciste și arătînd cît de grav este conflictul care-l opune primului ministru a menționat : „În astfel de ocazii numai individul însuși poate să-și fie judecător ; nici un om nu poate păzi conștiința altui om".

Atunci cînd, înainte de a demisiona, Eden a expus lui Chamberlain dezacordul față de orientarea acestuia și i-a atras atenția asupra urmărilor funeste pe care ea le poate avea, primul ministru i-a replicat : „Du-te mai bine acasă și ia o aspirină". În același moment Eden îi apărea lui Winston Churchill — după cum scria acesta în amintirile sale — drept un om care prin atitudinea sa întruchipa speranța de viață a națiunii britanice.

Și acum iată propriile păreri ale autorului memoriilor alăturat publicate despre pregătirile agresorilor fasciști în 1938 și despre propria sa atitudine.

Cristian POPIȘTEANU

„...m-am trezit, la vîrsta de 40 ani, fost ministru de Externe"

În seara de 20 februarie 1938 m-am trezit, la vîrsta de 40 ani, fost ministru de Externe. Dimineața următoare, sculîndu-mă din somn, mi-am dat seama că aceasta era cea dintîi zi, după mai bine de șase ani, în care nu trebuia să lucrez ca ministru. M-a cuprins un sentiment de frustrare și am simțit o mare amărăciune la gîndul că trebuie să părăsesc Ministerul Afacerilor Externe. Mă bucurasem de fiecare clipă de muncă acolo, fusese însăși rațiunea mea de existență. Acum pe lîngă părerea de rău că aveam să revăd arareori prietenii cu care lucrasem atîta vreme, aveam și convingerea, scuzabilă sper, că aș fi fost capabil să-mi îndeplinesc sarcinile dacă aș fi putut proceda așa cum doream.

Demisia mea

Și totuși, sentimentul dominant era ușurarea că nu mai făceam parte din guvern. Demisionasem deoarece nu puteam fi de acord cu politica externă dusă de Neville Chamberlain și colegii săi. Părerile — în special ale celor mai în vîrstă dintre ei — contraziceau din ce în ce mai mult opiniile mele. Fiecare amănunt constituia obiectul unei tîrguieli în cabinet înainte de a putea deveni un factor al politicii noastre externe. Era o situație imposibilă.

ÎN GUVERNUL „OMULUI CU UMBRELĂ"

Conform unei legi adoptate în 1966 și care fixează la trei decenii durata secretului de stat asupra dezbaterilor din ședințele Consiliului de Miniștri, la începutul acestui an au devenit accesibile publicului și, în primul rînd istoricilor, documentele oficiale ale guvernului britanic din anul 1940. Extrasele care au văzut pînă acum lumina tiparului în paginile presei londoneze prezintă un deosebit interes: să nu uităm că este vorba — poate — de cel mai critic an din întreaga istorie a Angliei.

După cum se știe, pînă la 10 mai 1940, prim-ministru a continuat să fie Neville Chamberlain, „omul cu umbrelă", principalul promotor al politicii de împăciuire cu Hitler și unul dintre cei patru semnatari ai nefastului „pact de la München", din septembrie 1938. Nu e de mirare, deci că toți cercetătorii arhivelor recent deschise semnalează frivolitatea, lipsa simțului de răspundere, ba chiar fantastica inconștiență a celor care țineau în mîinile lor destinul Marii Britanii, așa cum reiese din procesele verbale ale reuniunilor lor.

Astfel, la 22 ianuarie 1940, guvernul își manifesta „adînca sa preocupare" față de obiceiul luat de B.B.C. (Radiodifuziunea britanică) de a da mai întîi titlurile știrilor și apoi conținutul lor în amănunțime. De ce această nemulțumire? Pentru că datorită noului sistem... „veștile proaste erau anunțate de două ori". După ce au analizat problema în fel și chip, miniștrii au convenit, cu toată gravitatea, să atragă atenția conducerii B.B.C.-ului asupra „dezavantajelor pe care le prezenta inovația adusă de crainicii radiojurnalului".

De-a dreptul neverosimile apar discuțiile purtate în jurul unor teme de maximă importanță, ca de exemplu: care general francez avea în subordinea sa Corpul expediționar britanic de pe frontul de Vest? Așa cum o demonstrase experiența primului război mondial, trupele engleze aflate în Franța trebuiau să asculte de directivele unui comandant din armata țării gazdă. Dar abia după șase luni de la izbucnirea ostilităților, s-a putut în sfîrșit lămuri guvernul de la Londra că soldații și ofițerii săi trebuiau să asculte nu de ordinele generalului Gamelin, comandantul suprem al forțelor armate franceze de uscat, ci de cele ale generalului Georges, aflat în fruntea trupelor de pe frontul de Nord. E drept că, într-o conversație cu un reprezentant oficial al Marii Britanii, Gamelin adăugase: „Și, bine înțeles, eu dau instrucțiuni generalului Georges". Comentînd confuzia care domnea în această privință, istoricul J. W. M. Thampson remarcă, nu fără amărăciune: „Îți vine să te întrebi dacă pe atunci exista măcar un om care să știe *cine* comandă *cui*".

Situația capătă uneori tonalități tragicomice. În martie 1940 guvernul prezidat de Chamberlain constată că „dacă forțele germane vor rămîne în viitoarele șase luni mai mult sau mai puțin inactive [...] și

Trebuia acum să hotărăsc care va fi activitatea mea politică. A continua să particip la dezbaterile din Camera Comunelor în următoarele săptămîni* nu putea avea nici o consecință decisivă. Cabinetul luase o serie de hotărîri și acum urmau să vorbească evenimentele. Dat fiind că încercarea de a negocia cu Mussolini și Hitler nu dăduse rezultate demne de luat în considerare, era momentul de a preciza caracterul politicii externe britanice și de a încerca o influențare a ei.

Acțiunea mea a găsit ecou la partidele laburist și liberal, la fel ca și în al meu (conservator — *n.r.*) și am fost îndemnat să formez un nou partid, în opoziție cu politica externă a d-lui Chamberlain. Am luat sugestia în considerare în următoarele cîteva luni**, dar am părăsit ideea ca nefiind practică. În cadrul partidului conservator eu și cei care îmi împărtășeau vederile, reprezentam o minoritate; aproximativ 30 deputați în dezacord cu aproape patru sute. Era de așteptat ca numărul nostru să crească dacă evenimentele ne-ar fi dat dreptate, dar cu cît avea ruptura să fie mai deplină cu atît noii convertiți aveau să întîrzie să ni se alăture.

Partidul laburist, deși împotriva lui Chamberlain și gata de a se pronunța împotriva dictatorilor, nu era încă pregătit să facă față consecințelor, în special reînarmării căreia a continuat să i se împotrivească pînă la izbucnirea războiului. Mulți liberali erau încurcați în aceleași contradicții. Astfel de elemente disparate nu puteau forma un partid. Aceste păreri erau împărtășite de lord Cranborne, — care, ca subsecretar la Ministerul Afacerilor Externe, demisionase împreună cu mine — și de cei

* Eden era deputat în Parlament.

** In lunile ce au urmat s-a vorbit chiar de un grup Eden care nu s-a conturat ca fracțiune politică, rămînînd mai degrabă o formație politică de club (*n.r.*).

dacă importurile de petrol ale Reichului [...] se vor menține la un nivel ridicat, Germania va reuși să păstreze stocurile sale de combustibil la un punct cu mult superior celui critic". Plecînd de la asemenea premise, se trage concluzia că „dificultățile Germaniei în materie de aprovizionare cu petrol vor crește dacă *noi o vom putea determina să întreprindă operații mai active*" (sublinierea noastră). Soarta s-a dovedit însă de o ironie necruțătoare: la mai puțin de o lună după formularea amintitei concluzii, Reichul nazist avea să ocupe Danemarca și Norvegia, pentru ca la 10 mai 1940 să declanșeze Blitzkriegul pe frontul de Vest. Din păcate „activizarea operațiilor" s-a produs la inițiativa lui Hitler și, de pe urma ei nu au sporit dificultățile Reichului în aprovizionarea cu combustibil, ci a avut loc uimitor de rapida zdrobire a forțelor franco-britanice.

Spre sfîrșitul lunii aprilie, cu toate că zvonurile despre o iminentă invazie nazistă în Belgia și Olanda deveniseră din ce în ce mai insistente, guvernul Chamberlain nu știa încă precis cum vor reacționa, într-o astfel de eventualitate, generalul Gamelin și forțele armate franceze. În schimb, primul ministru a adresat colegilor săi o cuvîntare care, în gura conciliatorului nr. 1, căpăta o involuntară dar excepțională savoare, sunînd ca o predică a lupului moralist: „Politica guvernului belgian se bazează pe presupunerea că, făcînd concesii Germaniei, ar mai putea evita o antrenare în război. Ar fi de dorit să punem capăt acestei stări de spirit [...]". Dar nimic nu arată că, măcar atunci, Chamberlain și-a luat osteneala să reflecteze la ceea ce de mult ar fi fost de dorit — ca el însuși să fi pus capăt propriei sale stări de spirit, care-l îndemnase să facă Reichului concesii după concesii.

Arhivele conțin o scurtă notă referitoare la dramatica zi de 10 mai: după ce aflase de dezlănțuirea ofensivei germane pe frontul de Vest și după ce violentele interpelări din Camera Comunelor îi dăduseră limpede de înțeles că Parlamentul nu-l mai considera demn de a rămîne în fruntea guvernului, Chamberlain „a ajuns la concluzia că cel mai indicat ar fi să prezinte imediat regelui demisia sa".

Dar conciliatorismul nu a sucombat definitiv o dată cu ieșirea protagonistului său de pe avanscena istoriei. În iulie 1940, după ce Pétain semnase armistițiul cu Reichul nazist, Hitler a ținut un discurs în care s-a declarat gata să încheie „o pace onorabilă" cu Anglia, sperînd astfel să lichideze printr-un subterfugiu grosolan pe ultimul său inamic în Occident, înainte de a se aventura în agresiunea antisovietică. După cum arată documentele oficiale, Chamberlain și Halifax, care erau în continuare membri ai guvernului, au încercat să-și convingă colegii să-l folosească pe Mussolini ca „intermediar" în tratativele de pace cu Führerul. Dar poporul britanic nu era dispus să capituleze în fața barbariei naziste. Conformîndu-se cerințelor opiniei publice, Churchill și ceilalți miniștri au respins categoric orice tentativă de angajare a unor negocieri.

Aspectele inedite pe care le dezvăluie an de an arhivele oficiale demonstrează că va mai trece o bună bucată de vreme înainte de a putea fi scrisă o istorie completă a celui de-al doilea război mondial.

Nicolae MINEI

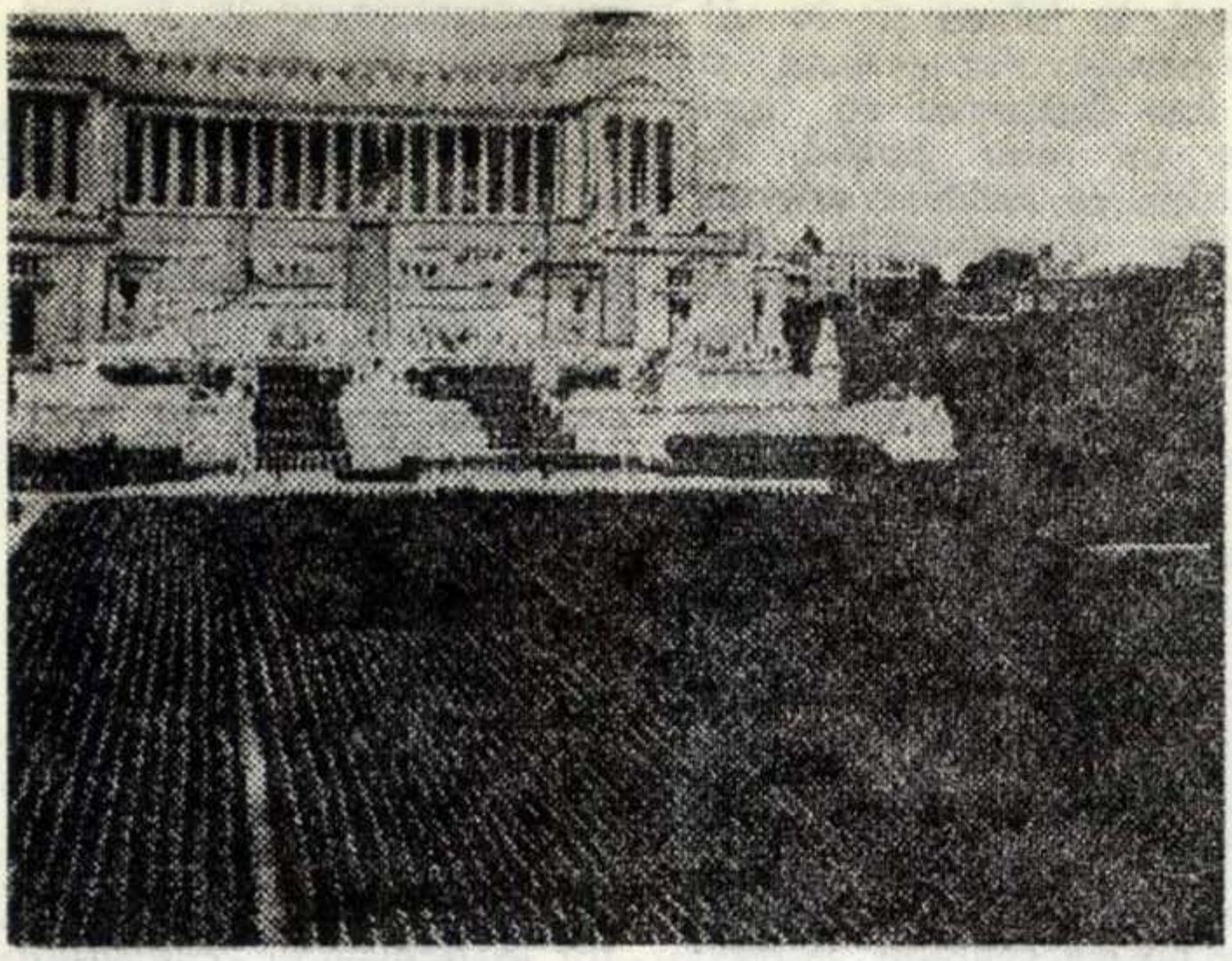

In timp ce în Marea Britanie Chamberlain și ceilalți conciliatori nu știau cum să mai supraliciteze negocierile cu dictatorii fasciști, aceștia nu-și pierdeau vremea înteținduși pregătirile de agresiune. La Roma, în Piața Veneției, squadrele poliției fasciste jurau credință lui Mussolini

cîțiva conservatori, cu care amîndoi păstram legătura. Între timp m-am hotărît să plec în străinătate și să petrec un timp la vila surorii mele de la Cap Ferrat în sudul Franței.

Ambițiile lui Hitler

În ziua demisiei mele, Hitler a vorbit în Reichstag. Discursul său era o recunoaștere fățișă a faptului că Germania va cere în scurt timp mai multe teritorii. El a vorbit despre două țări vecine ale Germaniei, proclamînd că pe teritoriile lor s-ar afla peste zece milioane de germani. Era clară aluzia la Austria și Cehoslovacia. Deși îl ridica în slăvi pe cancelarul austriac, dr. Kurt von Schuschnigg, pentru că se străduia să îmbunătățească relațiile cu Germania, Hitler nu pomenea o vorbă despre independența Austriei.

Cît timp funcționasem la Foreign Office am insistat mereu asupra faptului că, orice „aranjament" cu Germania trebuie să fie de natură atotcuprinzătoare și să includă dezarmarea. Aceasta era în acord cu principiul: „dacă nu cătam, nu dăm". Era, de asemenea, motivul pentru care spusesem colegilor mei, în ziua demisiei, că ar trebui să adoptăm o atitudine mai categorică în privința unor concesii coloniale. Atitudinea mea nu era pe placul unora. De exemplu, Robert Barrington-Ward, redactor șef-adjunct al ziarului „The Times", scria despre mine, într-o notă, în seara demisiei: „Efectiv, el nu are tragere de inimă pentru nici un fel de convorbiri directe cu puterile dictatoriale".

Documente germane și engleze de politică externă, publicate după război, arată că guvernul britanic, în timpul anului scurs între demisia mea și intrarea naziștilor în Praga, a încetat să aplice principiul meu, și a fost gata să negocieze cu Hitler bucată cu bucată. Rareori au fost adunate atît de repede roadele amare ale unei politici greșit concepute.

Între timp, Sir Nevile Henderson, ambasadorul nostru la Berlin, nu părea să prevadă vreo dificultate imediată. El mi-a scris din Berlin, exprimîndu-și regrete formale în legătură cu demisia mea, dar adăugînd că ea i-ar putea ușura situația, deoarece germanii m-au privit întotdeauna ca pe un „Deutschenfresser" (un mîncător de germani — *n.r.*) Prin germani, Henderson înțelegea fără îndoială pe Hitler și naziștii săi.

În acest stadiu, Hitler încă spera că Austria îi va cădea în mînă de la sine, putrezind pe dinăuntru. El urmărea ca administrația austriacă, deja înțesată de naziști, să fie uzată, pînă la aplicarea unei „soluții pașnice", violența fățișă avea să fie folosită doar dacă alte metode ar fi eșuat. Fără nici un scrupul, Hitler i-a spus asta lui Schuschnigg la Berghtesgaden în ziua de 12 februarie 1938. Cancelarul austriac, care credea că salvase independența țării sale acceptînd o „stabilire a relațiilor de bună vecinătate", nu s-a lăsat învins fără luptă.

Fapt îndeajuns de straniu, în ultimele mele zile ca ministru de Externe, l-am văzut pe ministrul austriac la Londra, la 17 februarie, dar memorandumul pe care mi l-a înmînat nu era în nici un sens alarmant și nici nu lăsa să se vadă în vreun fel violența și duritatea comportării lui Hitler față de Schuschnigg. Motivul acestei minimalizări a adevărului odios este obscur. În Germania nu fuseseră încă întreprinse pregătiri militare deschise și s-ar putea ca Schuschnigg și ministrul său să se fi gîndit că a înfățișa Angliei atît de curînd brutala realitate ar fi putut avea drept rezultat un protest care să sporească aversiunea lui Hitler împotriva guvernului austriac.

La 24 februarie, Schuschnigg a insistat, într-un discurs public, asupra necesității ca independența Austriei să fie păstrată. De îndată s-a dezlănțuit o campanie de agitație și agresiune nazistă menite să atingă punctul culminant peste o lună. Reacția lui Schuschnigg a fost viguroasă. El nu voia să cedeze Austria și, la 9 martie, a

anunțat că în duminica viitoare se va ține un plebiscit, astfel încît poporul austriac își va putea decide soarta dovedind dacă, așa cum Hitler repetase adesea, marea majoritate a austriecilor tînjeau după o anexiune a țării lor de către Germania. Principiul autodeterminării urma astfel să fie inteligent folosit în defavoarea lui Hitler.

Era tocmai momentul în care Ribbentrop (numit ministru de Externe al Reichului — *n.r.*) își făcea vizitele de rămas bun ca ambasador în Anglia. În ziua decisivă, la 11 martie, el lua parte la o masă oferită în cinstea sa în Downing Street nr. 10, unde Chamberlain i-a dat pentru Hitler un mesaj pe care Ribbentrop l-a relatat după cum urmează :

„A fost din totdeauna dorința sa (a lui Chamberlain) să clarifice relațiile anglo-germane. Acum s-a hotărît să realizeze această năzuință. Mi-a cerut să-i spun Führerului că aceasta era dorința sa sinceră și fermă".

Ribbentrop a răspuns primului ministru prin obișnuita sa plăcă despre bunele intenții ale lui Hitler, dar această euforică atmosferă nu a durat prea mult. Înainte să se sfîrșească dejunul, au sosit știri despre intenția Germaniei de a invada Austria în cazul cînd plebiscitul preconizat de Schuschnigg nu ar fi fost anulat.

Lord Halifax a arătat că atunci cînd Chamberlain i-a vorbit ambasadorului nazist despre extrema gravitate a situației, Ribbentrop a răspuns că nu era la curent, dar că se va reîntoarce la ambasadă și va lua legătura cu Berlinul. Mai tîrziu, cînd lordul Halifax l-a convocat pe ambasador, un secretar a intrat cu un mesaj care anunța că Schuschnigg demisionase și că Arthur von Seyss-Inquart (șeful naziștilor austrieci — *n.r.*), era acum cancelar.

În timp ce norii se adunau deasupra Austriei, eu am rămas în sudul Franței,

Hitler își începe fatalul „Drang nach Osten", străbătînd străzile Vienei

citind ziarele franceze și ascultînd postul de radio Viena. Într-o zi, deschizînd aparatul, am auzit transmisia directă a intrării lui Hitler în orașul Linz, lozincile scandate de mulțime „Ein Volk, ein Reich, ein Führer" și discursul frenetic prin care Hitler proclama Anschlussul. Schuschnigg se dovedise curajos dar nu putuse face nimic și nimeni nu-l ajutase. Franța se zbătea în crize ministeriale. Mussolini se decisese pentru alianța cu Germania și, în orice caz, nu ar fi avut puterea să-l oprească pe Hitler, în vreme ce în Anglia aceste acte n-au făcut decît să frîneze temporar optimismul conciliatorilor.

Ambasadorul nostru la Berlin, Henderson, a telegrafiat la 12 martie că „...s-a făcut tot ce s-ar fi putut face, cu excepția amenințării directe cu forța, pentru a salva pe austrieci de consecințele actului nebunesc, prost conceput și prost pregătit, al doctorului Schuschnigg." Erau termeni jignitori la adresa austriecilor și a bravului lor conducător, a cărui crimă fusese aceea de a fi sugerat că poporul său ar trebui să-și hotărască singur viitorul. Pentru vina că a înțeles adevărata amenințare fascistă, așa cum nu a reușit ambasadorul britanic la Berlin, doctorul Schuschnigg avea să facă șapte ani de închisoare. În loc să reclame cu vehemență eliberarea lui, Henderson l-a calomniat.

Patrusprezece ani mai tîrziu, pe cînd eram din nou ministru de Externe și oaspetele guvernului austriac la Viena, mi-am reamintit că omologul meu, dr. Figl, mereu atît de prietenos și bine dispus, era o altă victimă zvîrlită în 1938 într-un lagăr de concentrare. Adesea supus unui tratament barbar, el a stat acolo pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Hitler a rezervat cele mai crude represalii pentru cei care, în țara sa de baștină, i s-au împotrivit cu un curaj deosebit.

Obsesia lui Chamberlain

În martie 1938, invadarea cu succes a Austriei ar fi trebuit să demonstreze, chiar și celor mai obtuzi, pericolul în care se afla Cehoslovacia. Guvernul nazist nu se zgîrcea cu promisiunile, Goering făgăduind pe cuvînt de onoare doctorului Vojtech Mastný, ministrul ceh la Berlin, că „evenimentele din Austria nu vor avea o influență dăunătoare asupra raporturilor dintre Reich și Cehoslovacia". Germania, afirma el, nu dorea decît să-și îmbunătățească relațiile cu vecinii săi. Erau cuvinte cărora n-ar fi trebuit să li se acorde nici o încredere, mai ales că erau însotite de un avertisment dur, în presa nazistă, referitor chiar la demisia mea.

„Acum trei săptămîni, cu ocazia schimbării din Ministerul Afacerilor Externe, primul ministru englez a anunțat o politică realistă și a susținut în mod repetat că va adopta o atitudine de bun simț. Germania se întreabă dacă după interludiul de luni el va reveni la aceasta".

Cu alte cuvinte, Chamberlain trebuia să se dezintereseze de ceea ce se întîmpla în Europa centrală.

Guvernul francez nu a întîrziat să se sesizeze și să treacă la acțiune. La 15 martie, ambasadorul său la Londra, Charles Corbin, l-a vizitat pe lordul Halifax, vorbindu-i despre pericolul unui atac german asupra Cehoslovaciei. El se temea că dacă guvernul britanic nu va preciza ce ar face în eventualitatea unui asemenea atac, tăcerea sa va fi luată în toată Europa ca o lipsă de interes și o acceptare tacită a oricărei agresiuni. Rezultatele ar putea fi dezastruoase și guvernul francez spera că Anglia va ține seama de aceste pericole.

Răspunsul a fost călduț. La 24 martie, guvernul englez anunța Parlamentul că ia notă de promisiunile pe care Germania le făcuse

In acei ani premergători furtunii agresiunilor fasciste pînă și pe străzile New Yorkului pătrunseseră drapele cu embleme naziste

Cehoslovaciei iar Chamberlain a repetat definirea obligațiilor britanice, adăugînd că în materie de pace și război, nu era vorba numai de obligații legale o dată izbucnit, era puțin probabil ca războiul să se limiteze la cei ce-și asumau asemenea obligații.

Aceste cuvinte ar fi avut mai multă greutate dacă pregătirile noastre de a da ajutor țărilor din Europa ar fi fost într-un permanent progres, dar noi dădusem înapoi. Pe vremea cînd părăseam ministerul, primul-ministru acceptase tratative militare cu Franța. Din nefericire, ele nu și-au atins scopul urmărit de mine, anume de a face pregătiri comune și de a pune stavilă Berlinului. Acest eșec se datora în parte indiferenței manifestate de comandamentul nostru suprem, din momentul în care a încetat presiunea Foreign-Officeului.

Guvernul britanic ar fi putut pune capăt acestei confuzii. Dată fiind îngrijorarea creată de evenimentele din Austria, opinia publică engleză ar fi putut fi pusă în stare de alarmă pentru a sprijini poziția guvernului francez. Hitler ar fi putut fi avertizat că, deși ocuparea Austriei slăbise Cehoslovacia din punct de vedere militar, Anglia era gata să se alieze cu Franța, dacă aceasta va fi nevoită să-și îndeplinească obligațiile tratatului încheiat cu Praga. Cu alte cuvinte, guvernul englez ar fi trebuit să adopte o poziție de pe care, dacă Hitler continua să aplice tactica intransigenței, să poată da Cehoslovaciei o garanție asemenea celei pe care avea s-o dea un an mai tîrziu Poloniei. După acordarea garanției, s-ar fi putut discuta într-un mod rezonabil problema germanilor sudeți, cu aliații francezi și cehi.

Dar nu exista nici o speranță în acest sens, Chamberlain fiind prea absorbit de intențiile sale de a se înțelege cu dictatorii și de a fi arbitru în toate neînțelegerile. Nimic nu era mai străin de el decît ideea de a-i convinge pe englezi că evenimentele din Europa centrală îi priveau și pe ei. Dacă acum Hitler înghițea Cehoslovacia, iar mai tîrziu Polonia și chiar Rusia, știam că va avea drept de viață și de moarte asupra Angliei și Franței și nu va depinde decît de el să se năpustească, oricînd va dori, împotriva Occidentului.

După cum arată discursurile și scrisorile sale, Chamberlain nu credea pe atunci că era de dorit sau că era posibil de pus în practică o politică de coalizare a popoarelor rămase libere, pentru a rezista lui Hitler și Mussolini. În consecință, primul ministru și colegii săi au cheltuit mult timp și multe intenții bune în

„...critica pe care o aduc politicii externe a lui Chamberlain este că rîvna sa prea evidentă de a cădea de acord cu dictatorii încurajează tendințele lor agresive"

efortul de a rezolva ceea ce considerau o problemă locală de ordin național în Cehoslovacia.

Dacă citești documentele din această epocă constați cu tristețe că politica engleză oscila între presiuni asupra cehilor, pentru a face mai multe concesii în ceea ce privea autonomia sudeților germani, și palide avertismente aduse Berlinului pentru a nu împinge lucrurile prea departe. Firește, germanii au luat în considerare presiunile asupra cehilor și au ignorat avertismentele.

„Aș dori ca regele Danemarcei să știe că Anglia nu are nevoie să implore pacea"

După ocuparea Austriei, primul ministru a continuat să se ocupe de Mussolini. El scria în jurnalul său, la 19 martie :

„Este tragic să te gîndești că, (Anschlussul) ar fi putut fi prevenit dacă l-am fi avut pe Halifax la Externe, în locul lui Anthony, pe vremea cînd îi scriam scrisoarea lui Mussolini..."

Aceasta arată că primul ministru n-a înțeles că politica lui Mussolini era dictată de setea de putere. O dată angajat în Etiopia și Spania, Mussolini nu putea să mai apere Austria și a renunțat la interesele sale acolo de dragul ajutorului nazist în Spania, făcînd acest tîrg din necesitate. De asemenea ar fi trebuit să fie evident pentru Chamberlain că Mussolini și Ciano priveau de sus și cu dispreț negocierile cu englezii. Rîvna noastră era privită de către Duce ca o ilustrare a decadenței (Jurnalul lui Ciano exprimă bine acest punct de vedere) :

„Chamberlain este mai interesat decît noi în ajungerea la un acord — aceasta este cartea pe care a pus ca miză tot viitorul său politic, poate chiar și pe cel al întregului partid conservator".

Același zel desfășurat pentru obținerea unui acord a slăbit protestele engleze împotriva intervenției Italiei în Spania. Din moment ce doream atît de mult o înțelegere, de ce ar fi acordat atenție liderii fasciști protestelor noastre ? O dovadă am avut-o în martie cînd lordul Halifax s-a decis să protesteze împotriva raidurilor aeriene, împotriva Barcelonei. După cum relatează Ciano, lordul Perth, ambasadorul nostru la Roma, i-a înmînat o notă atrăgînd atenția asupra bombardamentelor recente și adăugînd că ele ar putea prejudicia continuarea convorbirilor anglo-italiene. Ciano a răspuns cu nevinovăție că operațiile erau inițiate de generalul Franco și nu de guvernul italian ; dar nota în jurnalul său :

„Adevărul despre raidurile asupra Barcelonei este că au fost ordonate lui Valle de către Mussolini... Franco n-a știut nimic despre ele și a cerut ieri să fie suspendate, de teama unor complicații internaționale... Mussolini... n-a fost foarte îngrijorat cînd l-am informat despre demersul lui Perth. De fapt el mi-a declarat că este încîntat că măcar o dată italienii să înspăimînte lumea prin agresivitatea lor..."

E ciudat că regimul fascist a fost considerat demn de a sprijini vreo politică și e umilitor că miniștrii britanici s-au dat peste cap să capete acest sprijin.

Am sosit în Anglia la 4 aprilie, cu cîteva zile înainte de a fi duse la bun sfîrșit convorbirile anglo-italiene. Conform acestora, Mussolini garanta că-și va evacua voluntarii din Spania dînd o asigurare că nu urmărea o poziție privilegiată acolo. De asemenea, promitea să-și retragă din Libia trupele care aveau acolo probabil rolul de a ne pune cuțitul în coastă. Marea Britanie accepta ca fasciștii să-și construiască fortificații în bazinul mediteranean, fiind de acord să nu fortifice Ciprul fără consultări prealabile ; era o condiție surprinzătoare, dat fiindcă pregătirile lui Mussolini nu urmau să întîmpine nici o opreliște. Promiteam să ridicăm la Geneva problema recunoașterii de jure a cuceririi Etiopiei de către Italia, dar nici o clauză a acordului nu urma să fie tradusă în practică înainte de rezolvarea problemei din Spania. Această condiție n-a fost respectată. Nu se preconiza nimic ferm în privința propagandei ostile care era pur și simplu descrisă ca fiind contrară „bunelor relații", astfel încît ea a continuat deși mai puțin fățiș.

Mi-am expus punctul de vedere asupra acestor lucruri într-o scrisoare particulară adresată lui Rupert Beckett, directorul ziarului „Yorkshire Post" : „Cred că guvernul a procedat greșit inițiind convorbirile de la Roma, în condițiile în care a făcut-o și continuînd convorbirile de la Berlin, după întrevederea lui Hitler cu Schuschnigg la Brechstegaden. Dată fiind mentalitatea celor doi dictatori, aceste acțiuni au fost interpretate de ei drept dovezi de slăbiciune...

In rezumat, critica pe care o aduc politicii externe a

lui Chamberlain este că rîvna sa prea evidentă de a cădea de acord cu dictatorii încurajează tendințele lor agresive. Regina Elisabeta îi scria odată ambasadorului danez : «Aș dori ca regele Danemarcei să știe că Anglia nu are nevoie să implore pacea».

În problemele interne, poziția guvernului nu este mai puțin îngrijorătoare. Programul nostru de înarmare este foarte nepotrivit cu pericolele pe care le înfruntăm. Dacă avem de gînd să trăim altfel decît în suferință, este necesar în următorii cîțiva ani, un efort național la o scară comparabilă cu cea din țările dictatoriale. Pentru aceasta este nevoie de un conducător recunoscut de întreaga țară. Neville Chamberlain nu are nici una din calitățile necesare. El este în esență un om de partid, prețios în lupta de partid, dar lipsit de imaginație și de personalitate pentru a avea un ecou mai larg.

Din aceste motive cred că n-ar fi bine să se acorde sprijin activ guvernului în forma sa actuală — eu cel puțin nu-l pot acorda — deoarece sînt convins că este incapabil să facă față situației, poate cea mai gravă prin care trecem de secole încoace..."

La 29 și 30 aprilie, au avut loc la Londra convorbiri oficiale anglo-franceze. Documentele engleze, date acum publicității, arată cum s-a deschis zăgazul nenorocirilor care, nu mult după aceea, aveau să se abată asupra noastră. Miniștrii francezi au plecat nemaipăstrînd nici o iluzie : Anglia nu dispunea de o putere armată care să susțină pozițiile franceze și pe ale noastre. Primul ministru a refuzat să angajeze țara în trimiterea unei armate pe continent și a admis că forța infimă care ar putea fi trimisă nu va fi în întregime mecanizată. Lordul Halifax a declarat oaspeților că, în situația militară existentă, ar fi imposibil să se păstreze un stat ceh, dacă Germania se va decide să „întreprindă acțiuni ostile".

Potrivit procesului verbal oficial Chamberlain „s-a întrebat dacă tabloul era atît de întunecat cum îl zugrăvea Daladier (primul ministru al Franței). În ce îl privea, el se îndoia serios că Hitler dorea cu adevărat să distrugă statul ceh sau mai degrabă un *stat* ceh. Se mai îndoia că în momentul de față Hitler dorea să anexeze districtele sudete la Germania, și era de părere că motivul pentru care Henlein (șeful naziștilor sudeți — *n.r.*) nu ceruse în discursul său alipirea la Reich, era că primise instrucțiuni de la Berlin să n-o facă".

Ca răspuns la această avalanșă de profeții ușuratice, Daladier a remarcat, pe drept, că dacă politica comună a Franței și Marii Britanii va fi inspirată de sentimente de slăbiciune, singurul rezultat va fi o precipitare a unei violențe și mai mari și o asigurare pe mai departe a succesului în folosirea metodelor de forță. El se temea că timpul lucra împotriva noastră, dacă permiteam Germaniei cîte un nou succes la fiecare cîteva luni, sporindu-i puterea materială și politică cu fiecare pas înainte. Dacă această situație se prelungea, țări care acum ezitau vor fi constrînse să se supună hegemoniei și atunci, așa cum ne avertiza *Mein Kampf*, Germania se va întoarce împotriva Occidentului.

Erau vremuri foarte grele pentru cei ce credeau că înțeleg situația internațională mai bine decît guvernul. Un optimism confuz domnea în cercurile oficiale.

Înarmarea noastră nu progresa, pe baza principiului că nu trebuia să stînjenească comerțul normal și că șomajul era încă ridicat. Chiar și docila Cameră a Comunelor din acel timp era nemulțumită de slabele rezultate în echiparea țării cu o forță aeriană adecvată.

Curînd după aceasta m-am dus la Cameră pentru prima oară după dezbaterile legate de demisia mea. Am ocupat locul din colț, pe banca a treia, dedesubtul coridorului, unde ședeau deobicei miniștrii demisionați. Puțin mai tîrziu, liderul majorității parlamentare a partidului conservator, căpitanul Margesson, m-a anunțat că primul ministru ar dori să-mi vorbească. Am așteptat un moment pentru ca plecarea mea din Cameră să nu fie prea strîns legată de discuția cu Margesson și m-am prezentat în cabinetul primului ministru. Chamberlain m-a primit cu multă abilitate și, în cursul convorbirii s-a exprimat, plin de optimism spre marea mea surprindere, în legătură cu arena internațională, în special despre relațiile cu Mussolini. Acordul cu Italia, credea el, va intra curînd în vigoare. Spera că atunci voi putea să revin în guvern, desigur nu la Foreign Office, ci la vreun alt departament care mi-ar fi pe plac. Făcea aluzie la amiralitate.

Eram stînjenit de aceste avansuri, căci nu remarcasem nimic în situația internațională de natură să mă facă să cred în ameliorarea pe care o vedea primul ministru. În același timp nu doream să fiu nepoliticos față de o invitație care era evident prietenoasă în intenție. Am răspuns că deși nu dispuneam de sursele sale de informație, încă nu descoperisem îmbunătățirea menționată de el în raporturile anglo-italiene. Chamberlain m-a asigurat că această ameliorare există într-adevăr, așa încît eu am adăugat : „Poate că ar fi mai bine să vedem mai întîi cum se vor desfășura evenimentele. Dacă viitorul e atît de promițător pe cît îl vedeți, vom putea, dacă doriți, să discutăm din nou". Primul ministru a acceptat bucuros. Am plecat uluit de acolo, dar am păstrat pentru mine cele ce gîndeam și războiul a izbucnit înainte ca Chamberlain și cu mine să fi avut o nouă conversație.

(Va urma)

CULTURA ROMÂNEASCĂ ÎN CIRCUIT EUROPEAN

Destinul unei opere istorice

ALEXANDRU DUȚU

Retras în Rusia, în preajma aliatului său, Petru cel Mare, Dimitrie Cantemir lucra în 1716 la trei mari opere, toate elaborate în latină: *Descriptio Moldaviae, Incrementa atque decrementa aulae othomanicae* și *Vita Cantemyrii*. Din notele cuprinse în cea de-a doua lucrare se deduce că redacta concomitent *Descrierea Moldovei* și *Istoria otomană*. Utilizînd o limbă de circulație științifică internațională, savantul principe exilat urmărea să prezinte Europei istoria țării pe care o condusese, dominată de un imperiu intrat pe panta decăderii; dreptul Moldovei la independență apărea într-o argumentare deplină, iar eliberarea ei ca o posibilitate apropiată. Principele pleda, în același timp, propria sa cauză, înfățișînd istoria familiei sale și explicînd motivele ce-l determinaseră să se ridice împotriva Porții otomane.

Din cele trei lucrări, *Istoria otomană* a cunoscut în secolul al XVIII-lea un succes răsunător. Datorită faptului că răspundea unei stringente necesități, ea a intrat, la scurt timp de la redactare, în circuitul valorilor culturale europene. Cercurile politice, istoricii, dar și un public mai larg, doreau să se inițieze în istoria imperiului, care, după ce înspăimîntase continentul, începea să dea vădite semne de slăbiciune: se deschidea chestiunea orientală. La succesul cărții a contribuit, desigur, și prestigiul celui care

Antioh Cantemir.

Antioh Cantemir și-a făcut un țel al vieții din publicarea capodoperei părintelui său

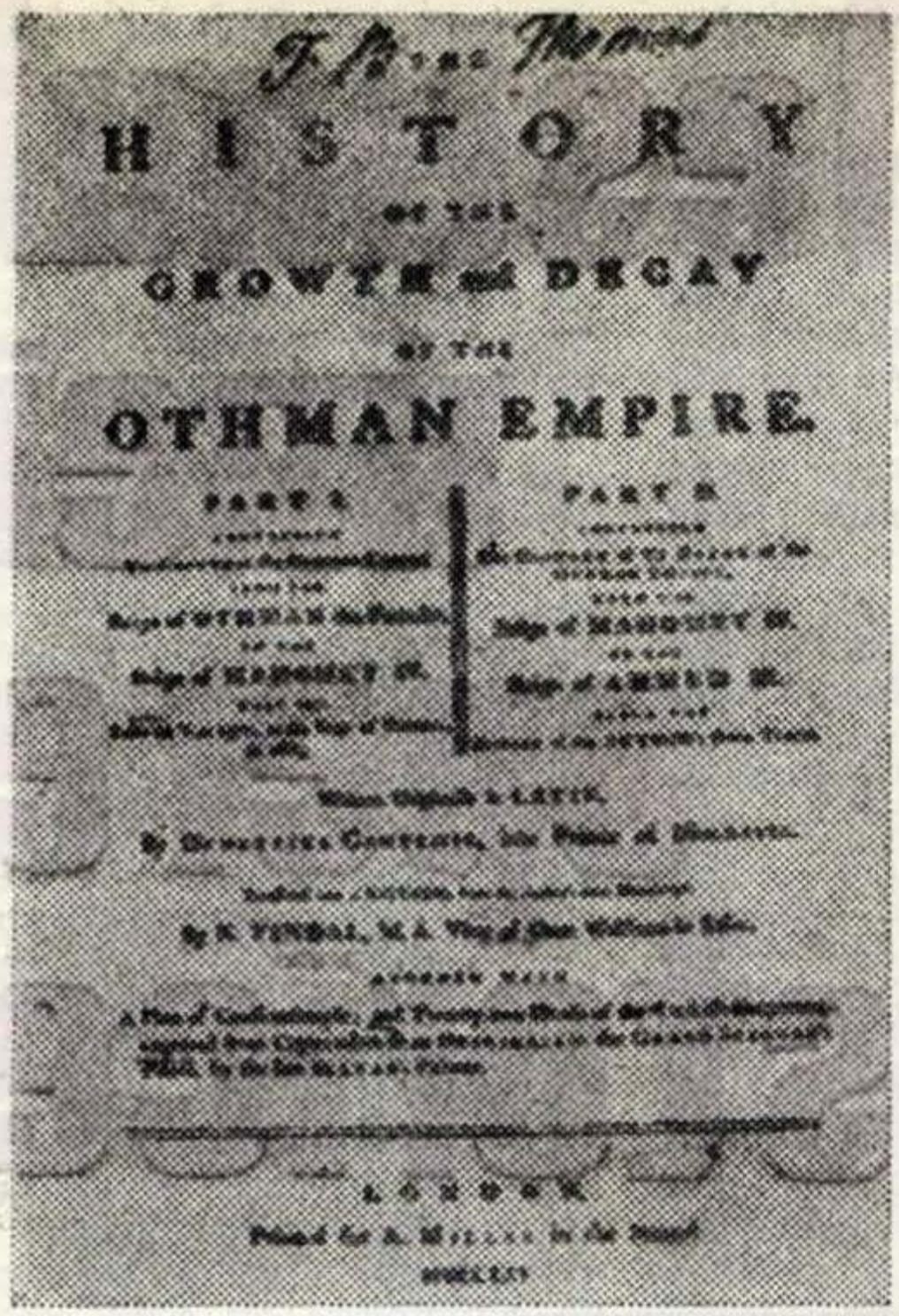

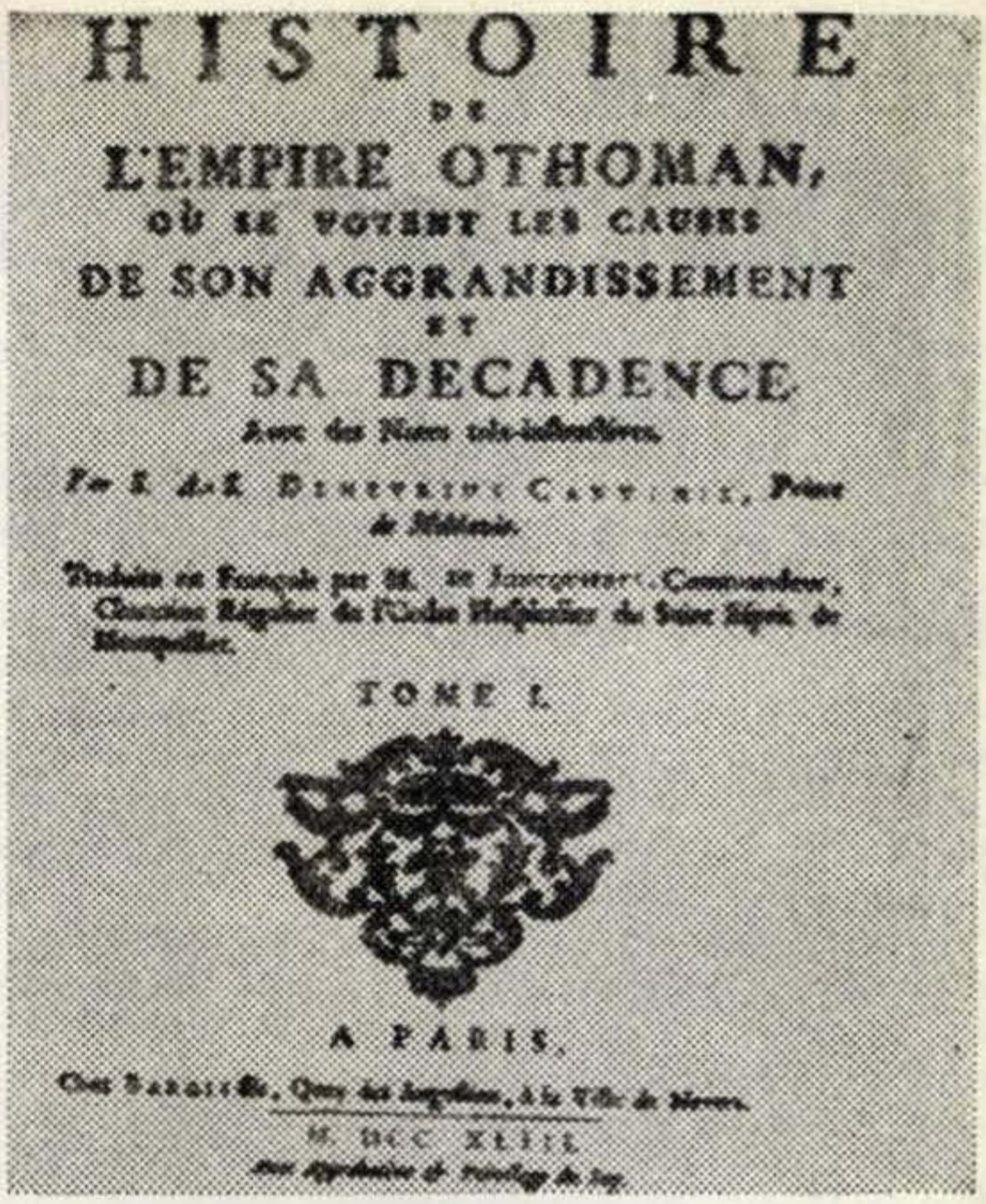

Istoria otomană a avut, la scurt timp după moartea autorului, un răsunet european, fiind tradusă în limbile engleză, franceză și germană

asocia meritelor politice pe cele științifice: autorul era consilier al țarului Petru cel Mare și totodată membru al Academiei ce fusese prezidată de Leibniz. Dar a contribuit și dăruirea de sine a fiului principelui, Antioh Cantemir, care și-a făcut un țel al vieții din publicarea capodoperei părintelui său.

Un best seller impune în sec. XVIII

Pe la 1721, la cererea expresă a lui Petru cel Mare, a fost tradusă în limba rusă *Istoria Imperiului otoman* dar versiunea realizată a rămas în manuscris, fiind consultată doar de cercurile politice și științifice rusești. Puțin mai tîrziu, savantul Bayer a început să tipărească textul original, dar opera nu a apărut. Nu este exclus ca Antioh să fi oprit el însuși tipărirea; poate că lucrul nu pornise bine, așa cum ne lasă să înțelegem o scrisoare tardivă către Bayer a secretarului prințului Dimitrie, J. G. Vockerodt. În 1731 acesta din urmă insinua că istoria nu este obiectivă, fiind mai curînd o apologie și că nu are în întregul ei un caracter original. Asemenea secretarilor cu caligrafie măruntă și a tuturor dascălilor compilatori de manuale, convinși că tot ce se scrie a fost spus de ei mai înainte, Vockerodt își atribuia merite pe care nu putea să le aibă.

Antioh a luat cu el manuscrisul latin în momentul în care a devenit ambasador la Londra. Aici el a izbutit să atragă interesul cercurilor engleze, asigurînd, prin subscriere, suma necesară imprimării, și a găsit un traducător competent și un tipograf priceput. Antioh a raliat cele mai diverse pături de cititori și cele mai opuse grupări: ediția engleză, patronată de regina Carolina și de prințul moștenitor Frederick, aflați pe poziții politice opuse,

a fost susținută atît de partizanii cît și de adversarii premierului Robert Walpole, care polariza simpatia și dușmănia tuturor politicienilor. Dintre cei apropiați premierului, apar pe lista de subscriitori ducele de Newcastle, lordul Harrington și lordul Hardwicke, în timp ce dintre adversari întîlnim pe Philip of Chesterfield, celebru pentru *Scrisorile* sale, ca și pe lordul Carteret, care, după căderea lui Walpole, avea să devină secretar de stat, în 1742 ; alături de aceștia se mai află ofițeri, avocați, farmaciști, medici și diplomați — din Portugalia, Florența, Saxa-Gotha, Veneția, Hesse-Darmstadt —, care au contribuit, astfel, la răspîndirea operei pe continent.

Traducătorul, Nicholas Tindal (1687-1774) nu era un necunoscut. Nepot al celebrului filozof deist, Matthew Tindal, el făcuse studii la Oxford și publicase *Istoria Angliei* a lui Rapin, pe care, traducînd-o, o îmbogățise, oferind cititorilor englezi 15 volume in octavo. El a mai proiectat o istorie a Essex-ului și a publicat un *Ghid în studiile clasice*, care atestă competența sa în domeniul istoric și filologic.

Frații James, John și Paul Knapton erau considerați de contemporani „tipografi eminenți", atît datorită faptului că își făceau meseria cu pricepere, cît și pentru că știau să aleagă operele ce meritau să fie imprimate. După moartea lui James, în 1736, ceilalți doi frați mai tineri au continuat să lucreze pînă în 1755, cînd onestitatea lor în mijlocul unei concurențe dure și mai ales prioritatea acordată valorii științifice față de cea comercială i-a silit să se declare în stare de faliment.

Așa se explică faptul că ediția a doua nu a mai putut apărea „la coroana din Ludgate Street", ci la Andrew Millar. Acesta este considerat drept cel mai mare editor englez din secolul al XVIII-lea ; retipărirea operei lui Cantemir de către el, în 1756, atestă atît valoarea lucrării, cît și interesul publicului pentru ea. Scoțianul Millar (1707-1768) a știut să se înconjure de consilieri capabili și manuscrisele pe care le-a publicat au aparținut unor scriitori care se află la loc de cinste în istoria literaturii engleze, ca Thomson sau Fielding. Dr. Johnson, care și-a imprimat faimosul *Dicționar* la Millar, a putut spune, cu umor, lui Boswell : „îl respect pe Millar ; el a ridicat prețul literaturii".

Consacrată în Anglia, opera lui Cantemir trebuia difuzată în alte țări. Antioh a dus tratative pentru publicarea ei în italiană și, în 1737, era pe punctul de a o vedea imprimată în Olanda, în versiunea franceză a lui Rousset, vestitul editor al periodicului „Mercure historique". Pentru aceasta, el căuta să obțină două noi portrete de sultani și, într-o scrisoare din

Voltaire notează, în mai multe scrisori, interesul pe care i l-a stîrnit lectura operei ilustrului savant moldovean

1736, mulțumea unui personaj, rămas necunoscut, care îi promisese că îi va trimite portretele ultimilor „doi împărați" otomani și care nu împărtășea criticile celor ce afirmau că portretele apărute în ediția lui Tindal nu sînt autentice ; Antioh îl asigura că „tatăl meu n-a afirmat nimic care să nu poată fi dovedit prin mărturii demne de crezare".

Eloginl lui Voltaire

Din nefericire, Rousset nu și-a încheiat lucrul și, în orice caz, versiunea lui nu a apărut. Dar Antioh nu și-a abandonat proiectul. În 1739, opera se afla în mîinile lui Voltaire, care nota în mai multe scrisori interesul pe care i-l stîrnea lectura ; la 19 aprilie, el restituia textul și, într-o lungă scrisoare către fiul lui Dimitrie Cantemir, îi reafirma prețuirea și își exprima regretul că editorul cărții sale *Istoria lui Carol al XII-lea* nu a putut să mai corecteze datele privind originea lui Cantemir. În 1743 apărea traducerea franceză a lui de Jonquières. Dîndu-și seama de importanța cărții, librarii își împărțeau drepturile, asigurînd, astfel, apariția *Istoriei otomane* în două formate : în 4 volume mici la Nyon și la Barois, în 2 vo-

lume mai mari la Ganeau și la J. N. Le Clerc. În sfîrșit, în 1745, capodopera apărea și în limba germană, la Berlin.

Realizarea versiunii franceze a fost, desigur, grăbită și de comentariile de recunoscută autoritate ale unui alt mare scriitor al epocii, care a cunoscut lucrarea lui Dimitrie Cantemir, datorită neobositei străduințe a fiului savantului.

Este vorba de Prévost d'Exiles, care după ce a fugit de la Saint-Germain-des-Prés, lepădînd haina de abate, a ajuns în Anglia. Aici, asemenea altor cărturari veniți de pe continent, a descoperit o efervescentă mișcare de idei și o lume în plină prefacere, care sugera prețioase soluții problemelor ce continuau să fie ridicate în țările aparținînd „vechiului regim" din Europa. El și-a dat imediat seama ce interes putea stîrni în Franța comentarea aspectelor noi culturale și sociale din Anglia „luminată"; un material bogat îi ofereau, mai ales, cărțile și presa. Din 1733 a început să editeze un periodic care avea să încînte Franța: „Le Pour et Contre, ouvrage périodique d'un goût nouveau". Scrisorile trimise de cititori redacției atestă ampla difuzare a revistei, publicată într-un format accesibil, ca și curiozitatea cu care au fost parcurse paginile celor 20 de volume, cîte au izbutit să vadă lumina tiparului pînă în 1740.

Periodicul s-a impus de îndată, deoarece a corespuns cerințelor „gustului nou"; el nu a adoptat nici tonul rece al lui „Journal des savants", nici maniera rigidă a lui „Mercure de France", ci s-a înfățișat ca o cronică redactată zilnic, în care comentariile critice au alternat cu anecdotele, cu povestirile ciudate, cu descrierile surprinzătoare. Prévost își intitulase periodicul „Pentru și contra", deoarece, după cum arăta în primul editorial, își propusese să remarce „cu aceeași grijă ceea ce am crezut că pot constata că este bun, ca și rău în fiecare chestiune asupra căreia voi încerca să mă pronunț".

În paginile sale, revista a inclus aprecieri asupra operelor literare și artistice, a înfățișat progresele științei, a lărgit cunoștințele geografice ale cititorilor, s-a ocupat de istoria popoarelor lumii. La acest capitol întîlnim referiri la evenimentele din Transilvania, la relațiile diplomației franceze cu Teleki și Rákóczi, precum și incursiunile în istoria Imperiului otoman sub călăuza lui Dimitrie Cantemir.

Shelley și Byron citează pe Cantemir

Deși s-a bucurat de succes, periodicul nu se mai păstrează azi decît în cîteva mari biblioteci din lume : extrasele le reproducem din exemplarul complet aflat în British Museum.

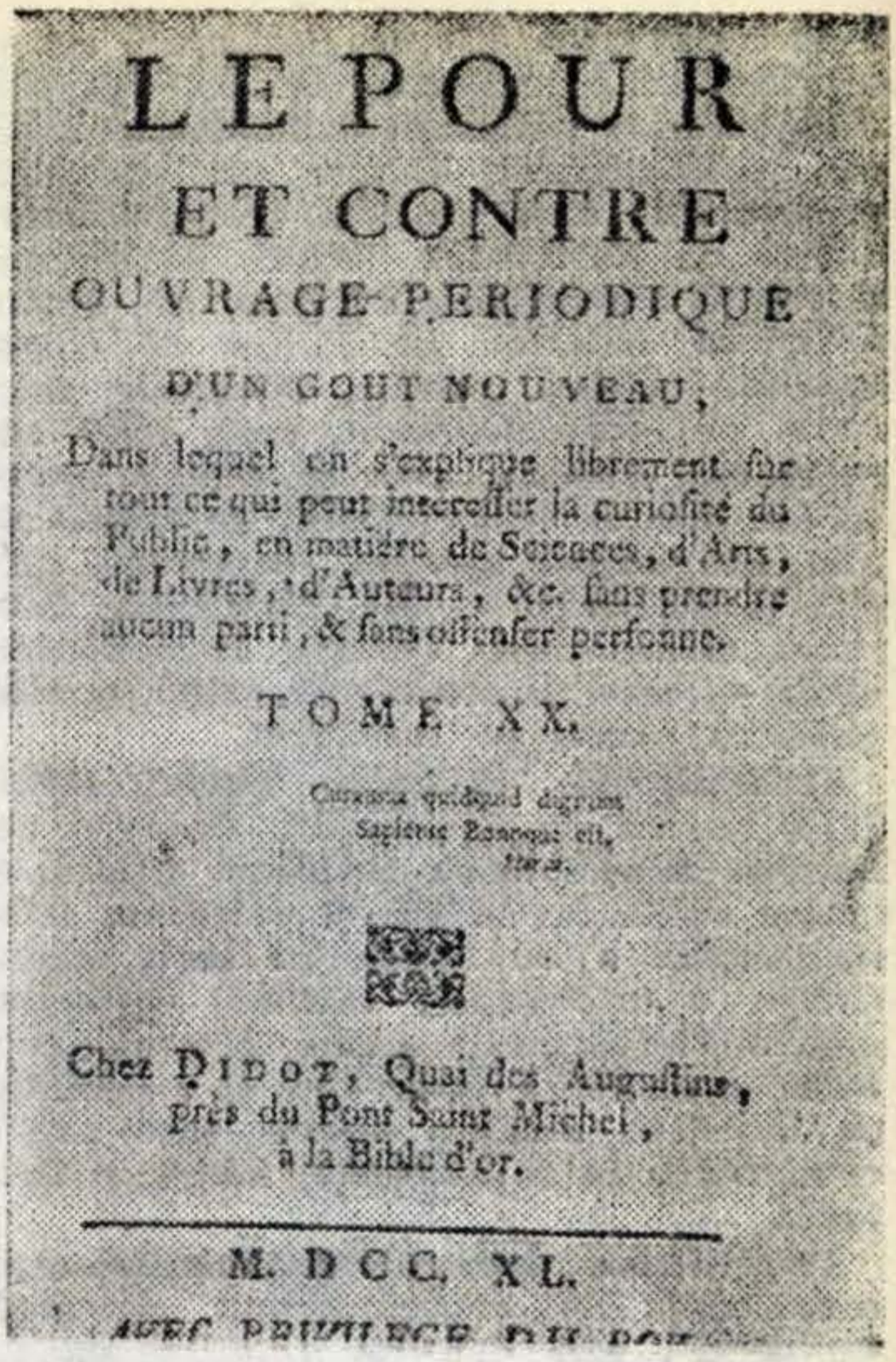
LE POUR
ET CONTRE
OUVRAGE PERIODIQUE
D'UN GOUT NOUVEAU,
Dans lequel on s'explique librement sur tout ce qui peut intéresser la curiosité du Public, en matière de Sciences, d'Arts, de Livres, d'Auteurs, &c. sans prendre aucun parti, & sans offenser personne.
TOME XX.
Chez DIDOT, Quai des Augustins, près du Pont Saint Michel, à la Bible d'or.
M. DCC. XL.

În tomurile din 1740, Prévost comentează o lucrare de o valoare excepțională

Astfel, în tomul XIX, din 1740, numărul 274, p. 154-157, Prévost declara că nu poate trece sub tăcere „o lucrare de o excepțională valoare, pe care „d-l Tindal a redat-o, de curînd, în limba engleză". Avînd în față *The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire*, scriitorul francez se declara fascinat de viața principelui Dimitrie Cantemir, „scrisă după toate aparențele de unul dintre fiii săi (temeiul acestei conjecturi constînd în faptul că opera a fost imprimată sub ochii celui mai tînăr dintre fiii săi, care se află acum în Franța) sau pornind de la memoriile lui. Într-un spațiu restrîns, ea cuprinde atîtea evenimente curioase și pe care le-am căuta inutil în alte surse, încît un extras, împănat cu cîteva reflecții, poate alcătui un articol potrivit". După ce reda în franceză fragmente compacte din viața principelui Moldovei și o listă a lucrărilor marelui cărturar, traducătorul conchidea : „Se poate constata că independent de originea și de faptele sale, Dimitrie Cantemir merita acest articol și în calitatea lui de om de litere".

În numărul 292 din tomul XX, Prévost relua șirul extraselor, publicînd pasaje în care este relatată viața intelectuală din Imperiul otoman. Extrasele se încheiau cu o notă entuziastă : „Relevînd însemnările prințului Cantemir, am urmărit să fac să fie dorită o bună traducere a operei sale". Același ton îl reîntîlnim în numărul 293, integral dedicat operei lui Cantemir : „Nu ar fi nevoie să fiu îndemnat să traduc din engleză *Istoria otomană* a prințului Dimitrie Cantemir, dacă forma de Anale adoptată de autor nu m-ar face să mă tem că s-ar putea ca ea să nu fie apreciată în limba noastră. Pe de altă parte, dacă i-aș schimba forma, ar însemna să redau o lucrare care nu ar mai fi fidelă celei a prințului. Dar opera lui este plină de trăsături atît de interesante, mai ales în notele care formează cea mai mare parte a ei, încît mi-am propus de mai mult timp să desprind cîteva" (vieți de viziri — *n.a.*).

Așadar, Prévost poate fi considerat primul traducător al *Istoriei otomane* în limba franceză și este mai mult ca sigur că el ar fi continuat să publice fragmente masive dacă periodicul nu și-ar fi încetat apariția. Publicînd extrasele sale într-o revistă de mare circulație, scriitorul francez a făcut cunoscută în cercuri largi opera și biografia lui Dimitrie Cantemir. Îndemnurile lui Prévost au grăbit incontestabil realizarea și tipărirea traducerii din 1743.

Imbogățind opera tatălui său cu o biografie care constituia și o bună introducere în istoria țărilor române, Antioh a contribuit atît la consacrarea științifică a lui Dimitrie Cantemir, cît și la difuzarea pe continent a unor date exacte privitoare la existența, de-a lungul timpului, a poporului român. Destinul operei pe continent pune în lumină pasiunea pe care a investit-o Antioh Cantemir în difuzarea lucrării părintelui său.

Istoria otomană a atras atenția Europei asupra unui ilustru savant și asupra poporului din mijlocul căruia se ridicase. Opera a stăruit în lectura cititorilor din diferite țări ale continentului și a fost utilizată atît de cercetători ai Europei răsăritene, cît și de cercurile diplomatice occidentale implicate în chestiunea orientală ; cu ajutorul ei s-au documentat apoi marii scriitori care au susținut lupta de eliberare a popoarelor din sud-estul european : Shelley îl citează pe Cantemir în prefață la poemul *Hellas*, Byron în mai multe locuri din *Don Juan*.

(urmare din p. 23)

ATHENAIS-EUDOKIA

grație, sub învinuirea de păgînism, și fu trimis ca episcop într-un oraș din Frigia.

Curînd după ce soarta o înălțase pe tron, Athenais cîntase în versuri eroice biruințele armatelor imperiului asupra perșilor (422). Reluîndu-și aceste îndeletniciri la Ierusalim, basilisa își puse talentul în serviciul noii sale pasiuni. Ea traduse, în același metru epic, părți din *Vechiul Testament*. Un critic de talia lui Photios (sec. IX) are cuvinte de laudă pentru această operă „vrednică de admirație pentru o femeie și împărătească".

Athenais traduse apoi *Profețiile lui Daniel și Zaharia*, compuse așa-numitele *Centoane din Homer*, povestind episoade din viața lui Cristos cu ajutorul versurilor din Homer, combinate în chip ingenios. Dar opera sa cea mai de seamă a fost poemul în trei cînturi închinat Sfîntului Cyprian, povestea minunată a tinerei creștine Iustina și a celebrului vrăjitor din Antiohia. Versificînd-o, Athenais a pus într-însa, cum au observat unii învățați, ceva din destinul ei tragic.

* * *

Soarta a fost crudă cu frumoasa Athenais. După ce i-a zîmbit din plin, în splendida-i tinerețe, ridicînd-o din condiția modestă a fiicei unui retor atenian pe tronul cel mai strălucit al vremii, ea a făcut-o apoi să guste paharul amărăciunilor. Tot ce fusese bucuria vieții sale de la început se risipise ca un vis. Theodosiu, care o adorase mai întîi și apoi o urmărise implacabil cu ura sa, nu mai era de mult printre cei vii. Pulcheria iubitoare la început, rivală de temut în urmă, avînd în viața sa un rol covîrșitor, se dusese și dînsa. Tronul Bizanțului, în care basilisa domnise, tînără și frumoasă, adulată de toți, trecuse în stăpînirea altei dinastii. În Occident furtuni mari năruiseră moștenirea marelui Theodosiu : Valentinian III pierise asasinat, iar Eudoxia, pentru care Athenais se trudise a cîștiga tronul măreț al Romei, trăia captivă la barbari...

Nu se putea încheia mai tragic o viață mai extraordinară. Mîtul neînduplecatei Nemesis, plutind asupra credințelor ce hrăniseră copilăria frumoasei ateniene, se întruchipa aievea în această zbuciumată existență, străbătută de mari bucurii și de mari catastrofe. Singură, în mijlocul atîtor ruine, Athenais-Eudokia se stinse din viață, la Ierusalim, către anul 460. Istoria ne-a păstrat un amănunt care pătrunde ca o rază în misterul destinului împărătesei : „Cînd fu să-și dea sfîrșitul — scrie Malalas — ea jură că a fost nevinovată de acuzația privitoare la Paulinos".

Să fi fost oare această acuzație singura cauză a dramaticei sale căderi ?!

MEMORII fără memorie

Rudolf Hess îl detesta pe Goebbels...

...și Goebbels îi plătea cu aceeași monedă

ALBERT SPEER SAU FALSUL POCĂIT

NICOLAE MINEI

In numerele precedente am aflat despre debutul lui Speer în cariera de arhitect, dar mai ales despre intrarea lui în partidul nazist (ianuarie 1931), despre „intima prietenie" pe care a legat-o cu Hitler și despre fulgerătoarea sa ascensiune în ierarhia celui de al III-lea Reich.

Am făcut cunoștință, de asemenea, cu modul destul de special în care Speer privește împrejurările din ajunul imediat al celui de al doilea război mondial. Optica lui părtinitoare deformează realitatea, subliniind unele aspecte ce i se par mai „convenabile" și omițînd cu desăvîrșire fenomene sau evenimente care au jucat un rol hotărîtor. Numai sporadic — și parcă împotriva voinței autorului — își face loc și sinceritatea.

În numărul de față prezentăm ultimul fragment din „memoriile fără memorie" ale lui Albert Speer.

Infidelitatea lui Mussolini de la obligațiile „Pactului de oțel" nu l-a împiedicat pe Hitler să dezlănțuie agresiunea împotriva Poloniei la 1 septembrie 1939 și o dată cu ea al doilea război mondial. *„Instinctul îi spunea că, în ciuda defecțiunii italiene, puterile occidentale se vor abține de la declararea războiului,* relatează Speer. [...] *Părerea că Franța și Anglia se vor pleca din nou în fața cererilor sale, așa cum făcuseră la München, era coroborată de datele serviciului de spionaj. Se spunea că un ofițer de la Marele Stat-Major britanic [...] ajunsese la concluzia că rezistența Poloniei se va prăbuși repede. Hitler avea astfel temeiuri să creadă că Marele Stat-Major britanic va face tot ce-i va sta în putință pentru a convinge guvernul de la Londra să nu se angajeze într-un război fără speranțe. La 3 septembrie, cînd puterile occidentale au declarat război [...] Führerul a rămas la început uluit, dar și-a venit repede în fire. Ne-a asigurat și pe noi că Anglia și Franța făcuseră această declarație în chip simbolic, pentru a nu se compromite în fața întregii lumi și că, în ciuda ei, aceste țări nu vor lupta efectiv [...]*

[...] Îmi amintesc consternarea Führerului cînd a primit știrea că Winston Churchill va intra în Cabinetul de război britanic, ca prim-lord al Amiralității. În mînă cu telegrama de rău augur, Goering a ieșit din salonul lui, și trîntindu-se în cel mai apropiat fotoliu, a declarat pe un ton istovit: «Churchill în Cabinet! Asta înseamnă că războiul a început cu adevărat. Acum vom avea de luptat cu Anglia». Am dedus că declanșarea unui război adevărat nu era ceea ce Hitler prevăzuse.

Iluziile și închipuirile lui erau o rezultantă directă a modului său nerealist de a gîndi și de a lucra. Hitler nu știa de fapt nimic despre inamicii săi, refuzînd chiar să folosească informațiile care-i stăteau la dispoziție".[1]

Observația poate avea temei. Dar plecînd de la cuvintele lui Speer, s-ar putea spune despre Speer însuși că nu știa de fapt nimic despre amicii săi, pentru că nu voia să afle nimic despre ei, refuzînd informațiile care-i stăteau la dispoziție, refuzînd pînă și evidența faptelor.

Dovezile ni le furnizează chiar autorul.

Jungla...

„Încă pe cînd Hitler era adîncit în planurile campaniei din Rusia, mintea sa îl ducea la efectele teatrale pe care urma să le aibă parada victoriei din 1950" [2], notează Speer, subliniind astfel megalomania patologică și fantastica inconștiență a idolului său, care credea că în acel an va fi stăpînul nedisputat al lumii. Dar fugara licărire de luciditate se înecă repede în mlaștina apologetică, căci memorialistul se grăbește în rîndurile imediat următoare să demonstreze că Führerul nu avea nici un amestec în fuga lui Hess în Anglia.

După cum se știe, Rudolf Hess, mîna dreaptă a lui Hitler la conducerea partidului național-socialist și ministru în guvernul nazist, a decolat în după-amiaza zilei de 10 mai 1941, la bordul unui MESSERSCHMITT 110, de pe aerodromul din Augsburg. Cîteva ore mai tîrziu, el se lansa cu parașuta pe domeniul ducelui de Hamilton, pe care-l cunoscuse cu prilejul Olimpiadei de la Berlin din 1936. Conform propriilor sale declarații, el venea în numele Führerului să propună încheierea păcii cu Marea Britanie.[3] Motivul l-a oferit unul dintre judecătorii britanici la procesul de la Nürnberg al principalilor criminali de război: „misiunea" lui Hess era menită să asigure Reichului o frontieră occidentală fără probleme, la mai puțin de șase săptămîni înainte de dezlănțuirea agresiunii antisovietice.

Dar Speer nici nu ia măcar în discuție asemenea explicații și interpretări pe care, în lipsa documentelor, le impune logica. Memoria îl servește din nou cu o stupefiantă fidelitate, permițîndu-i să citeze cuvînt cu cuvînt „imprecațiile" lui Hitler la adresa lui Hess: *„Măcar de*

s-ar îneca în Marea Nordului ! Măcar de ar dispare fără urme, astfel încît să putem născoci în liniște o explicație !". Mai mult chiar, Speer își amintește că Führerul îi mărturisise că îl „antipatiza" pe Hess cu mult înainte de aventuroasa expediție a acestuia : *„Cu Hess, fiecare conversație se transformă într-o pacoste de nesuferit. El vine veșnic la mine cu tot felul de chestiuni neplăcute și nu cedează nici în ruptul capului"* [4].

Alți memorialiști sînt însă de cu totul altă părere. Generalul Karl Koller, ultimul șef de stat-major al LUFTWAFFEI, își amintește că „Hess era (pentru Hitler — *n.r.*) mai mult decît un simplu adept, mai mult decît un susținător devotat, fanatic și capabil de orice sacrificiu, mai mult decît urmașul său în linie directă, imediat după Goering. Pînă la fuga sa în Anglia, el a fost un adevărat alter-ego al Führerului. Chiar și după aceea, Hitler a continuat să-l considere drept cel mai apropiat frate de arme". [5]

Consecvent însă cu logica sa, Speer are o explicație gata confecționată pentru neașteptatul zbor al lui Hess în Anglia : faptul că *„viceführerul [...] încerca probabil [...] să dobîndească prestigiu și să repurteze succese, deoarece nu avea calitățile necesare pentru a supraviețui într-o junglă a intrigilor și a luptei pentru putere"*.

E o interpretare sui-generis, care are o singură calitate : pentru susținerea ei, Speer ne zugrăvește un amplu tablou al junglei. Pornind de la comentariul lui Churchill, care spunea că fuga lui Hess dovedește existența unui vierme în mărul german, autorul dovedește cît de total era putregaiul mărului nazist.

...și fauna ei

Spre deosebire de Führer, Goering nu se bucură — cel puțin post-mortem — de admirația lui Speer. Acesta relatează cu lux de amănunte apetiturile și metodele gangsterești ale Reichsmarschallului : *„În timpul războiului, el [...] a continuat să-și îmbogățească prin toate mijloacele posibile colecția de artă. Saloanele și camerele din Karinhall* (somptuosul conac al lui Goering — *n.r.*) *aveau pereții căptușiți cu picturi de mare valoare, atîrnate unele deasupra celorlalte, pe trei patru rînduri [...] Una din încăperi era împodobită cu tablouri aparținînd unui bine cunoscut amator de artă din Olanda, care, după ocuparea țării sale, fusese obligat să vîndă Reichsmarschallului colecția sa pe o sumă ridicolă. În toiul războiului, Goering a revîndut unor gauleiteri cîteva dintre aceste tablouri, luîndu-le — după cum mi-a mărturisit cu un zîmbet copilăros — un preț de cîteva zeci de ori mai mare, ba chiar adăugînd un «supliment de taxă pentru gloria de a poseda*

Hitler și Speer studiază planurile „armelor minune" — V_1 și V_2 —, pe care contau pentru dobîndirea victoriei în ultimul moment

picturi din colecția lui Goering».

Intr-o zi — trebuie să fi fost prin 1943 — am auzit [...] că el făcea presiuni asupra guvernului de la Vichy pentru a obține un celebru tablou expus la Luvru în

schimbul cîtorva pînze fără valoare din colecția sa [...]

Spre sfîrșitul războiului [...], cu prilejul unei invitații la Karinhall [...] Goering ne-a arătat comorile ascunse în pivnița conacului. Printre ele se numărau cîteva neprețuite piese clasice de la muzeul din Napoli, care fuseseră furate înainte de evacuarea orașului, în decembrie 1943. Cu același orgoliu de proprietar, el și-a deschis dulapurile, îngăduindu-ne să privim grămezile de săpunuri și parfumuri franțuzești, care urmau să-i satisfacă nevoile de lux pe zeci de ani. Ca încheiere a demonstrației, a ordonat să i se aducă colecția de diamante și alte pietre prețioase, care valorau, după toate aparențele, cîteva sute de mii de mărci".[6]

Virulența cu care Speer îl atacă pe Goering pare să aibă motive de ordin atît principial, cît mai ales personal. Răsfățat de Hitler, arhitectul, devenit ministru al Armamentului, era foarte susceptibil și ușor de jignit atunci cînd aprecia că nu i se acordă deferența cuvenită. Cu o indignare abia stăpînită, el povestește cum, cu ocazia aceleiași vizite, a fost victima unei grosolănii de neiertat a Reichsmarschallului. *„[...] Am rămas încremenit cînd, la sfîrșitul mesei, nouă ni s-a servit un coniac din cele obișnuite, în timp ce valetul lui Goering i-a turnat în pahar, oarecum ceremonios, coniac dintr-o sticlă veche și plină de praf. «Asta e numai pentru mine», a comentat el fără jenă și a continuat să sporovăiască despre castelul din Franța în care această rarisimă comoară fusese confiscată".*[7]

După toate aparențele, Speer ține să plătească cu vîrf și îndesat polița pe care i-o datorează lui Goering. Iată cum e evocată o discuție cu Reichsmarschallul și cu generalul Thomas, care se plîngea de starea deplorabilă a economiei germane: *„Goering a ripostat respectatului general, începînd să se răstească la el: «Ce-i treaba d-tale? Eu mă ocup de problemele astea — eu, mă auzi? Nu cumva d-ta răspunzi de planul cvadrienal* ? Nu ai de ce să-ți vîri nasul într-o chestie ca asta! Mie mi-a încredințat Führerul toate aceste probleme!» [...]*

În toamna anului 1941 [...], Goering, comandantul suprem al LUFTWAFFEI, angajată din plin pe frontul de Est, dispunea de timp liber cu toptanul. Chiar la 23 iunie 1941, a doua zi după atacarea Uniunii Sovietice, el a găsit răgazul să-și îmbrace uniforma de gală și să vină cu mine, pentru a examina machetele viitorului său sediu oficial [...]"[8]

În legătură cu Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al Reichului, Speer istorisește: *„În ziua cînd Ribbentrop a împlinit cincizeci de ani, în 1943, cîțiva dintre colaboratorii săi cei mai apropiați i-au dăruit o frumoasă casetă, împodobită cu pietre semiprețioase. Ei avuseseră intenția să o umple cu fotocopii ale tuturor tratatelor și acordurilor semnate de ministrul de Externe. «Am fost puși în mare încurcătură, i-a povestit lui Hitler, la cină, ambasadorul Hewel, omul de legătură al lui Ribbentrop. Cînd am vrut să umplem caseta, am descoperit că nu mai rămăseseră decît foarte puține pe care noi să nu le fi călcat între timp în picioare»** . Hitler a rîs cu lacrimi"*[9].

Despre Goebbels aflăm că *„se pricepea să-l distreze pe Hitler cu glume, nimicindu-și totodată rivalii în lupta pentru putere"* [10]. Pentru a ilustra prostia lui Wilhelm Frick, ministrul de Interne, autorul ne oferă o anecdotă: la unul dintre prînzurile la care participau colaboratorii săi cei mai apropiați, Führerul a povestit că tatăl lui îl bătuse adesea *„și încă zdravăn de tot. Frick a intervenit, cu vocea lui behăitoare: «După cum putem constata astăzi, lucrul ăsta v-a prins bine». În jurul mesei s-a făcut o tăcere grea, plină de groază. Frick a încercat să repare gafa: «Vreau să spun că de aceea ați ajuns atît de departe». Goebbels, care-l considera pe Frick un idiot desăvîrșit, a comentat cu sarcasm: «Se cunoaște că pe d-ta nu te-a bătut nimeni în copilărie»"* [11]

Din cînd în cînd avem parte și de o descriere a atmosferei generale care domnea în clica stăpînilor celui de-al III-lea Reich și din care Speer nu făcea notă discordantă: *„Lumea în care trăiam ne impunea să folosim numai prefăcătorii și ipocrizie. Printre rivali, rareori se rostea un cuvînt cinstit, de teamă ca nu cumva el să fie adus la cunoștința lui Hitler într-o versiune denaturată. Fiecare dintre noi conspira împotriva tuturor celorlalți; fiecare dintre noi căuta să se servească de capriciile lui Hitler în propriul său avantaj; fiecare dintre noi putea să piardă sau să cîștige în cursul acestui joc misterios. Am cîntat și eu în corul distonant care se făcea auzit în preajma Führerului și în raporturile reciproce am arătat aceeași lipsă de scrupule ca și toți ceilalți".*[12]

Să reținem mărturisirea. E una dintre puținele cu o rezonanță de autentică sinceritate.

Nr. 1 sau nr. 2?

Dar poate că elementul cel mai straniu și, implicit, cel mai interesant al volumului îl constituie frecventele pasaje în care Speer face publicitate meritelor sale ca titular al departamentului care se ocupa de producția de război a Reichului. În privința asta, așa cum am mai spus la începutul serialului nostru, el nu numai că nu minte, ci probabil că nici măcar nu exagerează.

★ Un simulacru de planificare hitleristă pe perioada 1940-1943.

★★ Ribbentrop însuși afirmase cîndva cu un maxim cinism că pentru el cea mai fericită clipă din viață va fi cînd după obținerea hegemoniei mondiale de către naziști va putea strînge într-o ladă toate tratatele și acordurile internaționale pe care le semnase în numele celui de-al III-lea Reich, cu gîndul la ziua cînd le va călca în picioare.

Ceea ce uimește este însă altceva : contradicția dintre cei doi Speer pe care ni-i prezintă Speer. Pe de o parte, avem de-a face cu Speer nr. 1, pocăitul, care pare că regretă amarnic înhăitarea sa cu fiarele naziste, nu găsește decît cuvinte de blam la adresa lor și subliniază, cu demna eleganță a unui erou din antichitate, că cei douăzeci de ani de temniță ai săi reprezintă o pedeapsă pe deplin meritată. Pe de altă parte, ne izbim mereu de Speer nr. 2, liderul nazist căruia și astăzi îi pare teribil de rău că Hitler și complicii lui nu i-au urmat sfaturile, împiedicîndu-l astfel să sporească la maximum capacitatea de luptă a Germaniei. În cea de-a doua ipostază, Speer afirmă în esență că, dacă industria de armament ar fi lucrat după indicațiile sale, cel de-al III-lea Reich ar fi rezistat mult mai mult timp coaliției antihitleriste și — cine știe ? — poate că ar fi ieșit chiar învingător.

Contradicția dintre cele două personaje nu pare să-l deranjeze pe memorialist. Tot astfel, el nu dă semne că ar fi reflectat vreodată la faptul că înfrîngerea nazismului a fost rezultanta unei legități istorice și nu rodul unui hazard pe care vreun ministru, oricît de genial ar fi fost el, l-ar fi putut înlătura. Curios este totuși că acest adevăr răzbate din înseși paginile volumului : la 27 decembrie 1941, Speer s-a întîlnit cu Fritz Todt, care conducea pe atunci Ministerul Armamentului și Munițiilor și care se întorsese dintr-o inspecție pe frontul de Est. *„Văzuse acolo trenuri sanitare imobilizate, în care răniții noștri muriseră înghețați, fusese martor ocular al suferințelor îndurate de trupele germane în satele și cătunele izolate de zăpadă. Îl frapaseră descurajarea și disperarea care domneau printre soldații germani“* [13].

Așadar, la numai cîteva luni după dezlănțuirea agresiunii antisovietice cei care semănaseră vînt începuseră să culeagă roadele furtunii. În treacăt fie spus, Speer nu a petrecut pe frontul de Est decît șapte zile, deoarece *„nu eram cîtuși de puțin dispus să fiu un erou“* [14]. În schimb, i se părea foarte natural ca sute de mii de soldați germani să-și găsească acolo pieirea : nicăieri nu se menționează vreun cuvînt sau măcar un gînd al său de protest la adresa măcelului provocat de Hitler și de clica imperialistă căreia i se integra.

La 8 februarie 1942, după moartea lui Todt într-un accident de avion, Speer i-a luat locul în fruntea unui departament de care — după propria sa afirmație — *„depindea însăși existența statului nazist“*. [15] Noul post l-a ocupat după cîteva cochetării de formă, dar cu un real entuziasm de fond : *„Încă din prima zi am adoptat, cu siguranța cu care umblă un somnambul, unicul sistem care putea asigura succesul producției de armament“*. [16] Rezultatele nu au întîrziat să se arate : în mai puțin de șase luni, producția a sporit la tunuri cu 27%, la tancuri cu 25%, la muniții cu 97%, iar în iulie 1944 nivelul general de producție a armamentului a crescut la peste 322% în comparație cu 1941.

Dar s-ar fi putut obține și mai mult, se plînge necontenit Speer. Fanatismul lui atinge o culme a grotescului atunci cînd îl învinuiește pe Hitler că... a menajat prea mult poporul german, cerîndu-i *„mult mai puțin decît au cerut Churchill și Roosevelt popoarelor lor“*. [17] Ținînd seama de nesfîrșitul cortegiu de dezastre pe care dictatorul cu zvastică le-a adus asupra Germaniei, reproșul ni se pare gratuit și nemeritat.

Încercarea ministrului Armamentului de a transfera cîteva sute de mii de muncitori din construcții în fabricile de armament a dat de asemenea greș, *„din cauza rezistenței opuse de gauleiteri [...] care, în ciuda intrigilor și rivalităților dintre ei, făceau front comun atunci cînd privilegiile lor erau amenințate“* [18]. Din text nu reiese ce privilegii ale gauleiterilor erau amenințate, în schimb se poate deduce că Speer îi depășea, în inumanitate, pînă și pe ferocii miniführeri ai districtelor în care era împărțită Germania.

Această supralicitare s-a mai manifestat și în alt do-

Martin Bormann : abil, brutal, ipocrit, fără scrupule, fără conștiință, ca și partenerii săi de clică hitleristă

meniu. *„La începutul lunii aprilie 1942, m-am dus la Sauckel* (un fel de reprezentant al gauleiterilor pe lîngă Speer — *n.r.*), *propunîndu-i să recrutăm brațe de muncă din rîndul femeilor germane. El mi-a răspuns, răstit, că problema de unde să procure noi brațe de muncă și cum să le repartizeze ține exclusiv de resortul lui. În plus, în calitate de gauleiter, Sauckel se considera direct răspunzător numai*

față de Hitler". Lungi discuții, la care a participat și Goering, nu au dat nici un rezultat și *„la sfîrșitul războiului, circa 1 400 000 femei continuau să fie utilizate ca ajutoare în gospodărie. În plus, jumătate milion de tinere ucrainiene* (aduse cu forța în Germania din teritoriile vremelnic ocupate în U.R.S.S. — n.r.) *au contribuit la rezolvarea problemei servitoarelor pentru conducătorii de toate rangurile ai partidului nazist"* [19].

Zelul lui Speer nu s-a oprit aici. Să adăugăm un ultim exemplu la cele de pînă acum : *„Am încercat din răsputeri să împing la o substanțială reducere în producția bunurilor de larg consum [...]. Dar în 1942, maximul ce l-am obținut a fost o micșorare de 12%"* [20]. După jalea cu care se exprimă autorul, ai fi ispitit să crezi că, în timpul războiului, populația civilă germană a dus-o ca în sînul lui Avram. Dar Speer se ferește să dea cea mai mică cifră despre nivelul producției bunurilor de larg consum, împotriva căreia se înverșuna : exact în 1942, ea reprezenta doar 37% din nivelul atins în 1927, deși numărul locuitorilor crescuse considerabil [21].

În primăvara anului 1943, cînd a auzit că Hitler ordonase execuții de masă în rîndul prizonierilor de război sovietici, Speer s-a... emoționat. Îl revolta baia de sînge care se pregătea ? De loc ! *„Eram alarmat în mod egoist de risipa pe care o presupunea o asemenea măsură [...]. De luni de zile încercam în zadar să umplem golurile în materie de mînă de lucru"*. Firește, ministrul Armamentului avea nevoie de sclavi, nu de cadavre. Dar *„Disputa cu privire la soarta prizonierilor s-a dovedit inutilă [...]."*

În același timp, arhitectul devenit unul din „zeii războiului" recunoaște înfrîngerile suferite de Wehrmacht în fața armatelor sovietice, înfrîngeri de la care înzestrarea tehnică nu l-a putut salva.

După bătălia tancurilor de la Kursk (1943) Speer admite : *„În ciuda formidabilei noastre tehnici, nu am fost capabili să încercuim forțele sovietice. Încrederea în succes a lui Hitler fusese neîntemeiată. După două săptămîni de luptă, el a renunțat la ofensivă. Acest eșec demonstra că, pînă și în sezonul de vară, inițiativa trecuse în mîinile inamicului"* [22].

Zwei Seele wohnen ach ! in meinem Brust ! („Două suflete sălășluiesc în piept-tu-mi"), recunoștea Faust, cu care memorialistul nostru se compară atît de des. Vorbind în cor, cele două suflete ale lui Speer rostesc o frază aparent paradoxală și contradictorie, care sună cam așa : ce păcat că nu mi s-a dat posibilitatea de a prelungi cu cîțiva ani un război pe care-l condamn din toată inima și de a contribui și mai mult la supraviețuirea odiosului regim, în frunte cu o clică de șnapani, demenți și criminali, cu care mă căiesc că am colaborat atît de strîns.

Ultima întrevedere cu Hitler

Pasajele pe care ai fi tentat să le citezi sînt foarte numeroase în „Memoriile" lui Speer. Iei cunoștință cu groază și silă de rîndurile sau paginile care descriu infernul lagărelor de concentrare și tragismul vieții cotidiene a milioanelor de muncitori „importați" cu forța din diferite țări ocupate. Deși era unul dintre principalii coautori ai acestor crime în masă, Speer le prezintă cu o nepăsare care frizează demența. Superficial ca un turist după ce a vizitat niște monumente care nu i-au trezit un interes deosebit, memorialistul folosește eufemisme ca „situații destul de triste" sau „stări demne de milă" pentru a zugrăvi ceea ce în realitate reprezenta un bestial genocid.

Parcurgînd paginile volumului, ajungi să te întrebi dacă „sincerele regrete" exprimate de Speer la procesul de la Nürnberg, ca și confesiunile făcute în fața Tribunalului internațional nu au fost, pur și simplu, abile manevre, avînd drept scop obținerea unui verdict mai clement. În cursul depoziției sale, el declara : *„Îi eram recunoscător lui Sauckel pentru fiecare muncitor pe care mi-l procura. Adesea, atunci cînd nu realizam producția de armament scontată, din lipsa mîinii de lucru, aruncam vina pe umerii lui Sauckel [...] Bineînțeles, știam că muncitori străini lucrează în fabricile de armament și am fost de acord cu acest lucru [...] Am subscris la politica lui Sauckel de a aduce cu sila în Germania pe muncitorii din regiunile ocupate [...] M-am străduit să capăt, pe orice cale, cît mai mulți muncitori cu putință"*. [23]

La procesul de la Nürnberg, Speer s-a oprit îndelung asupra divergențelor pe care le-ar fi avut cu Hitler în ultima fază a războiului. El a insistat mai ales asupra unei așa-zise intenții de a-l ucide la un moment dat pe Führer, care îl *„înspăimîntase cu planurile sale de distrugere totală a Germaniei"*. Nimeni nu poate verifica autenticitatea acestui proiect, deoarece autorul său l-a abandonat încă înainte de a schița cel mai mic gest pentru traducerea lui în practică. Mai mult, însăși existența unei astfel de intenții este flagrant contrazisă de emoția cu care vorbește Speer despre ultimele zile ale lui Hitler : „Mi-era milă de Führer", afirmă el în diverse variante.

Tabloul pe care memorialistul îl face sîngeroasei agonii a nazismului conține multe pagini interesante pe plan general istoric, din care extragem cîteva pasaje :

„În ultimele săptămîni de existență, Hitler dădea impresia că renunțase la rigiditatea adoptată de el cu ani în urmă [...] Avea aerul unui om al cărui scop în viață fusese nimicit [...]

scăpase frînele din mîini și se resemnase : ce-o fi o fi [...] Se cocîrjase ca un moșneag, mîinile și picioarele îi tremurau, mergea adus din spinare și cu pași tîrșîiți. Pînă și vocea lui semăna cu un behăit [...].

În jurul acestei umbre a lui Hitler aparatul de comandă continua să funcționeze în mod mecanic [...] Führerul trebuie să fi remarcat că disciplina anturajului său slăbise în mod vădit. Înainte, ori de cîte ori intra într-o cameră, toată lumea se ridica în picioare și nimeni nu se așeza pînă ce nu lua loc și el. Acum, la apariția lui, discuțiile continuau, ceilalți nu se ridicau de pe scaune, valeții foiau de colo pînă colo, aducînd mereu gustări și băuturi, cei care băuseră prea mult dormeau în fotolii, ceilalți vorbeau cu glas tare și fără nici o jenă". [24]

În cursul asaltului final al armatei sovietice împotriva Berlinului, Speer era un frecvent vizitator al bunkerului — imensa cazemată subterană în care se mutase Cancelaria Reichului.

*„Atacul iminent asupra centrului Capitalei a format obiectul discuțiilor noastre. Cu o seară înainte se vînturase părerea că metropola nu trebuie să fie apărată și că ultima rezistență va fi organizată în «reduta alpină *». Dar peste noapte, Hitler se răzgîndise și acum voia ca lupta să se ducă pe străzile Berlinului. Imediat, toți cei de față au început să pledeze pentru mutarea cartierului general la reședința de pe Obersalzberg [...]*

Cînd ședința a luat sfîrșit și generalii au părăsit încăperea, Goering s-a adresat lui Hitler cu un aer profund deprimat, spunîndu-i că sarcini urgente îl așteaptă în sudul Germaniei și că se vede nevoit să părăsească Berlinul chiar în seara aceea. Hitler l-a privit absent [...] și, cu cîteva cuvinte indiferente, i-a strîns mîna, nedînd vreun semn că sesiza intenția Reichsmarschallului de a dezerta". [25]

* O regiune din Alpii Bavariei, în jurul Obersalzbergului, unde naziștii sperau că dificultățile reliefului vor împiedica pătrunderea trupelor aliate.

Speer redactîndu-și depoziția în ajunul procesului de la Nürnberg...

La ora aceea Speer era un ministru fără minister, căci industria de armament încetase să mai existe.

...și în banca acuzaților citindu-și „ultimul cuvînt"

Totuși, afirmă el, *„simțul datoriei, jurămîntul de credință pe care-l depusesem, lealitatea, recunoștința"* îl determinau să continue să graviteze în jurul lui Hitler. Ceea ce memorialistul neglijează însă să precizeze este cum se împăcau asemenea sentimente cu pretinsa lui intenție de a-l omorî pe Hitler, în care, cu puțin timp înainte, văzuse pe *„cel mai mare dușman al Germaniei și al întregii omeniri"*.

Trecînd peste acest mister greu de soluționat, să vedem cum s-a desfășurat ultima întrevedere dintre Faust și Mefisto.

„Am fost condus în camera lui Hitler din bunker [...] El nu manifesta nici o emoție, astfel încît, o dată mai mult, am avut impresia că era golit pe dinăuntru, ars, lipsit de viață [...].

Cu o totală apatie, mi-a declarat : «Nu voi lupta eu însumi cu arma în mînă» [...]. Atmosfera devenea din ce în ce mai fantasmagorică, tragedia se apropia de sfîrșit [...].

Am părăsit încăperea în care se scrisese un tragic capitol, plin de greșeli, omisiuni și crime. Hitler mă tratase ca pe un vizitator obișnuit, de parcă nu aș fi venit acolo de dragul lui. Ne-am despărțit fără a ne strînge mîna, în modul cel mai indiferent, ca și cum ar fi urmat să ne reîntîlnim a doua zi" [26]

Pe acest ton de spășit, al valetului îndurerat de indiferența stăpînului său, se încheie relatarea lui Speer despre cea din urmă întîlnire cu patronul lui.

Șobolanii părăsesc corabia

Mult mai semnificative sînt pasajele din *Memorii* în care autorul zugrăvește panica de care au fost cuprinși ciracii lui Hitler, dezgustătoarea lor lașitate, ca și tentativele făcute pentru a-și salva pielea.

De exemplu, înainte de audiența la Führer, Speer a fost întîmpinat de Bormann, care l-a abordat cu o neobișnuită politețe. *„Cu o voce umilă, mi-a spus : «Cînd veți sta de vorbă cu Führerul, el va ridica cu siguranță problema dacă să mai rămînem la Berlin sau să plecăm cu avionul la Berchtesgaden. Dar e neapărat necesar ca el să preia comanda în Germania de sud. Sînt ultimele ore cînd acest lucru mai este cu putință. Îl veți convinge să plece, nu-i așa ?»*

[...] Bormann îmi dovedea cît de mult ține să rămînă în viață, el care, cu numai trei săptămîni înainte, ceruse membrilor partidului nazist să-și biruie orice slăbiciune, să repurteze victoria sau să moară la locurile lor de luptă". [27]

Modul cum Goering l-a trădat pe Hitler este de asemenea caracteristic pentru moravurile bandei de gangsteri de la conducerea Germaniei naziste. Reichsmarschallul, fugit în Germania de sud, a început prin a întreba printr-o radiogramă dacă să se considere șeful statului, de vreme ce Hitler se claustrase în bunker. Peste cîteva ore sosea o nouă radiogramă :

„Ministrului von Ribbentrop.

Am cerut Führerului să-mi dea instrucțiuni pînă la data de 23 aprilie ora 10 p.m. Dacă pînă la acea dată va deveni evident că Führerul este lipsit de libertatea de acțiune pentru a dirija treburile Reichului, intră în vigoare decretul său din 29 iunie 1941, prin care în calitatea mea de locțiitor sînt succesorul lui în toate funcțiile. Dacă pînă la miezul nopții de 23 aprilie nu primiți nici o veste, fie de la el, fie de la mine, urmează să veniți imediat la mine pe calea aerului
(semnat) Goering Reichsmarschall" [28].

Bormann a profitat de situație și i-a declarat lui Hitler că aici era vorba de o manevră trădătoare. *„Führerul l-a privat imediat pe Goering de drepturile sale la succesiune — Bormann a redactat în persoană radiograma respectivă — și l-a acuzat de trădare față de național-socialism [...]*

Roșu la față de furie și cu ochii holbați, Hitler urla, uitînd cu desăvîrșire de prezența celor din jurul său : «Am știut eu ! Am știut eu că Goering e un puturos ! A lăsat aviația să se ducă de rîpă. Este corupt pînă în măduva oaselor. Exemplul lui a adus corupția în tot aparatul nostru de stat. În plus, e de ani de zile morfinoman. Am știut dintotdeauna toate astea»" [29].

Pasajul se încheie cu fraza : *„Va să zică Hitler cunoscuse toate acestea, dar nu făcuse nimic"*. Cuvintele merită să fie reținute. Ele se aplică de minune autorului însuși și ar putea figura ca moto al volumului de memorii fără memorie : *„Cunoscuse toate acestea, dar nu făcuse nimic"*.

SFÎRȘIT

---

[1] A. Speer : **Inside the Third Reich**, London, 1970, pp. 164-165.
[2] **Ibidem**, p. 174.
[3] Vezi W. Shirer : **The Rise and Fall of the Third Reich**, New York, 1960, vol. I, p. 293.
[4] A. Speer : **Op. cit.**, p. 175.
[5] K. Koller : **Der letzte Monat**, Mannheim, 1949, pp. 23-24.
[6] A. Speer : **Op. cit.**, p. 173.
[7] **Ibidem**, p. 179.
[8] **Ibidem**, p. 180.
[9] **Ibidem**, pp. 180-181.
[10] **Ibidem**, pp. 123-124.
[11] **Ibidem**, p. 124.
[12] **Ibidem**, pp. 267-268.
[13] **Ibidem**, p. 105.
[14] **Ibidem**, p. 190.
[15] **Ibidem**, p. 197.
[16] **Ibidem**, p. 204.
[17] **Ibidem**, p. 214.
[18] **Ibidem**, p. 218.
[19] **Ibidem**, pp. 220-221.
[20] **Ibidem**, p. 222.
[21] Vezi Bruno Locker : **Das Leben imdritten Reich**, Stuttgart, 1968, p. 117.
[22] A. Speer : **Op. cit.**, p. 289.
[23] **Ibidem**, p. 516.
[24] **Ibidem**, pp. 472-473.
[25] **Ibidem**, pp. 474-475.
[26] **Ibidem**, pp. 480-481.
[27] **Ibidem**, pp. 478-479.
[28] **Ibidem**, pp. 482-483.
[29] **Ibid.**

GEPIZI SAU OSTROGOȚI?

Ipoteze pe marginea unor noi descoperiri

Prof. dr. docent K. HOREDT
membru corespondent al Academiei de științe sociale și politice

În mileniul I e.n., în perioada formării poporului român, s-au desfășurat mari migrații, cuprinzînd întreaga Europă și chiar părți întinse ale Eurasiei. Acest fenomen, atît de complex și greu de pătruns, poate fi redus în esență la patru mișcări, care se împletesc și se întrepătrund : migrația populațiilor germanice, a populațiilor călărețe răsăritene, a slavilor și a arabilor. Populația băștinașă de pe teritoriul de astăzi al României a intrat în relații complexe cu diferite populații ce au trecut peste pămînturile sale. Vom discuta aici, pe baza cîtorva descoperiri noi, doar unele aspecte din istoria gepizilor și ostrogoților*, pînă în cel de-al treilea sfert al secolului al V-lea, încercînd să formulăm cîteva ipoteze în legătură cu momentul în care au venit în atingere cu populația băștinașă.**

Nu putem trece cu vederea faptul că pretutindeni unde s-au așezat în afara Germaniei propriu-zise, triburile germanice nu au trăit singure, ci au convietuit cu populația locală.

* Împreună cu vandalii, burgunzii și longobarzii, goții făceau parte din ramura răsăriteană a populațiilor germanice originare din Peninsula Scandinavă. În a doua jumătate a secolului al III-lea, după așezarea lor în nordul Mării Negre, neamul goților este împărțit în trei ramuri : *vizigoții*, *ostrogoții* și *gepizii*. *Ostrogoții* erau cei care locuiau înspre răsărit, *vizigoții* cei cu sediile spre apus, iar *gepizii* cei care au plecat mai tîrziu (decît ceilalți goți) din patria lor scandinavă *(n.r.)*.

** Ele au fost expuse într-o comunicare ținută în decembrie 1969 la sesiunea anuală a Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" din Iași *(n.r.)*.

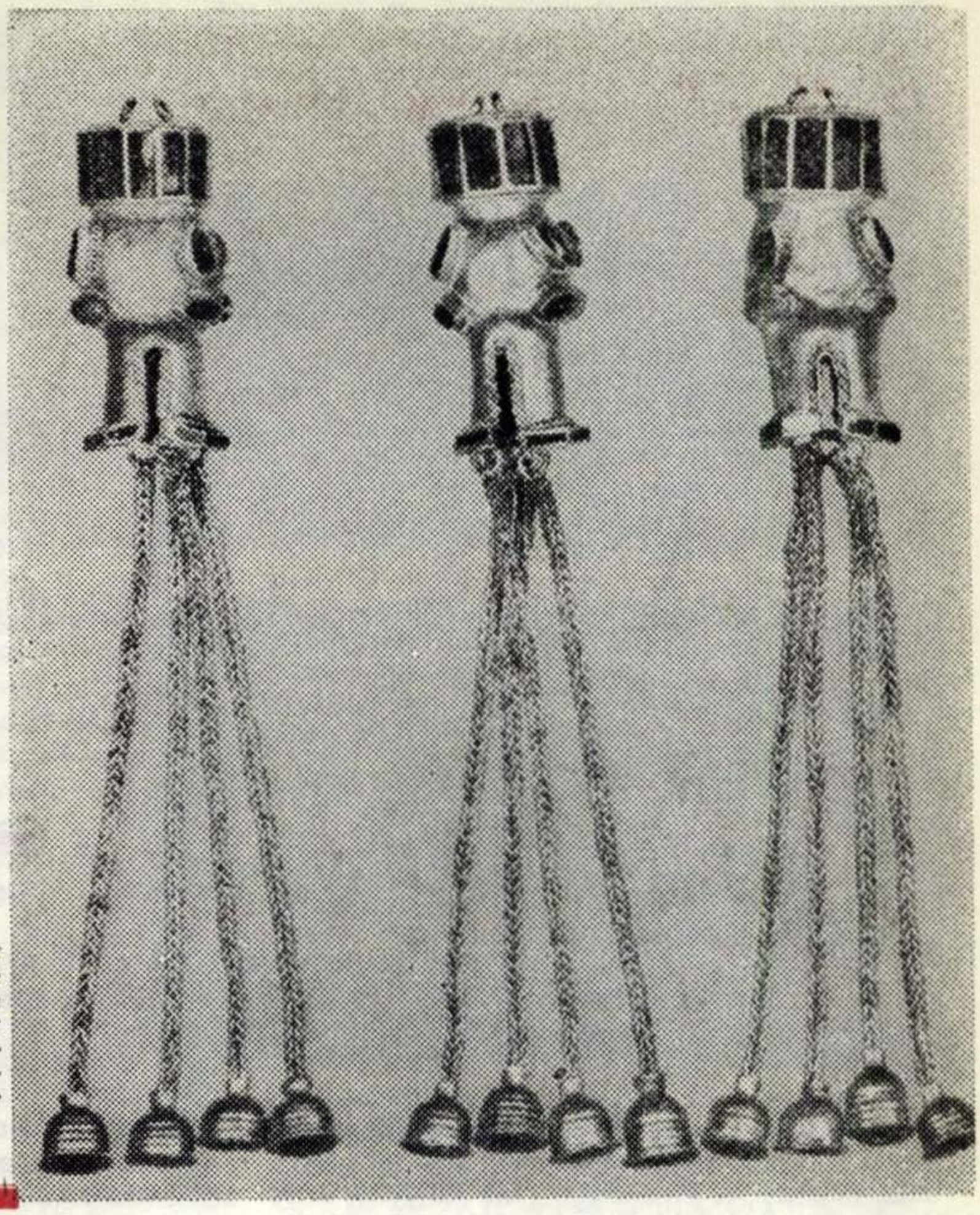

In 1889, la Apahida a fost descoperit unul dintre cele mai somptuoase tezaure de pe teritoriul patriei noastre: mormîntul lui Omharus; aceste pandantive au înfrumusețat o diademă sau o podoabă pentru cap

Plecînd spre sud mai tîrziu decît ceilalți goți (începutul sec. III e.n.), gepizii au ajuns, după cum relatează Iordanes* într-o regiune înconjurată de munți înalți și de păduri dese. Așezările lor pot fi localizate undeva pe versantul exterior al Carpaților. Regele gepid a dat vecinilor săi un ultimatum, cerîndu-le o parte din țara lor. Cum pretenția n-a fost acceptată, noii veniți au pornit războiul împotriva celor de un neam cu ei. Au fost însă învinși în lupta de la **Galtis,** lîngă rîul **Auha.** În legătură cu locul și data bătăliei s-au formulat cele mai variate ipoteze. S-a crezut că **Galtis** s-ar putea localiza în colțul de sud-est al Transilvaniei, la **Ungra** lîngă Olt, iar **Auha** ar deriva din **Aluta,** numele antic al Oltului. Sub raport cronologic s-au propus diferite date între anii 260 și 290 e.n.

Din analiza textului cronicarului got Iordanes rezultă însă că lupta de la Galtis, pomenită în capitolul 17, se intercalează între luptele goților din anul 248, descrise în capitolul 16, și cele din anul 250, amintite în capitolul 18. De aici reiese că evenimentul expus în capitolul 17 trebuie să se fi întîmplat în anul 249. Deoarece în acest timp Transilvania mai făcea parte din provincia romană Dacia, bătălia trebuie să fi avut loc în **afara Carpaților Răsăriteni,** probabil undeva în sud-estul Moldovei.

Înfrînți, gepizii s-au retras în așezările lor de mai înainte, a căror poziție poate fi delimitată, cu aproximație, în raport cu aria de răspîndire a culturii Przeworsk**.

Ei puteau să locuiască numai spre nord de aceștia, inițial pe ambele versante ale Carpaților. În această privință, se pot aminti bogatele așezări de olari din împrejurimile Cracoviei, de la Igołomia și Nowa Huta, care nu aparțin culturii Sîntana — Cerneahov sau Przeworsk și nu pot fi atribuite goților sau vandalilor, ci mai curînd gepizilor.

---

* Iordanes, *Getica*, XVII, 98, MGH, AA, V. 1, Ed. Th. Mommsen, Berlin, 1882 *(n.r.)*.

** Civilizație a triburilor nordice care au populat în secolele I-IV e.n. nordul și centrul Poloniei. Numele culturii a fost dat după cel al locului primelor descoperiri *(n.r.)*.

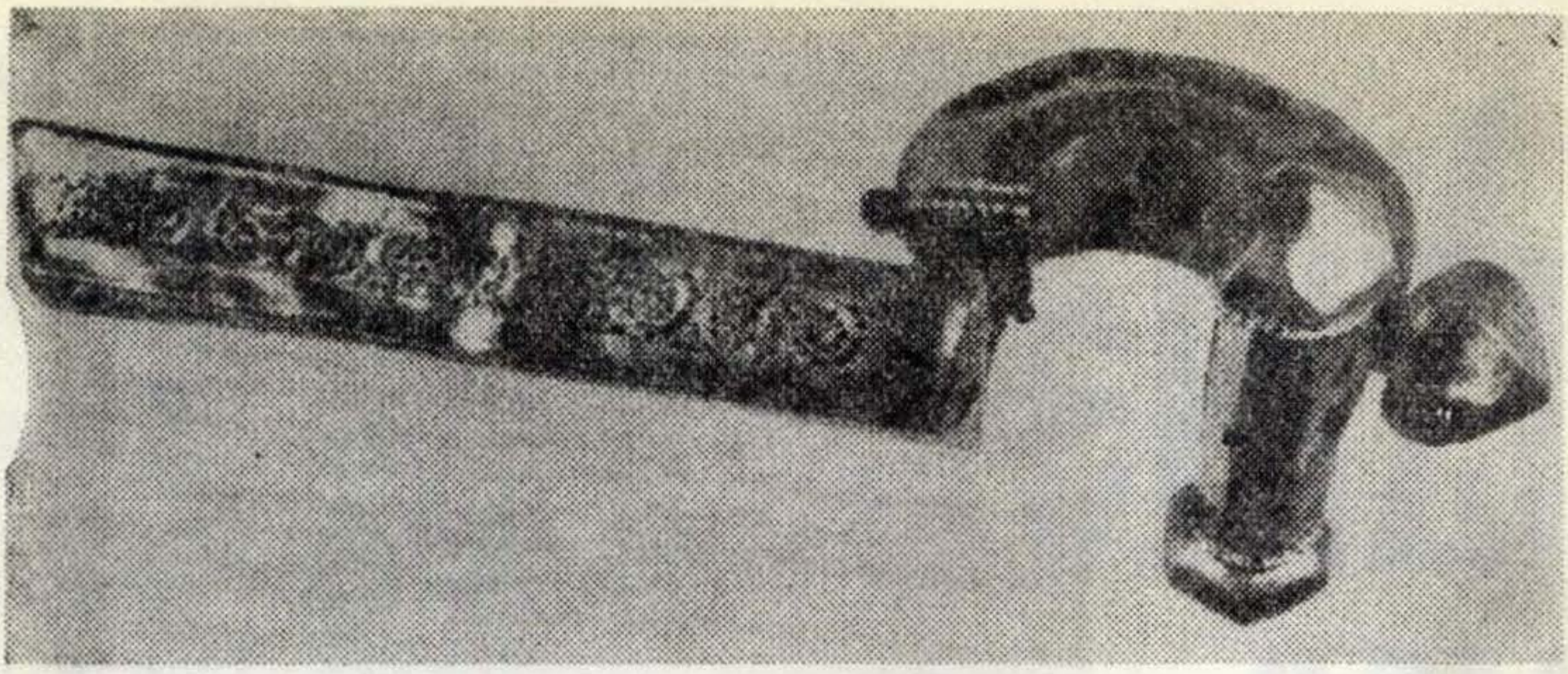

Fibulă din aur caracterizată prin butoni în formă de ceapă

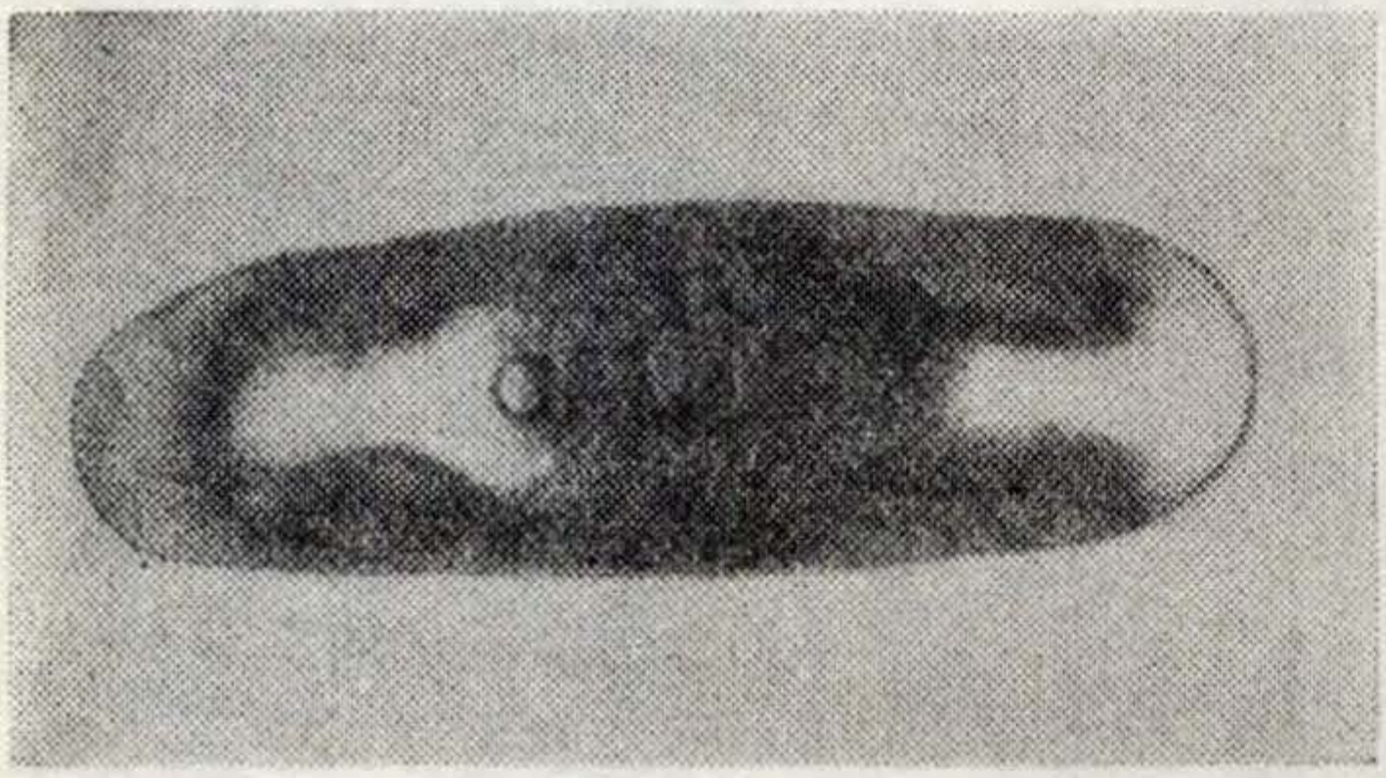

Unul dintre cele trei inele de aur găsite în mormînt poartă numele posesorului : Omharus

Gepizii începeau să graviteze spre interiorul Carpaților și să intre în legături mai strînse cu vandalii. Un indiciu în acest sens îl constituie și alianța celor două semințiii germanice (vandali, gepizi) din anul 290 împotriva goților. În ultimii ani în Slovacia răsăriteană și în Ungaria de nord-est a fost descoperită o ceramică specifică, ștampilată, care datează din sec. IV. Aria de răspîndire a acestor produse corespunde cu aceea a vestigiilor vandale din interiorul Carpaților, încît ele trebuie considerate ca aparținînd vandalilor și nu gepizilor — cum s-a crezut. În privința descoperirilor vandale din regiunea Tisei se poate menționa faptul că ele se găsesc în afara liniei marilor valuri de pămînt din Cîmpia Tisei, în interiorul cărora locuiau sarmații iazigi. Reiese că ele despărțeau sediile vandalilor de pe Tisa de cele ale sarmaților.

Aliați ai hunilor și dușmani totodată

Invazia hunilor a declanșat mari deplasări de populații. Pe la anul 400 e.n. au pornit din locurile lor și vandalii de pe Tisa. Îndreptîndu-se spre vest, ei au cutreierat întreaga Europă și au ajuns pînă la urmă pe coastele Africii de Nord, la Cartagina, unde au întemeiat regatul vandal, care în anul 534 avea să fie desființat de Belizarie*. După plecarea vandalilor, gepizii au înaintat spre sud și au ocupat regiunea locuită de aceștia. Între timp în Cîmpia Tisei s-au stabilit hunii, cu precădere în acele teritorii care erau înconjurate de marile valuri și aparținuseră mai înainte sarmaților. Astfel, gepizii locuiau lîngă huni, fiind vecinii acestora, așa cum anterior vandalii fuseseră vecinii sarmaților.

În timpul lui Attila, gepizii au rămas supuși și aliați ai hunilor. Au participat de partea lor la lupta de pe Cîmpurile Catalaunice, regele lor, Ardarich, bucurîndu-se de încrederea deosebită a lui Attila. După moartea acestuia, cel care va conduce lupta de eliberare împotriva fiilor lui Attila va fi tocmai Ardarich ! Împreună cu aliații lor, gepizii reușesc să învingă pe huni în anul 454 e.n., în lupta de lîngă Nedao. Ținînd seama de teritoriul locuit pe atunci de gepizi, precum și de aliații lor, bătălia trebuie să se fi dat probabil tot undeva în nordul Cîmpiei Tisei. În urma

* General bizantin (505-565) din timpul împăratului Iustinian, care a luptat și împotriva ostrogoților în Italia (*n.r.*).

victoriei repurtate, gepizii au dobîndit un rol precumpănitor și au ocupat teritoriile hunice din Cîmpia Tisei, unde aveau, încă în sec. VI, centrul puterii lor. De aici au înaintat spre sud și — după plecarea ostrogoților din Panonia, în anul 471 — au ocupat Sirmium și, probabil, în același timp, au început să pătrundă și în Podișul Transilvaniei.

Taina tezaurului de la Someșeni

Se consideră că dovada cea mai timpurie pentru prezența gepizilor în Podișul Transilvaniei ar fi mormîntul lui Omharus, descoperit în anul 1889 la Apahida. Există strînse legături între acesta și mormîntul regelui franc Childeric, de la Tournai, în ceea ce privește bogăția și tipologia inventarului, încît se poate admite că cel înmormîntat la Apahida a fost contemporan cu Childeric (mort în anul 482). Mormîntul lui Omharus cuprinde aproape exclusiv obiecte de aur : o fibulă cu capete în formă de ceapă, o brățară cu capete îngroșate și trei inele : unul cu numele lui Omharus, altul, după cum a arătat recent profesorul Joachim Werner, de la Universitatea din München, R. F. a Germaniei, cu monograma lui scrisă cu litere grecești și un al treilea cu patru cruci. Pandantive, cu lanțuri terminate în clopoței, constituiau probabil o podoabă pentru cap. O bandă ovală de aur, cu trei ramificații, a fost purtată, pare-se, pe umăr. Ea imita forma fibulelor bizantine, cum sînt cele reprezentate pe mozaicurile de la Ravenna. Din inventarul funerar mai făceau parte o cataramă mare și una mică, cu limbi de curea, precum și două căni de argint.

Variatele probleme pe care le ridică mormîntul princiar amintit se prezintă într-o lumină nouă în urma unor cercetări făcute în ultimii ani. În 1963 s-a descoperit, la numai cîțiva kilometri sud de Apahida, la Someșeni (astăzi suburbie a orașului Cluj), un important tezaur, compus exclusiv din bijuterii de aur, a căror analiză arheologică urmează a fi publicată.

Piesa cea mai importantă din tezaurul de la Cluj-Someșeni este un pectoral, care are pe față, în celule ajurate, o cruce cu brațe egale, iar pe dos, pe o foiță de aur, un simbol creștin. Dintr-un lanț gros, împletit s-au păstrat numai capetele de care atîrna pectoralul. Un lanț asemănător apare în mormîntul de la Olbia, care are și în alte privințe afinități cu tezaurul nostru de la Someșeni. Pandantive rombice și semilunare au fost fixate de un colier în felul celui pe care îl cunoaștem din descoperirile de la Bakódpuszta, lîngă Budapesta. Din același colier sau poate dintr-un al doilea lanț făceau parte mărgele poliedrice și mărgele în formă de butuc. Acestea din urmă se întîlnesc și în inventarele funerare de la Gáva și de la Mecholupy (R.P. Ungară) și constituie, în urma acestor legături evidente, indicii importante pentru datarea tezaurului. O cataramă mare, cu placă patrulateră, reprezintă unul dintre cele mai timpurii exemplare ale așa-numitelor catarame „gotice", iar o piesă mai mică corespunde celor aflate în mormintele de la Apahida și Blučina. Trei inele cu placă ornamentală rombică au analogii cu piese existente pe o arie foarte largă. Deosebit de interesant este al patrulea inel, prin gema de argint cu care este împodobit, dar mai ales prin semnele zgîriate în interiorul său, care ar putea fi semne runice. Din fragmen-

Cel mai important obiect din tezaurul de la Cluj-Someșeni este un lanț împletit, cu un pectoral

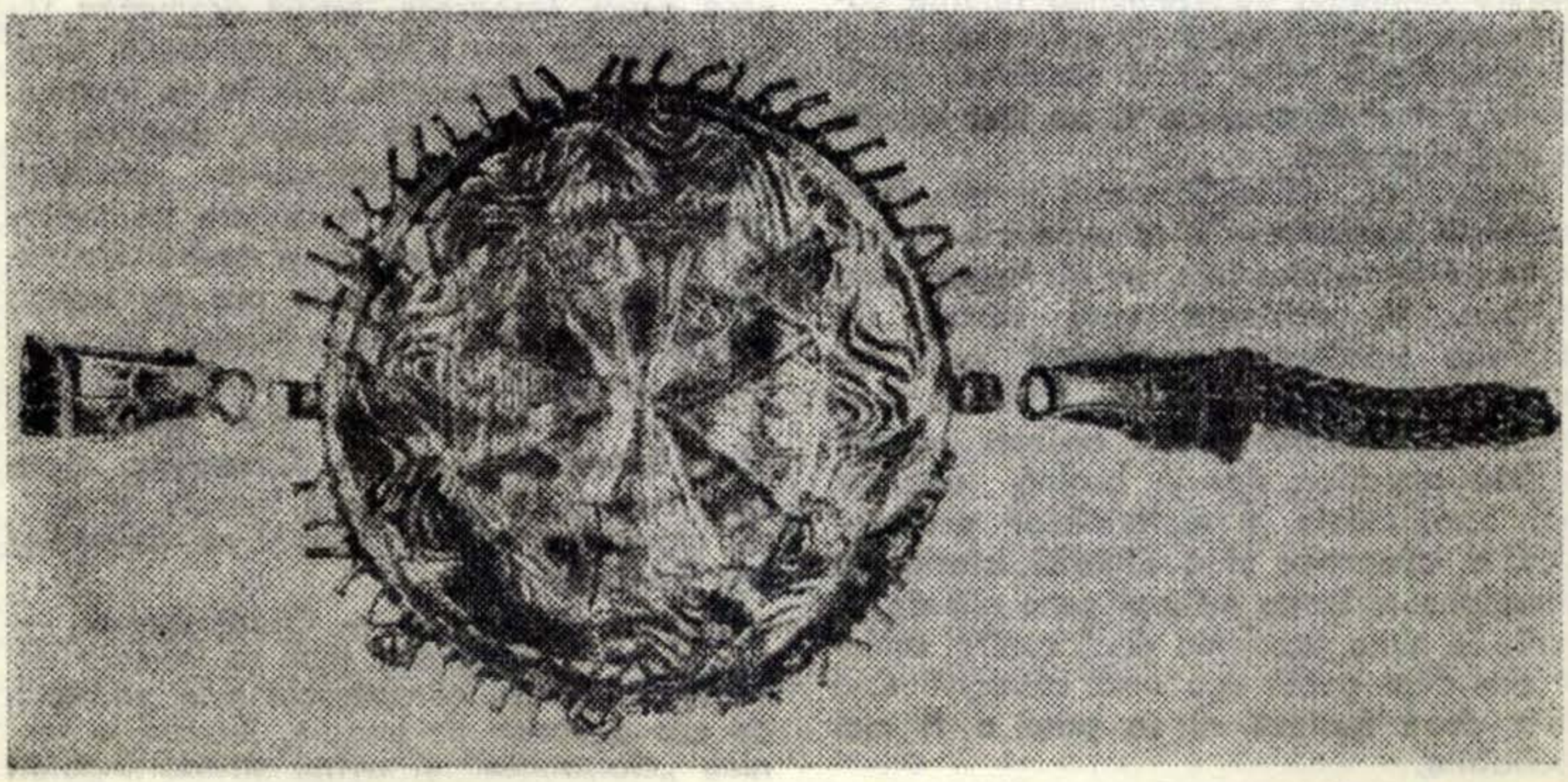

tele păstrate se pot reconstitui două brățări : una cu capete îngroșate, iar cea de-a doua cu capete zoomorfe.

Piesele descoperite în tezaurul de la Olbia, Cluj-Someșeni și Bakódpuszta au multe trăsături comune din punct de vedere tehnic, ornamental și tipologic și aparțin, fără îndoială, unui orizont cultural unitar. Ele indică, prin eșalonarea lor, direcția de pătrundere de la est spre vest a elementelor care le caracterizează sau limita nordică pînă la care iradiază influențele unei zone culturale bizantine. Datarea tezaurului de la Someșeni pe la mijlocul sau în al treilea sfert al sec. V rezultă din analogiile enumerate, îndeosebi cu piesele de la Bakodpuszta și Gáva, care sînt legate între ele prin folosirea fibulelor tîrzii cu disc. Tezaurul a aparținut probabil unei principese germanice creștine.

Cinci ani după descoperirea de la Someșeni, în toamna anului 1968, cu ocazia săpării fundației pentru stîlpul unei rețele electrice, a fost găsit, tot la Apahida, la circa 500 metri de mormîntul lui Omharus, un al doilea mormînt princiar. Inventarul său este deosebit de interesant, prin cantitatea obiectelor de aur, ca și prin tipologia lor. Deoarece piesele descoperite prin săpătura sistematică nu au fost încă prelucrate, vom aminti aici numai obiectele primului lot, provenite din descoperirea întîmplătoare. Un număr de 18 rozete și butoni au împodobit probabil un căpăstru. Patru tuburi de aur vor fi fost folosite la îmbrăcarea barelor laterale ale unei zăbale. Trei mărgele globulare au servit, probabil, tot pentru împodobirea harnașamentului sau căpăstrului. Din teaca spadei s-a păstrat placajul gurii și arcul pentru atîrnare. Amănuntele tehnice ale rozetelor, butonilor, cataramelor și ale placajului, cu almandine mici globulare sau canelate, despărțirea celulelor prin pereți avînd o îndoitură mediană, de asemenea tipurile cataramelor și ale limbilor de cataramă arată că **podoabele celor două morminte principale sînt contemporane și au fost lucrate în același atelier.**

Tezaurul de la Cluj-Someșeni și cele două morminte princiare de la Apahida indică în valea Someșului Mic, în al treilea sfert al sec. V, **existența unui centru de stăpînire trecătoare aparținînd unei seminții est-germanice.** Pînă în prezent, mormîntul lui Omharus a fost atribuit în mod unanim gepizilor, dar în lumina analizei mai aprofundate a materialelor arheologice, a izvoarelor și a situației istorice, o asemenea atribuire nu mai pare atît de sigură. Se pune problema dacă centrul amintit era **deja** gepid sau **încă** ostrogot. Cea de-a doua ipoteză ni se pare a fi mai probabilă.

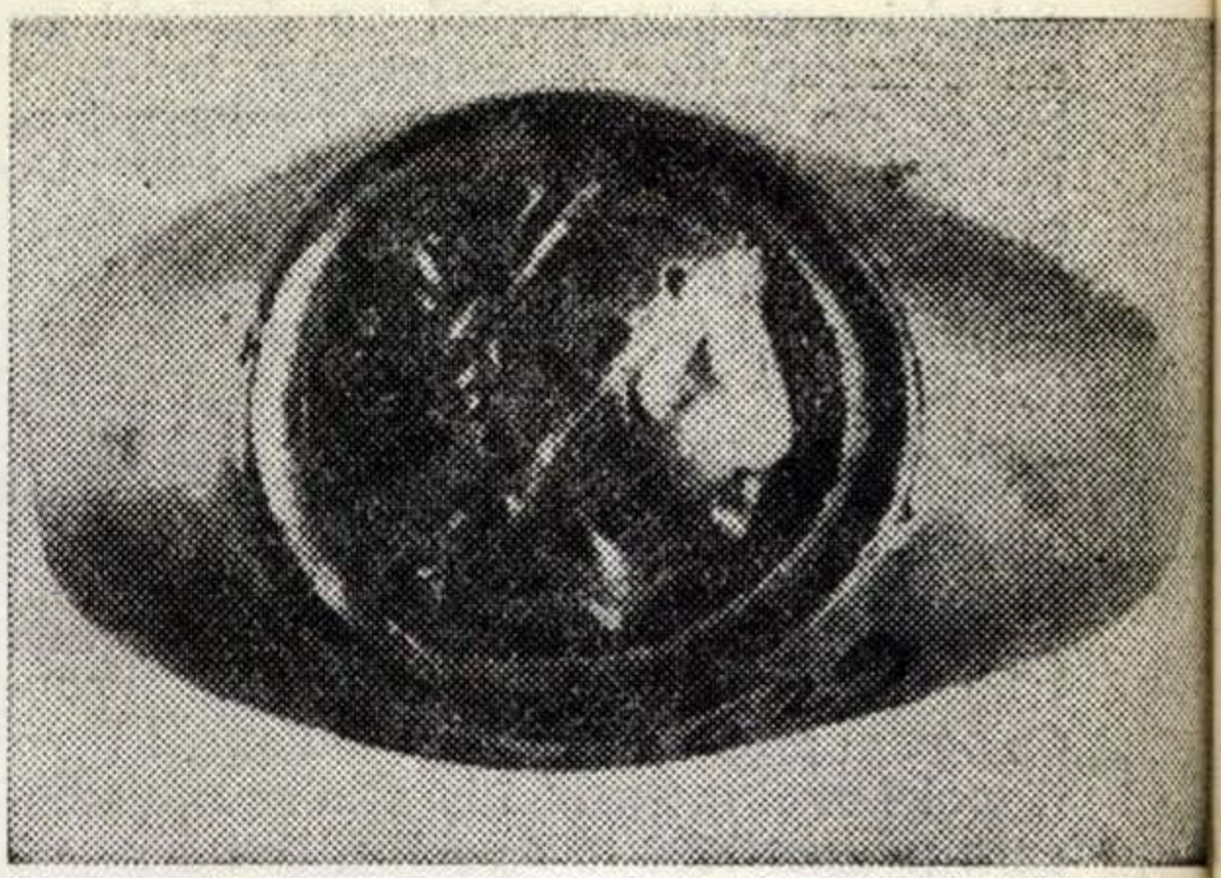

Deși foarte frumoasă, nu această gemă ce împodobește al patrulea dintre inelele descoperite la Someșeni stîrnește interesul specialiștilor, ci semnele zgîriate în interiorul inelului, care ar putea fi runice

Pe nedrept uitați

Prin similitudinile pe care le prezintă, tezaurul de la Cluj-Someșeni se leagă de cele de la Olbia, de la Bakódpuszta și, într-un cadru mai larg, de cele de la Lörrach (în Germania) și de la Reggio Emilia (în Italia). Pentru toate acestea se pot stabili, într-o formă sau alta, **legături cu ostrogoții,** dar **nu** și cu **gepizii.** Dacă tezaurul de la Pietroasa datează abia din timpul lui Attila, cum am încercat să dovedesc cu prilejul unei comunicări prezentate la Conferința națională de arheologie (Craiova, 1969, vezi și „Magazin istoric" nr. 7/1970), atunci, din cauza poziției geografice și cronologice, el nu poate fi atribuit decît ostrogoților, nu însă vizigoților sau gepizilor, cum s-a considerat pînă acum. Deoarece într-un asemenea tezaur princiar sau tribal se păstrează piese colecționate în perioade diferite, se impune, și din acest punct de vedere, datarea lor corespunzătoare. Admițîndu-se existența atunci a unor enclave ostrogote pe teritoriul țării noastre, reiese că și centrul din valea Someșului Mic trebuie pus pe seama ostrogoților. Tezaurul de la Șimleul Silvaniei indică prezența, în prima jumătate a sec. V e.n., în depresiunea din fața Munților Meseș (în nordul Carpaților Apuseni) a unui alt centru care trebuie atribuit, de asemenea, ostrogoților, și nu vizigoților sau gepizilor.

Șimleul Silvaniei — Cluj-Someșeni — Apahida — Pietroasa, iată un orizont arheologic comun, caracterizat prin podoabe de aur deosebit de bogate, lucrate în tehnica „cloisonnée" și avînd strînse legături

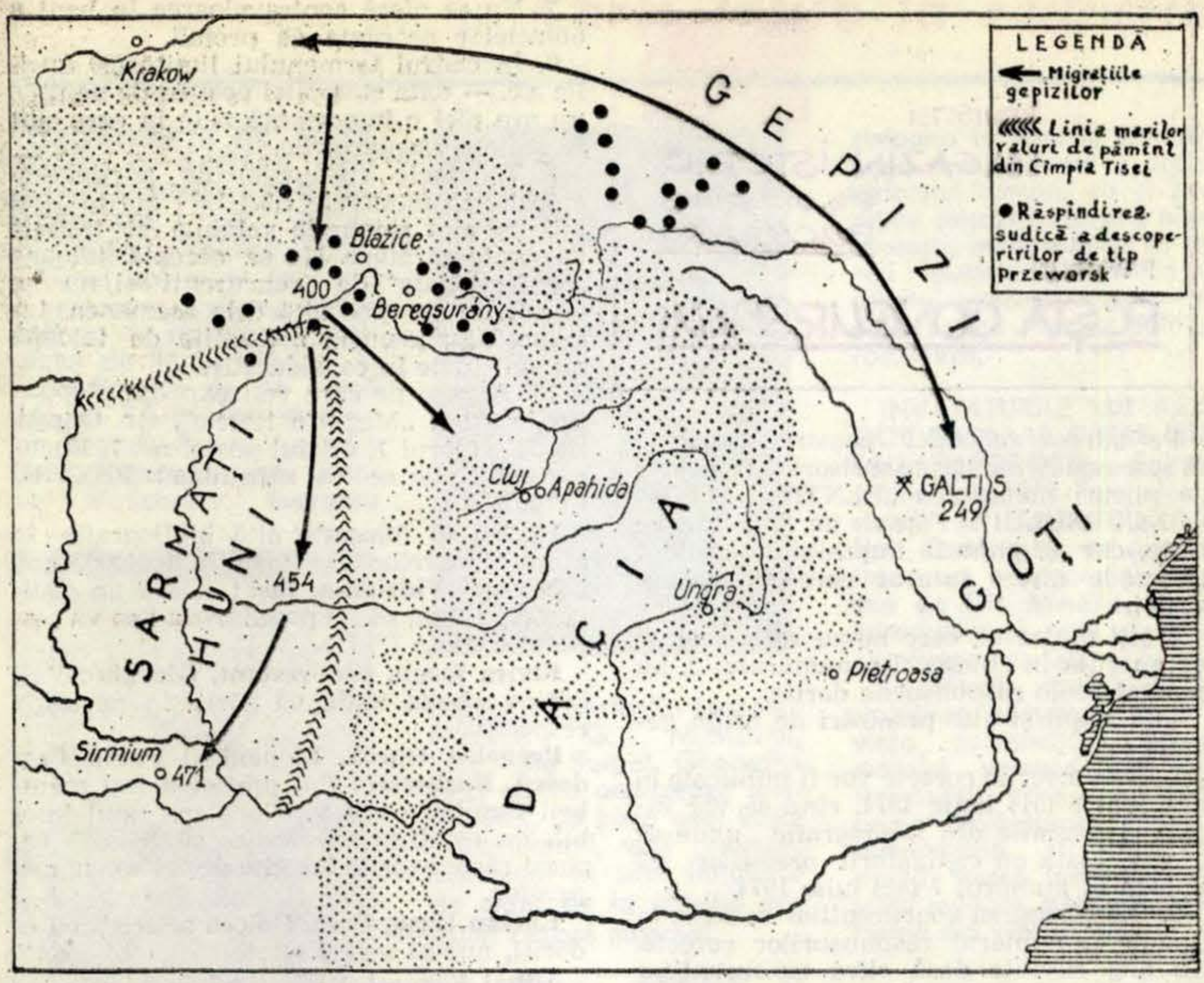

cu regiunea pontică. Asemenea podoabe puteau să și le procure ostrogoții în urma relațiilor întreținute cu atelierele din nordul Mării Negre, pentru că, în timpul lui Attila, ei mai locuiau încă la răsărit de centrul puterii hunice din Cîmpia Tisei. La gepizi, dimpotrivă, nu întîlnim podoabe de acest gen. Ei erau mai săraci și aveau pe atunci așezările în partea nordică a bazinului carpato-dunărean.

Majoritatea vizigoților trece, o dată cu invazia hunilor, în Peninsula Balcanică, apoi în Italia, cucerește Roma și se așază, pînă la urmă, în Franța de sud și în Spania. În bazinul carpato-dunărean nu mai sînt pomeniți în sec. V.

În schimb, ostrogoții au rămas în general sub stăpînirea hunilor, după cum arată și știrile ce ni le dă Iordanes. Hunii locuiau în Cîmpia Tisei, gepizii aveau sediile lor spre nord de ei, iar dincolo de Dunăre, în Panonia, ostrogoții s-au așezat abia pe la anul 456. Astfel, înainte de această dată, așezările lor trebuie localizate spre răsărit de cele ale hunilor, deci și pe teritoriul României. Sub influența lucrărilor lui C.C. Diculescu și ale altor cercetători, s-a acordat, în dauna ostrogoților, o atenție unilaterală gepizilor și vizigoților. Or, în perioada dominației hunice, dintre triburile germanice tocmai ostrogoții — întrucîtva uitați — joacă, pare-se, un rol precumpănitor în părțile răsăritene ale bazinului carpato-dunărean. Abia după moartea lui Attila această situație se schimbă în favoarea gepizilor.

Prin structura specifică a imperiului lor, de călăreți nomazi, hunii își exercitau puterea asupra unui teritoriu uriaș prin intermediul unor populații supuse lor, printre care figurau și ostrogoții. Locuind și pe teritoriul României, ostrogoții au îndeplinit această funcție și față de populația băștinașă, îndeosebi în părțile intracarpatice ale țării. Relațiile lor cu localnicii au fost însă în genere relații de colaborare, mai precis de **conviețuire.** Bineînțeles, aceasta este o problemă asupra căreia arheologia ne va mai oferi și alte date.

În urma ridicării gepizilor și plecării ostrogoților din bazinul carpato-dunărean în anul 471 încetează și rolul lor în această regiune. În lumina ipotezelor expuse, perioada supremației hunice s-ar contura mai precis și ar primi un conținut mai clar în istoria patriei noastre.

REVISTEI

MAGAZIN ISTORIC

STR. ONEȘTI NR. 5

BUCUREȘTI

PENTRU:

POȘTA CONCURSULUI

Pe adresa redacției noastre continuă să sosească nenumărate scrisori care poartă pe plicuri mențiunea „PENTRU POȘTA CONCURSULUI". Faptul ne bucură, firește, dar ne pune în imposibilitatea de a răspunde direct tuturor corespondenților noștri.

Mulți dintre ei, care ne-au scris înainte de apariția în chioșcuri a numărului 3, au căpătat acolo răspunsurile dorite.

Iată acum și alte precizări de ordin general :

1. Răspunsurile corecte vor fi publicate în numărul 6 (51) iunie 1971, cînd se vor indica și paginile din bibliografie unde se găsesc. Lista cu cîștigătorii premiilor va apărea în numărul 7 (52) iulie 1971.

2. Selecționarea concurenților se face în funcție de numărul răspunsurilor corecte. Cu alte cuvinte dacă cifra concurenților care au răspuns exact la toate cele 36 întrebări depășește numărul premiilor, tragerea la sorți se va face exclusiv din rîndurile lor. Dacă concurenții cu 36 răspunsuri exacte sînt în număr mai mic, vor participa la tragerea la sorți și cei care au dat 35, 34 etc. răspunsuri. Evident, un concurent cu mai puține răspunsuri exacte nu va putea obține un premiu egal sau superior celui dobîndit de un concurent cu mai multe răspunsuri corecte.

3. Lista completă a premiilor, modul cum se va efectua decernarea lor, locul unde se va desfășura mica solemnitate, componența comisiei de triere vor fi anunțate într-unul din numerele noastre viitoare. În orice caz, celor care ne întreabă dacă fondul de premii este limitat, le răspundem printr-o altă întrebare : cum ar putea fi altfel ? „Magazin istoric" nu și-a propus nici un moment să facă concurență Loto Pronosportului.

4. Pentru a confirma primirea fiecăruia dintre miile de plicuri care ajung pe adresa redacției noastre, ne-ar trebui o imensă armată de oameni. Cei care doresc să se bucure de o garanție suplimentară, ne pot trimite plicurile recomandat.

5. Cîștigătorilor din provincie li se vor expedia premiile prin poștă.

6. La concurs pot participa toți cititorii revistei noastre, nu numai abonații.

7. Nu se oferă contravaloarea în bani a obiectelor acordate ca premii.

8. În cadrul termenului limită (30 aprilie a.c. — data ștampilei poștale de pe plic) nu are nici o importanță ziua în care sînt expediate răspunsurile.

9. Taloanele (bonurile) de participare apărute în numerele 1,2,3/1971 ale revistei noastre sînt singurele valabile și trebuie decupate ca atare. Nu se acceptă taloane „confecționate" de concurenți și nu se distribuie pe vreo altă cale asemenea taloane. Răspunsurile neînsoțite de taloane nu sînt luate în considerație.

10. Adresa pe care veți expedia răspunsurile este : „Magazin istoric", str. Onești, nr. 5, sectorul 1, oficiul poștal nr. 1, București. Pe plic se va menționa : PENTRU CONCURS.

11. Nu se folosește altă bibliografie în afara numerelor de revistă indicate de noi.

Neculai Vidrighin, Iași : „Dacă un cîștigător nu vrea să fie popularizat i se va respecta dorința ?". Da.

Elvira Iacob, post-restant, Giurgiu : Veți indica adresa unde vă găsiți în perioada respectivă.

Perpelea Oprea, Plopeni și **Paula Predescu, București :** Pot participa toți membrii familiei ca și toți locatarii unui imobil, cu condiția ca fiecare să trimită separat răspunsurile însoțite de taloanele respective.

Lucian Rusu, Com. Goicea : Scrieți cu ce doriți, numai scrieți citeț.

Mihai Făgurel, Ploiești : Într-adevăr leii nu pot fi păsări, vulturii nu pot fi lei, iar carul nu poate fi ladă. Dar concursul e concurs. Numai unul dintre răspunsurile publicate este cel corect.

Constantin Rădulescu, București : Vă mulțumim pentru interesantele dv. sugestii, dar cel puțin, pentru concursul de față rămînem la formula noastră.

Ioan B. Ionescu, Com. Botoroaga (Jud. Teleorman) : La întrebarea 11 din nr. 2 (47) februarie 1971, s-au luat în considerare numai anii.

Constantin Labrino, Întorsura Buzăului ; P. I. Georgescu, București ; Nicolae Topală, Calafat ; Gheorghe Apopei, Iași ; Ilie Gidilă, Tîrnăveni ; Pavel Rozen, București; Nil Popescu, Constanța ; Victor Petrescu, București; Iosif Drăgulescu, Timișoara; Valeriu Clop, Com. Comloșul-Mare ; Florian Opre, Timișoara ; Ionel Telente, București ; Eugen I. Crăciun, Bătinești : Regretăm, dar nu vă putem spune decît : citiți cu atenție !

La întrebarea 4 din „Magazin istoric" nr. 3 (48), martie 1971, s-a strecurat o eroare tipografică. Cele trei răspunsuri indicate de noi sînt :

a) 1507 ;
b) 1499 ;
c) 1623.

Cărți sosite la redacție

ORGANIZAȚII DE MASĂ LEGALE ȘI ILEGALE CREATE, CONDUSE SAU INFLUENȚATE DE P.C.R., vol. I Editura Politică, 1970.

Primul volum al unei noi și valoroase sinteze, elaborată de un colectiv al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., format din : Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Florea Dragne, Olimpiu Matichescu. Lucrarea

reunește 18 studii monografice consacrate activității numeroaselor organizații de masă legale și ilegale, create, conduse sau influențate de Partidul Comunist Român în deceniile trei și patru ale secolului nostru.

GREVA GENERALĂ DIN ROMÂNIA 1920, Editura Politică, 1970.

Vastă lucrare monografică, editată cu prilejul împlinirii a 50 ani de la prima acțiune de mare amploare a proletariatului român. Elaborată de un colectiv de cercetători de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (Nicolae Goldberger, coordonator, Florea Dragne, Olimpiu Ma-

tichescu, Constantin Mocanu, Nicolae G. Munteanu, Gheorghe Surpat, Gheorghe Unc) cartea analizează multilateral, pe baza unei vaste documentații, acel moment culminant în șirul bătăliilor de clasă de la sfîrșitul primului război mondial.

A. Deac : **ENGELS ȘI ROMÂNIA,** Editura Politică, 1970.

Lucrarea relevă legăturile, realizate în forme multiple, pe care marele dascăl al proletariatului, Friedrich En-

gels, le-a întreținut cu mișcarea muncitorească din țara noastră, legături care evidențiază atît interesul și simpatia cu care el urmărea lupta revoluționară a proletariatului român, cît și tradițiile mișcării noastre muncitorești, manifestarea ei tot mai puternică, încă de la sfîrșitul veacului trecut, pe arena vieții social-politice românești.

ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BĂSARAB CĂTRE FIUL SĂU, THEODOSIE, Editura „Minerva", 1970. Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de Gh. Mihăilă, studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și Gh. Mihăilă.

Deosebită contribuție la stabilirea adevărului în privința autenticității operei marelui voievod al Țării Românești, care ne-a lăsat, prin „învățăturile" sale, o remarcabilă și complexă operă, frescă luminoasă a vieții militare, politice și culturale din vremea sa.

BIBLIOGRAFIA ISTORICĂ A ROMÂNIEI I. 1944-1969. Editura Academiei R.S.R., 1970.

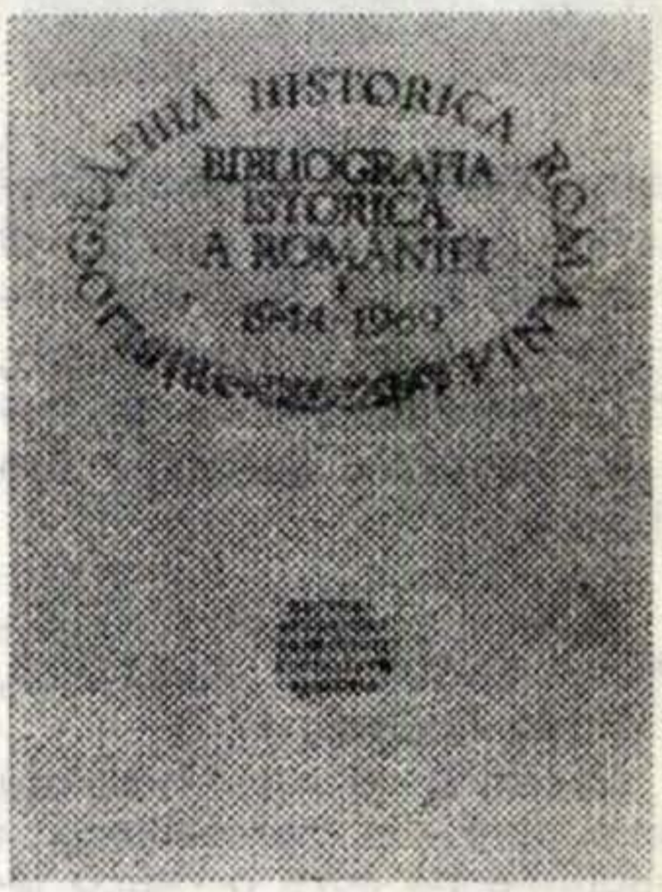

Autori : I. Crăciun, Gh. Hristodol, M. Știrban L. Báthory, Gh. Iancu, G. Neamțu, Gh. Dumitrașcu. Comitetul de redacție : Șt. Pascu, I. Crăciun, B. Surdu. Lucrare publicată sub egida Institutului de

Cărți sosite la redacție

Istorie și Arheologie Cluj, 1970.

Bibliografie selectivă din lucrările istoricilor noștri în ultimul sfert de veac. Volumul inaugurează colecția de importanță națională *Bibliographia Historica Romaniae*, care va cuprinde întreaga literatură istorică românească.

ARTA ȘI ISTORIE, Editura Militară, 1970. Cu un cuvînt înainte de Ion Jalea și o introducere de Marin Mihalache.

Album comentat cu lucrări de pictură, sculptură și grafică pe teme istorice realizate de artiștii Studioului de arte plastice al armatei din București (Marius Butunoiu, Paul Atanasiu, Octav Ilie-

escu, Adalbert Kromer, Ecaterina Zăinescu-Marin, Pavel Mercea, Mihai Mustață, Angela Spiridonescu-Pașca, Iosif Santha, Maria Stiploșek, Vladimir Șulschi, Ion Țolaș).

C. Ionescu-Gulian : **ISTORIA, OMUL ȘI CULTURA,** Editura Politică, 1970.

Succintă și substanțială expunere a problematicii multiple pe care o ridică istoria și teoria culturii.

Petre Lucaciu : **ÎNCEPUTURI ALE LOGICII ROMÂNEȘTI,** Editura Științifică, 1970.

Texte din epoca lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun dezvăluie interesante începuturi de activitate filozofică în viața culturală românească. Analizînd în spiritul marxism-leninismului aceste scrieri, lucrarea aduce o importantă contribuție la cunoașterea gîndirii din acea vreme.

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE, XV. 1970. Volumul, editat de Societatea de Științe Istorice, are un substanțial sumar. Din titlurile articolelor publicate : Contribuția poporului român la obținerea victoriei împotriva Germaniei hitleriste (Ion Cupșa) ; V. I. Lenin — istoric (Vasile Maciu) ; Contribuții la cunoașterea misiunii lui Eftimie Murgu în Transilvania (Iosif Jivan) ; Premisele ideologice ale revoluției franceze în 1789 (Vasile Cristian) ; Imperiul otoman și statele din Balcani între 1878-1912 (C. N. Velichi) ; Examinarea și notarea elevilor la istorie (Maria Vasilescu) ; Bibliografie selectivă a metodicii predării istoriei (Const. Dinu).

Valentin Al. Georgescu și Emanuela Popescu : **LEGISLAȚIA AGRARĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1775-1782).** Volum publicat sub egida Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R., Editura Academiei R.S.R., 1970.

Eugen Pavlescu : **MEȘTEȘUG ȘI NEGOȚ LA ROMÂNII DIN SUDUL TRANSILVANIEI (sec. XVII-XIX)** Editura Academiei R.S.R., 1970.

PROCESUL DE URBANIZARE ÎN R. S. ROMÂNIA. ZONA SLATINA-OLT. Sub redacția prof. univ. Miron Constantinescu, prof. univ. H. H. Stahl. Volum publicat sub egida Catedrei de Sociologie a Universității București, Editura Academiei R.S.R., 1970.

Constantin Antip : **TREPTE PESTE TIMP,** Editura Militară, 1970. Subintitulată *Biografii și radiografii istorice,* cartea cuprinde o culegere de secvențe definitorii pentru evoluția istoriei moderne și

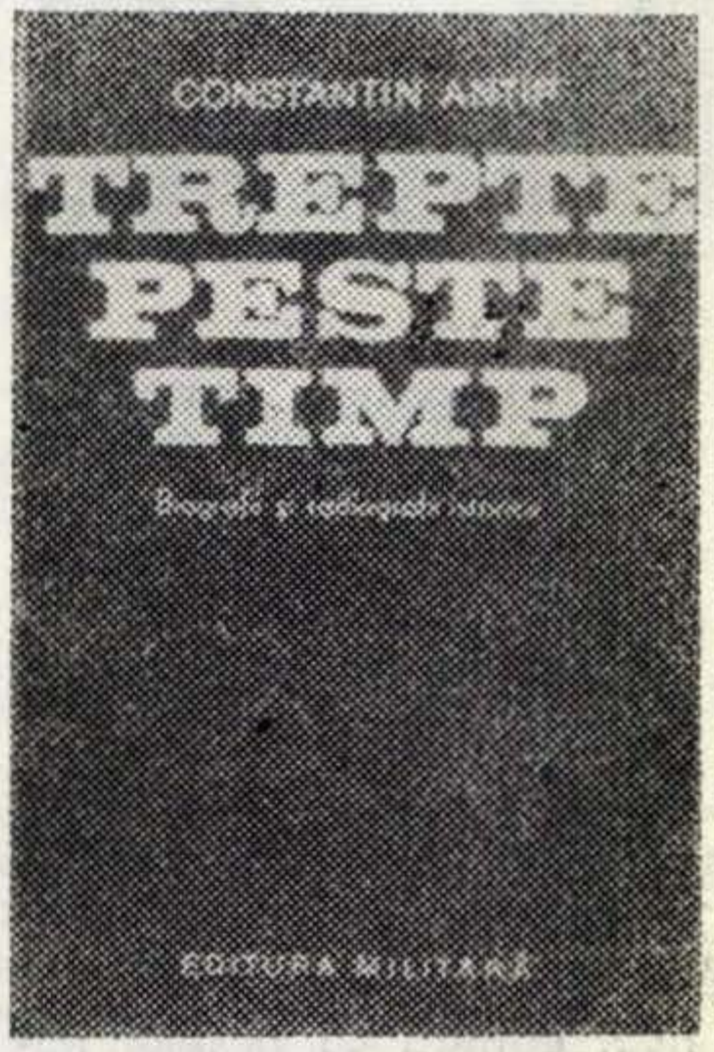

contemporane, pornind de la Revoluția Franceză, marcînd anul 1848 și mișcarea revoluționară pentru unitatea națională în Europa și în țara noastră, subliniind însemnătatea universală a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și încheind cu evocarea victoriei epo-

cale asupra fascismului. Din sumarul volumului mai amintim : *Ludovic XVI în fața Convenției Naționale, Napoleon Bonaparte, Congresul de la Viena, Bismarck, Răsfoind presa anului revoluționar 1848, Din jurnalul de bord al crucișătorului „Aurora", Apoteoza unei lupte de veacuri* etc.

LEGENDE POPULARE ROMÂNEȘTI, antologie de Tony Brill, Editura „Minerva" 1970.

Marcela Focșa: **SCOARȚE ROMÂNEȘTI.**

Un studiu complex, menit să facă cunoscute unui public cît mai larg, reprezentative creații de artă ale poporului nostru, aflate în colecțiile Muzeului de artă populară.

Viorel Sârbu : **REVOLUȚIA HISPANO-AMERICANĂ.** Postfață : Gheorghe R. Burlacu, Editura Științifică, 1970.

O istorie a Americii Latine, care începe cu invazia conchistadorilor spanioli și portughezi, continuă cu înfățișarea imperiului colonial spaniol și se concentrează în principal asupra marilor mișcări de eliberare din secolul trecut care au dat o nouă față continentului.

Vercors : **BĂTĂLIA TĂCERII,** Editura Univers, 1970. Traducere și note de Demostene Botez.

O emoționantă evocare a rezistenței franceze, prin cîteva dintre cele mai dramatice momente ale ei.

Al. Dumas : **MEMORII.** Traducere de Octavian Nistor. Prefață de Ion Brăescu, Editura Univers, 1970.

O vastă frescă a societății franceze și a personalităților epocii.

Jacques Droz : **DE LA RESTAURAȚIE LA REVOLUȚIE 1815-1848. (DE LA RESTAURATION A LA REVOLUTION 1815-1848),** Editura Armand, Colin, Paris, 1970.

Europa în epoca restaurației într-o nouă viziune datorată unuia dintre cei mai de seamă specialiști ai istoriei diplomației moderne. Transformările politice sînt analizate în lumina acțiunii factorilor economici, sociali și spirituali.

Francesco Surdich : **GENOVA ȘI VENEȚIA LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIV-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XV-LEA (GENOVA E VENEZIA FRA TRE E QUATTROCENTO),** Editura Fratelli Bazzi, Bari, 1970.

Lupta dintre cele două mari forțe navale ale lumii mediteraneene în evul mediu — Veneția și Genova — pentru hegemonie constituie obiectul acestui studiu. O amplă anexă documentară însoțește expunerea autorului și aduce elemente noi pentru înțelegerea rivalității veneto-genoveze la sfîrșitul sec. XIV și începutul sec. XV.

Leon F. Litwack : **LA NORD DE SCLAVIE. NEGRII ÎN STATELE LIBERE, 1790-1860 (NORTH OF SLAVERY. THE NEGRO IN THE FREE STATES, 1790-1860),** The University of Chicago Press, Chicago-London, 1970.

O expunere despre viața negrilor în statele de nord ale Confederației Americane pînă la izbucnirea războiului de secesiune.

Bistra Țvetkova : **MEMORABILA BĂTĂLIE A POPOARELOR (PAMETNA BITKA NA NARODITE),** Dărjavno izdatelstvo, Varna, 1969.

Prima monografie consacrată celebrei bătălii de la Varna împotriva puterii otomane. Cunoscuta specialistă bulgară a concentrat toate informațiile furnizate de izvoare pentru elucidarea aspectelor politice, diplomatice și militare ale marii confruntări.

Giuliano Procacci : **ISTORIA ITALIENILOR (STORIA DEGLI ITALIANI),** Editura Laterza, Bari, 1969, vol. I-II.

O nouă sinteză a istoriei poporului italian și a civilizației italiene din vremea avîntului vieții urbane din sec. XI pînă în zilele noastre. Lucrarea relevă liniile directoare ale ultimului mileniu din istoria Italiei.

J. Orieux : **TALLEYRAND — SAU SFINXUL NEÎNȚELES (TALLEYRAND — OU LE SPHYNXE INCOMPRIS),** Editura Fayard, Paris, 1970.

Voluminoasa biografie semnată de J. Orieux își propune ca țel regăsirea lui Talleyrand — omul sub măștile sale succesive. Ministrul de externe al lui Napoleon devenit prim-ministru al lui Ludovic XVIII este considerat drept un produs al mai multor epoci, ba chiar al mai multor lumi, și tratat ca atare.

Dar lucrarea este mai ales o discutabilă pledoarie pro-Talleyrand, căruia i se atribuie nu numai un incomensurabil patriotism, ci și un neobosit zel întru servirea cauzei păcii pe continentul nostru.

poșta redacției

LOCOTENENT-COLONELUL STAMATI

ALICE STAMATI-CLAUDIAN — *fiica colonelului Vasile Stamati — ne scrie în legătură cu un episod al marii bătălii de la Mărășești că dorește* „ca adevărul istoric să fie restabilit. Pentru aceasta nu voi face decît să amintesc că în *Istoricul Regimentului 32 dorobanți «Mircea» de la înființare pînă în anul*

1933, ce a fost tipărit la București în anul 1933, se precizează că marea bătălie a Regimentului 32 «Mircea» s-a dat în ziua de 25 iulie (stil vechi) = 7 august (stil nou) 1917, sub comanda locotenent-colonelului Stamati Vasile (vezi paginile 58, 59, 60, 61). Se poate dovedi și cu brevetul postmortem nr. 1 846/1917, în care se arată că, prin Înaltul Decret nr. 1 495 din 14 decembrie 1917, se conferă Ordinul Steaua României cu spade, în gradul de ofițer, locotenentului-colonel Stamati Vasile, comandantul Regimentului 32 pentru bravura și avîntul cu care a condus regimentul în luptele de la 24 și 25 iulie 1917.

Maiorul Malamuceanu Constantin a comandat regimentul începînd din seara zilei de 27 iulie (stil vechi) = 9 august (stil nou), se precizează în pagina 61 a lucrării ; deci după marea bătălie a «cămășilor albe»".

PRECIZĂRI LA „NOTA ZIMMERMANN"

Profesorul de istorie OVIDIU TEODORU *din* Iași *ne aduce o serie de completări privind articolul* O manevră diplomatică cu efect de bumerang, *apărut în numărul 12/1970 al revistei noastre. Reproducem cîteva fragmente din scrisoarea adresată redacției :*

„Nota lui Arthur Zimmermann a fost transmisă de Arthur Balfour, ministrul de Externe englez, autorităților americane la 23 februarie 1917, prin ambasadorul S.U.A. în Anglia, Walter Hines Page *(așa cum l-am ortografiat noi și nu Deydge sau Peydge, cum l-ați scris dv.* — n.r.).

După expedierea «Notei Zimmermann», a urmat apoi o serie de șase telegrame între Zimmermann și Eckhardt fiind și acestea interceptate și descifrate de colaboratorii lui Reginald Hall și predate autorităților S.U.A., prin același Page.

Telegramele se refereau la aprovizionarea Mexicului cu armament german și la deschiderea unui credit de 600 000 dolari pe numele lui Bernsdorff, care trebuia să exercite presiuni asupra membrilor Congresului S.U.A. și îndeosebi asupra lui Flood, președintele Comisiei pentru afacerile externe a Senatului, pentru a împiedica intrarea Statelor Unite în război.

La data de 6 aprilie 1917, guvernul american, bine informat despre planurile nemților, a declarat război Germaniei, iar la 14 aprilie 1917, datorită intrării brusce a S.U.A. în conflagrație, Eckhardt a trimis la Berlin un raport cifrat cu următorul conținut :

«Președintele mi-a declarat că Mexicul nu poate intra în război de partea noastră. El afirmă că presupusa alianță a devenit imposibilă, datorită publicării premature a telegramelor secrete. El nu consideră momentul de față favorabil pentru acțiuni militare. Președintele propune amînarea tratativelor.

Eckhardt»

Dar Germania nu s-a descurajat de pe urma acestui mare eșec. Ea a trimis consulului său în Mexic, Hilcke, suma de 250 000 dolari, bani cu care acesta a început să pregătească incendierea terenurilor petroliere de la Tampico, în cazul cînd guvernul mexican ar fi încercat să vîndă aliaților petrol, și a luat legătura cu Roger Kaseman, spion german ce locuia pe atunci în S.U.A., în vederea organizării unui sabotaj.

poșta redacției

După apariția telegramei în presa americană, Reginald Hall a lansat, prin intermediul ziarului «Daily Mail», versiunea potrivit căreia polițiștii americani au reușit să deschidă seiful doctorului Magnus, șeful cancelariei de la Ambasada germană din Mexic, de unde ar fi sustras telegrama lui Zimmermann, care a fost apoi dată publicității.

În cartea sa *Spionii războiului mondial*, Edwin Woodhall a arătat că în realitate codul german a fost descoperit de către scafandrii ruși pe crucișătorul german MAGDEBURG — scufundat în septembrie 1914 în Marea Baltică — și transmis englezilor. Faptul că amiralitatea rusă a pus la dispoziția britanicilor acest cod a fost confirmat și de Winston Churchill".

VASILE NĂDEJDE — *general în rezervă*, București. *Prin publicarea notei din nr. 10/1970 — bazată pe informațiile primite de la fiica lui Ioan Nădejde, despre care ne oferiți numeroase date, genealogia respectivă a fost elucidată. Cît privește relatările despre Ștefan cel Mare, în numărul 2/1971 am publicat un grupaj de articole.*

PRUTEANU CONSTANTIN, *șofer mecanic din* satul Cucuieți, com. Tolanț, jud. Bacău *își exprimă — ca și sute de alți corespondenți — amărăciunea pentru situația mănăstirii Arnota și a altor monumente semnalate în revista noastră și în alte publicații. Să fie toate aceste glasuri, voci în deșert?*

ION CIUCĂ — *prof.*, sat Buciumeni, nr. 56, județul Vîlcea, *ne trimite o excelentă fișă biografică a logofătului Tudor amintit în articolul* Misterul unor fresce *(nr. 11/1970). Mulțumindu-vă pentru articol (pe care nu-l putem include în revistă, din lipsă de spațiu), vă anunțăm că am trimis părerile dv. despre situația bisericii din Drăgănești la Departamentul Cultelor.*

ADNOTĂRI

A. ZAHORAK *din* Reșița. *Întrucît întrebarea dv. este de domeniul strict al Dreptului Internațional, vă rugăm să o formulați revistei* „Lumea".

MATEI GECĂLEANU — *avocat pensionar din* Craiova, *este întru totul alarmat:* „Un escroc v-a trimis un articol în numele meu și pe care nu l-ați publicat, după cum reiese din nr. 11 noiembrie 1970 al revistei și aș dori să știu despre ce anume trata și vă rog să publicați în numărul viitor al revistei această plîngere ce v-adresez, ca cititorii craioveni să ia cunoștință că nu sînt eu autorul acelui manuscris, refuzat de dv". *Nu puteți decît să mulțumiți impostorului care fără să vrea v-a adus de două ori la această rubrică. Noi vă felicităm pentru modul vajnic în care vă apărați numele și vă mulțumim pentru declarația de fidelitate ca vechi cititor al* „Magazinului istoric".

IOAN DRAGOMIRESCU — *inginer din* Iași *ne solicită o nouă ediție a numărului 1/1967 al publicației noastre. Numeroși alți cititori ni se plîng că au colecțiile descompletate. Neputînd contribui la remedierea acestei stări de fapt, ne facem ecoul unei alte propuneri care ni se pare ingenioasă, formulată de cîțiva cititori, între care Victor Stamate (Craiova), Ilie Rudea (Iași), Virgil Florea (București). Difuzarea Presei să repartizeze anticariatelor un mic număr de exemplare care să fie puse în vînzare după epuizarea numărului curent pentru eventualii întîrziați.*

Cititorilor BADRA RĂDUCANU din Tg. Mureș; GH. DUMITRU din com. Cucea, jud. Galați; ION AVRAM din Băilești, jud. Dolj; ALECU CIUNGU din Focșani; MARIN AVRAM, Uzinele „23 August" din Capitală; GHEORGHE ARJOCA pădurar, satul Duboș, jud. Timiș; inginer MARIAN ALEXANDRU din București; ANDREI CIUREA din Zărnești, jud. Brașov; JOSEF GYÖRFI din Odorheiul Secuiesc, jud. Harghita; MIHAI IMBREA din Focșani, jud. Vrancea; GH. MOESCU, lăcătuș din Orșova; ION KISS din Harghita, jud. Bihor; CRISTEA SÎRBU din com. Ștefănești, jud. Argeș; student EUGEN SANDRU din Bacău; elev VICTOR SUCIU din com. Daneș, jud. Mureș; prof. LEONIDA CIAHNO din Tîrgu Mureș; ION PREDESCU din București; IONEL I. OPRESCU din com. Belinț, sat Balșa, jud. Timiș le adresăm mulțumirile noastre pentru sugestii și aprecieri.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS

GEORGE MACOVESCU 1937. Document-Interviews with the Communist Fighters Ilie Pintilie and Vasile Bâgu..... 2
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI Recollections from the Years 1907—1921 7
MINEA STAN and **MIHAIL FLORESCU** At the Call of the Romanian Communist Party, Solidary with the Spain of the People's Front 13
O. MATICHESCU In support of the Young Soviet State....21
RADU T. FLORESCU A Bălcescu Symposium at Columbia University 24
VICTOR EFTIMIU and **NICOLAE BANESCU** Athenais Eudoxia, an Athenian Poetess on the Throne of Byzantium 26
* **TUDOR OF VLADIMIRI:** The 1821 Revolutionary Movement Evoked by **MIHNEA GHEORGHIU, DAN BERINDEI, DUMITRU ALMAȘ, S.I. GÂRLEANU**37
CONSTANTIN ANTIP The Paris Commune 61
ANTHONY EDEN Memoirs..66
ALEXANDRU DUȚU The Romanian Prince and Scholar Dimitrie Cantemir and the Fate of His Work 75
NICOLAE MINEI Albert Speer or the False Penitent.....80
K. HOREDT Gepides or Ostrogoths? 88
* Books Received at the Editor's Office.....95

SOMMAIRE

GEORGE MACOVESCU 1937. Interviews-documents avec les militants communistes Ilie Pintilie et Vasile Bâgu 2
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI Souvenirs des années 1907—1921 7
MINEA STAN et **MIHAIL FLORESCU** A l'appel du Parti Communiste Roumain, solidaires avec l'Espagne du Front Populaire 13
O. MATICHESCU Pour venir en aide au jeune État soviétique..21
RADU T. FLORESCU Symposion Bălcescu à l'Université Columbia (États Unis).....24
VICTOR EFTIMIU et **NICOLAE BANESCU** Athénaïs Eudoxie, une poétesse athénienne sur le trône de Byzance 26
* **TUDOR DE VLADIMIRI:** Le mouvement révolutionnaire de 1821 évoqué par **MIHNEA GHEORGHIU, DAN BERINDEI, DUMITRU ALMAȘ, S.I. GÂRLEANU** 37
CONSTANTIN ANTIP La Commune de Paris.....61
ANTHONY EDEN Mémoires..66
ALEXANDRU DUȚU Le prince et savant roumain Dimitrie Cantemir et le destin de son oeuvre 75
NICOLAE MINEI Albert Speer ou le faux pénitent.....80
K. HOREDT Gépides ou Ostrogoths? 88
* Livres reçus à la rédaction..... 95

СОДЕРЖАНИЕ

ДЖОРДЖЕ МАКОВЕСКУ 1937. Интервью-документ: борцы-коммунисты Илие Пинтилие и Василе Быгу 2
ПЕТРЕ КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ Воспоминания тех лет (1907—1921) 7
МИНЯ СТАН и МИХАИЛ ФЛОРЕСКУ По призыву Румынской Коммунистической Партии — солидарны с Испанией народного Фронта 13
О. МАТИКЕСКУ Для поддержки молодого Советского государства 21
РАДУ Т. ФЛОРЕСКУ Симпозиум Бэлческу в Колумбийском Университете — США....24
ВИКТОР ЕФТИМИУ и НИКОЛАЕ БЭНЕСКУ Афинская поэтесса — Атенаис Евдокия — на византийском троне.....26
* **ТУДОР ВЛАДИМИРЕСКУ:** Революционное движение 1840-го г. в рассказах: Михни Георгиу, Дана Бериндея, Думитру Алмаша, С.И. Гырляну 37
КОНСТАНТИН АНТИП Парижская Коммуна 61
ЭНТОНИ ИДЭН Мемуары..66
АЛЕКСАНДРУ ДУЦУ Румынский государь и ученый Димитрие Кантемир и судьба его творчества 75
НИКОЛАЕ МИНЕЙ Альберт Шпеер или лжекаяние.....80
К. ХОРЕД Гепиды или остроготы? 88
* Редакция получила новые книги 95

INHALT

GEORGE MACOVESCU 1937. Dokument-Interviews mit den kommunistischen Kämpfern Ilie Pintilie und Vasile Bâgu.... 2
PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI Erinnerungen aus den Jahren 1907—1921 7
MINEA STAN und **MIHAIL FLORESCU** Dem Rufe der Rumänischen Kommunistischen Partei folgend, solidarisch mit das Spanien der Volksfront 13
O. MATICHESCU Zur Unterstützung des jungen Sowjetstaates 21
RADU T. FLORESCU Bălcescu Symposium an der Columbia Universität, USA 24
VICTOR EFTIMIU und **NICOLAE BANESCU** Athenais Eudoxia, eine athenische Dichterin auf dem Thron des Byzantinischen Reiches 26
* **TUDOR VON VLADIMIRI:** Die revolutionäre Bewegung von 1821 gesehen von **MIHNEA GHEORGHIU, DAN BERINDEI, DUMITRU ALMAȘ, S.I. GÂRLEANU** 37
CONSTANTIN ANTIP Die Pariser Kommune 61
ANTHONY EDEN Memoiren..66
ALEXANDRU DUȚU Der rumänische Prinz und Gelehrte Dimitrie Cantemir und das Schicksal seines Werkes 75
NICOLAE MINEI Albert Speer oder die falsche Bekehrung..80
K. HOREDT Gepiden oder Ost-Goten? 88
* Bei der Redaktion eingegangene Bücher 95

ABONNEMENTS: ICE — LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăț, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, I. M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum
SECRETAR DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București